

A NAGY MAGYAR ALFÖLD RÓMAIKORI LELETTEL.

(Ide tartozik a XIII—XIX. tábla.)

A Duna-Tisza közének területe a Kr. u. I—III. század idején aránylagos nyugalom színhelye, legalább annyiban, hogy világtörténeti jelentőségű népmozgalmak nem játszódtak le rajta.

A terület kultúrképének megrajzolásánál nem haladhatunk el közösen a mindenbizonnyal alapvető római hatások számbavétele nélkül.

Nagyjából ez az az idő, amikor a jó császárok uralma alatt a virágzó tartományok elrómaiásodása hatalmas lépésekkel halad előre. A provinciák átveszik a római világ kultúrkincseit, hogy azokat a maguk egyéniségéhez formálva létrehozzák azt a provinciális műveltséget, mely a III. század végén, s főként a IV. század elején a birodalom határain megjelenő barbár népek egyéniségéhez közelebb áll, mint a klasszikus és ezzel e műveltség elemeinek átvételét lényegesen megkönnyítették.

Jóllehet a Duna-Tisza közének területe nem tartozott a római birodalomhoz, helyzete mégis olyan volt, hogy annak minden irányú hatását erősen megérezte. Egyik oldalon Pannonia, a másikon Dacia a szomszédai. Ezért alig tételezhető fel, hogy a kettő között elterülő síkság, mely a közlekedés elé nem állított leküzdhetetlen akadályokat, a provinciális műveltség elemeit fokozottabb mértékben ne vette volna át, különösen egy három századon keresztül tartó aránylag nyugodt korban.

S mégis csodálatos módon a Duna-Tisza köze ebben a tekintetben teljesen kiaknázatlan terület. Aminek magyarázatát talán abban kell keresnünk, hogy a történeti Magyarország területén meginduló régészeti kutatás a két tartomány területén talált emlékekben a római provinciális műveltségnek olyan kincseit mutatta be, amelyek mellett a Duna-Tisza közötti területnek római kori emlékei, legalább a provinciális kultúra szempontjából, alig jöhettek számba.

Egyebekben pedig semmi olyasmit nem tudtak e területen élő törzsek felmutatni, amelyek miatt a terület mélyrehatóbb tanulmányozása az adatgyűjtésnél tartó régészet részéről halaszthatatlannak látszott volna. Különösen, ha meggondoljuk azt is, hogy a világtörténeti jelentőség szempontjából nevezetes germán, hún, avar és honfoglaláskori magyar emlékek feldolgozása elsőbbrendű és hálásabb témakörnek bizonyult.

A népvándorlás korával foglalkozó szakembereink előtt a K. u.-i első három század régészeti tekintetben terra incognita. Germán, hún, avar és honfoglaláskori emlékeinket Hampel József egybegyűjtötte ugyan, de a szóban forgó területnek a scytha-kelta kor letiünése és a germán-hún csoport megjelenése közt lévő idejéből származó régészeti emlékeivel irodalmunkban összefoglalóan eddig senkisé foglalkozott.

Itt-ott történtek utalások a K. u.-i három első században itt élő népekre, kikről tudták és tudjuk (ókori források alapján), hogy keletről jöttek e területre még a K. u.-i első század közepe táján s ettől kezdve római, germán és hún hatásokat átvéve csak lassankint szívódtak fel az avar uralom idejéig itt megjelent népekbe.

Hogy művelődéstörténeti jelentőségüket értékelhessük, szükségünk van olyan adatgyűjtő munkára, melynek igénytelen része kíván e dolgot lenni.

Ez az adatgyűjtés minden fáradságot megérő munkája nem lett volna eredményes az anyag birtokában lévő gyűjtemények és múzeumok vezetőségeinek jóindulatú és igazán lekötelező pártfogása nélkül.

Kötelességünknek tartjuk, hogy e helyen is köszönetünket fejezzük ki Balázs Béla orosházi polgári iskolai igazgató, Banner Benedek békéscsabai középiskolai tanár, Csallány Gábor szentesi múzeumi igazgató, Ecsedi István dr. egyetemi m. tanár, debreceni múzeum igazgató, Fettich Nándor dr. egyetemi magántanár, Implon József gyulai múzeumigazgató, Kiss Lajos nyiregyházi múzeumi igazgató, Kürthy Sándor tiszafüredi jegyző, Móra Ferenc szegedi múzeumi igazgató, D. Nagy Sándor hódmezővásárhelyi gimnáziumi igazgató, Pavetics Manó ceglédi múzeum igazgató, Réz Kálmán jászberényi múzeumi igazgató, Schupiter Elemér szentesi múzeumi ör, Sebestyén Károly dr. egyetemi magántanár, Sőregi János dr. debreceni múzeumi ör, Szalay Gyula kiskútfélegyházi múzeumi igazgató, Szabó Kálmán dr. kecskeméti múzeumi igazgató, Tóth Kálmán dr. jászapáti középiskolai tanár és Zoltai Lajos dr. igazgató uraknak, akik anyaggyűjtő munkámban értékes feljegyzéseik rendelkezésemre bocsátásával, támogattak. Köszönettel tartozom Dr. Bálint Alajos tanársegéd úrnak a dolgozathoz mellékelt térkép tervezése és megrajzolásáért.

Külön is ki kell emelnem Fettich Nándor dr. és Móra Ferenc urakat, akik feljegyzéseik rendelkezésemre bocsátásán kívül, hasznos útbaigazításukkal is segítségemre voltak. Fogadják érte hálás köszönetemet.

Az anyagismertetésben a lelőhelyek földrajzi fekvését vettük alapul s az egy vármegyébe tartozó leleteket csoportosítottuk. A Tisza bal partjának déli megyéin kezdtük a felsorolást, innen haladtunk északra. A szabolcsvármegyei leletek ismertetése után a Tisza jobb partját követve a Duna-Tisza közén jutottunk le a Duna vonalához.

Az egyes lelőhelyeknek a térképen megadott számai megegyeznek a szövegben a lelőhelyek elé írt számokkal s ugyancsak egyeznek azokkal

a zárójelbe tett számokkal is, melyeket az összefoglaló részben a lelőhelyek után írtunk.

A szegedi városi múzeum által feltárt lelőhelyeknél előfordul, hogy egyik-másik helynév után A., B. jelzés következik. Ennek magyarázata az, hogy a múzeum egy helység határában több ízben is ásatott, esetleg szomszédos területrészen s az egymásután következő ásatások anyagát különíti el a múzeum katalógusa a fenti jelzéssel.

A gyulai múzeum anyagának tárgyalásánál táblaszámokra hivatkozunk. Ezek nem a szöveghez mellékelt táblák számai, hanem azoké, amelyek az ismertetett anyag a múzeum termeiben ki van állítva.

A szövegben felhasznált munkák, folyóiratok és régiségtári naplók jelzésére a következő rövidítéseket használtuk:

- R. N. = Nemzeti Múzeum régiségtári naplója.
- Sz. R. N. = Szegedi múzeum régiségtári naplója.
- A. É. = Archaeologiai Értesítő.
- B. B. M. = Bács-Bodrogh Vármegye Egyetemes Monográfiája. I. kötet. Zombor. 1896.
- B. B. É = Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve.
- Tört. Rég. Ért. = Történelmi és Régészeti Értesítő. Temesvár.
- P. P. S. K. = Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye I. (Magyarország vármegyéi és városai).
- D. R. = Milleker Bódog: Délmagyarország Régiségleletei a honfoglalás előtti időkből.
- Jelentés = Debrecen város múzeumának kiadványai.

=

Az Alföld római kori leleteit az alábbiakban ismertetjük:

Temes vármegye.

1. Csákova.

A giládi-út mellett fekvő földművesiskola területén, emberi csontvázak s mellettük gyöngyök kerültek elő. (D. R. III. rész. II. f. 209. l.)

2. Csehtalva.

A falu közeléből, néhány jazyg-szarmata kori régiség jutott Böhm Lénárt birtokába. Milleker, a D. R. III. rész. II. f. 209. lapján e leletből a következőket sorolja fel: 1. 3 cm magas, 5 cm átmérőjű bronzpléhéből készült, hengeralakú szelence. 2. 5.8 cm hosszú számszerű fibula. 3. Korongos fibula. Tüje és fedőlapja hiányzik. 4. Ezüsthuzalból készült zárt karika (tipusa olyan, mint a XVIII. 23. képen ábrázolt karikáé). 5. Mint a 4., de csak töredék. 6. Egy bronzdrót darab. 7. Fül nélküli csésze.

3. Csernegyháza.

A temesvár—lippai h. é. vasút indóházának építésekor, csontváz-sírokra bukkantak, melyeknek mellékleteiből a Nemzeti Múzeum nyolc karperec töredéket és 72 kő-, üveg- és agyaggyöngyöt szerzett. A szerzeményről az A. É. 1899. évf. 430. lapján van szó, azonban a lelőhely tévesen „Szerencsház”-nak van nevezve. (D. R. III. rész. II. f. 209. l.)

4. Fehértemplom.

1863-ban, Kuhn Károly földműves, Schiller-utcai házában, pinceásás alkalmával, két emberi csontvázat talált. Mellettük kisméretű tálalakú edények; az egyik mellett színes üveggyöngyök is voltak.

5. Fehértemplom.

Piesz Antal gazda, Vendel-utcai házában, pinceásáskor, öt csontvázat talált. A csontvázak átlagos mélysége 2.3 m volt; irányításuk fejjel kelet felé történt. Két csontváz lábainál, egy-egy gyengén égetett, fületlen agyagedényke állott; egy másik csontváz nyakán vörös, fehér, kék és lila gyöngyökből álló nyakék volt. Előkerült a csontvázak mellől egy bronzsodrony fibula is, melyet azonban a munkások az edényekkel együtt összetörtek.

6. Fehértemplom.

1873-ban, a külső Prinzen völgyben, női csontvázat mosott ki a záporosó. A nyakán különböző színű és alakú üveggyöngyökből álló fűzér találtatott. A csontváznak ugyanezen a részén két korongos bronzfibulát is találtak. Az egyik ketté volt törve; a díszítés vagy lekopott róla, vagy eredetileg sem volt rajta; patinája igen szép. A másik kék és zöld „kocka zománccal” volt díszítve. Az előbbinek átmérője 3.6 cm, az utóbbié 3.4 cm.

Nem sokkal később, az előbbi lelőhelytől északra 4 m-re, 2 m mélységből, újabb csontváz került elő, mely fejjel déli irányba volt fektetve. A feje mellett tálcalakú cserép volt elhelyezve.

7. Fehértemplom.

1881-ben, a Kuhn-féle téglavetőnél, két méter mélyen fekvő, fejjel délnyugatnak irányított csontváz került elő. A mellette talált két bronz karperecet, bronz számszerű fibulát, füles agyagbőgrét és lapos orsókarikát Böhm Lénárt a Tört. és Rég. Ért. 1881. évf. IV. füzet 162—164. lapján ismertette. Az orsókarika, az agyagedény, a fibula, a karperec és a csipetű töredék (?) rajzát is közli ugyanitt, a II. táblán.

1882-ben, ugyanezen a helyen, még két csontváz került elő. Az egyiknek irányítása fejjel délnyugatnak történt; egyedüli melléklete a lábnál elhelyezett füleskorsó. A másik csontváznak irányítása D-É. Melléklete nem volt.

8. Fehértemplom.

1881-ben, Freystädter József, Sütő-utcai háza kertjében, melléklet nélküli, fejjel délnyugatnak fektetett csontvázat talált.

A 4—8. alatt közölt leletek részletesebb leírását lásd D. R. II. 21—25. l.

9. Fehértemplom.

1899. elején, a Pósta-féle telken, a földet szőlő alá forgatták. Ez alkalommal több csontváz került elő; mellékleteikből több tárgy került Böhm Lénárt birtokába. Ezek közül különösen figyelmet érdemel az a lóalakú fibula, melynek leírását Milleker következőképen adja: „Állatfibula bronzból, minők az ország más helyein, kivált Bregetioban, gyakran találtak. Hossza 4, szélessége 3 cm. Lovat ábrázol, mely jobbra lépdel. Az alak csinos, de kidolgozása kissé durva, a reszelés nyomaival. Patinája közepszerű. Sanirban mozgó tüje, a nyomok után ítélve, vasból lehetett, de hiányzik“. (D. R. III. rész. II. f. 214—215. l.) Ugyanilyen lóalakú fibula töredéket talált Böhm, a város belterületén előfordult leletekben is. Érdekes e lelet azért, mert az említett két fibulának valószínűleg analógiája az a hódmezővásárhelyi határból előkerült fibula, melynek formáját a XV. 2. a., b. ábrája mutatja.

A fenti lelőhelyekről való többi leletek leírását lásd D. R. III. rész. II. f. 214—216. lapokon.

10. Detta.

A községi és Buchman-féle téглаégetők az opaticai út déli oldalán terülnek el. E helyen a római korban elszórtan lakások és sírok voltak. E telephelyek környékén, 1903-ban, Antoninus Pius érem került elő. (D. R. III. rész. II. f. 210—212. l.)

11. Dubovác.

A Sólymási-gyűjtemény révén kapott a verseci múzeum, erről a vidékről, 27, részben ép, részben töredékes számszerű fibulát, egy zománccos, korongos fibulát, melyen egy ülő sas és egy kígyó van ábrázolva; egy geometriai rajzú zománccos fibulát, két ép és tizenegy tört állapotban lévő, bronzhuzalból készült karperecet, stb. A többi, kevésbbé jellegzetes tárgy leírását lásd D. R. III. rész. II. f. 214. l-on.

12. Jaszenova.

1883-ban, 1.6 m mélyen, félig elporlott emberi csontvázra bukkantak. Egyedüli melléklete, a lábnál elhelyezett, fületlen agyagbögre. (D. R. II. 35. l.)

13. Károlyfalva.

1881-ben, az Alibunárra vezető országút mellett, tűzhelyeket és csontvázas sírokat találtak. Ez utóbbiak mellékleteiként, Milleker bronzékszereket említ. A leletek között császárkori dénárok is fordultak elő.

Ugyancsak a község határában, az előbbi lelőhely szomszédságában, a Dreszl-féle szőlőben, csontvázat tártak fel. Egyik karján két ezüst-, három bronzkarperecet, a másikon egy bronzkarperecet, továbbá 43 nagyobb hengeralakú mész- és 378 kisebb, különböző színű és alakú, pasztagyöngyöt találtak. A gyöngyökről nem tudjuk, hogy a csontváz mely részéről kerültek elő.

1894-ben, a vasúti indóház közelében csontvázat találtak, melynek kézfején színes gyöngyszemekből álló fűzér volt. Ugyanitt egy római kézimalom alsó fele is előkerült. (D. R. II. 36—37. l.)

14. Klopódia.

1841-ben, a klopódiai völgyben embercsontokra, kis agyagedényekre és gyöngyökre akadtak. (D. R. III. rész. II. f. 230. l.)

15. Mercyfalva.

A község területének Szakálháza felé eső részében, színes agyag- és üveggyöngyök kerültek elő; valószínűleg sírmellékletek voltak. (D. R. II. 47. l.)

16. Nagyszredistye.

1895- és 1896-ban, a versec—nagyszredistyei vasút építésekor, korongon készült edények cserepei, egy bronzfibula, 63 üveggyöngy és egy Faustina junior ezüst érem kerültek elő. A fibula csuklós szerkezetű.

A helységtől nyugatra, Fürst Vilmos földbirtokos földjén Kr. u. II. századi telepre bukkantak. Előkerültek itt kézimalom részek, korongon és korong nélkül készített edény töredékek. (D. R. II. 64—65. l.)

A községből, Czimer J. tanító adományaképen, került a szegedi városi múzeumba a következő szórványos anyag: 1. Kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott karika pár. 2. Egy áttört, lapos, lemezes bronzfibula. 3. Különböző színű és alakú gyöngyök. A fibula és a karikák ábráit lásd az A. É. 1899. évf. 188. lapján.

Pasztagyöngyök. (R. N. 109/1896.)

17. Orcyfalva.

Az arad—temesvári vasút építésekor, a vingai nagy bevágásnál 1.6 m mélységben, 4 cm átmérőjű zománcos fibulát és gyűrűt találtak. Ugyan-onnan karperec, két bronzgyűrű s kék zománcú, üveggyöngyökkel kirakott hosszú hajtű is előkerült. (D. R. II. 50—51. l.)

18. Saágh.

Egy sír mellékleteiként kerültek az alábbi tárgyak a délmagyarországi múzeumba: 1. Kéttagú, római bronzfibula, amely számszerű fibulákhoz hasonlít. 2. Nyitott bronzkarperec, mely a végei felé vastagodik.

3. Mint a 2., de három töredékben. 4. Valószínűleg torques töredéke, ezüsthuzalból; egyik végén hurok, a másikon kampó. Reá volt fűzve két baltaalakú csüngődísz. 5. Hat borostyán-, hét üveg- és tizenhat pasztagyöngy.

Ugyanerről a helyről, de nem egy sírból, kerültek elő az alábbi tárgyak: 1. Ezüstitűbula (XIV. 4.). 2. Aláhajtottlábú ezüstitűbula. 3. Ezüstsodronyból készült fülbevaló; az egyik végén hurok, a másikon kampó van. 4. Hat darab vörös üveggyöngy. 5. Kettős csontakúp alakú orsógomb. 6. 10 cm magas, kékesszürke színű, korongonkészült edény. 7. 8 cm magas, durva, szabadkézzel készített edény. (D. R. III. rész. II. f. 248—249. l.).

19. Szakálháza.

1872-ben, a község határában eszközölt vízszabályozási munkálatok alkalmával, sírmaradványként, különféle színes üveggyöngyöket találtak a munkások. A leletről említés tételik a Tört. Rég. Ért. V. köt. 54. lapján. (D. R. II. 61. l.).

20. Temessziget.

A falutól délnyugatra elterülő dombokon, csontvázsírokat találtak, kékesszürke edényekkel és gyöngyökkel. (D. R. III. rész. II. f. 250. l.).

21. Vattina.

A Vattináról Versecre vezető út mentén, közvetlenül Vattina mellett, homokgödörből sír került elő. Mellette 5 cm magas, szürke korsócska és 148 gömbölyű és kockaalakú, fehér, zöldes és kék színű üveg- és pasztagyöngy feküdt.

A helység belterületén ugyancsak homokgödörben egy második sírra bukkantak. A csontok mellett római befolyásról tanúskodó edényt találtak. (D. R. II. 71. l.).

22. Vattina.

A Goikov Zsiva-féle 40. számú sarokház telkén, emberi csontvázat leltek, melynek lábánál kétfülü kékesszürke bögre állott.

23. Versec.

1860-ban, az Adler Vilmos-féle 35. sz. telken, ház építése alkalmával több emberi csontvázat találtak. Valamennyi csontváz fejjel északnak volt fektetve.

Ugyanitt 1878-ban, újabb csontvázat találtak. Mellékletei voltak: 1. Egy calcium-, öt csiszolt almandin-, tizenhét borostyángyöngy. 2. Kerek bronzhuzalból készült, végei felé vastagodó, nyílt karperec. 3. Mint a 2., de töredékes. 4. Fülbevaló; egyik végén hurok, másikon kampó. 5. Fibula töredéke, olyan típusú fibula lehetett, mint aminőt az A. É. 1892. évf. 165. lapjának 14. ábrája mutat be. 6. Lapos huzalból való karika.

24. *Versec.*

1895-ben, a Brandeisz-féle téglavetőtől délre, 70 cm mélységben, egy rakáson több római vasszerszámot találtak. Előkerült itt három ekevas, két balta, egy sarló. Részletes leírásukat lásd D. R. II. 80. l.

25. *Versec.*

Ugyancsak 1895-ben, a Cservenka dülőben, a fentiekhez hasonló vastárgyak kerültek elő, töredékes kerámiкус anyag kíséretében. Leírásuk a D. R. II. 80—81. lapjain található.

26. *Versec.*

Ugyanez év augusztusában, a Magyar-Délkeleti-Vasút építésekor, csontvázat találtak, melynek mellékletei színes gyöngyök és apró edények voltak.

1886-ban, Versec vidékéről kapott a verseci múzeum két, 5.4 cm átmérőjű, ezüst fülbevalót. A fülbevalók egyik végén hurok, a másikon kampó van. (XVIII. 22.). 1891-ben még öt ilyen típusú fülbevalót szerzett Milleker, valamennyi aranyból való. Típusuk az A. É. 1894. évf. 93. lapján szemléltethető. Az egész verseci anyagról szóló bővebb ismertetés, a D. R. II. 77—83. lapjain jelent meg.

27. *Vöröstemplom.*

A helységtől keletre fekvő, Zoltán-féle téglavetőben, 1898-ban, fejjel délnek, lábbal északnak fordított csontvázat találtak. Mellette egy 20 cm hosszú köpűs vaslándzsacsúcs feküdt, fejénél gyöngyök voltak. A gyöngyök száma kb. 250. A lábak mellől korongon készült, kékszürke, agyagkorsócska került elő, melynek belsejében Gallienus-féle bronzérem volt.

A helység határában, más helyen, még két csontvázsírt találtak. Az egyiknél vörös és zöld üveggyöngyök és bronzsodrony feküdtek. Mindkettő mellett egy-egy bögrét találtak. (D. R. III. rész. II. f. 266. l.).

28. *Németszentpéter.*

Karneol- és pasztagyöngyök. (R. N. 112/1897.).

Torontál vármegye.29. *Antalfalva.*

A község határában, szántás közben, 7 cm magas, korsóalakú fülesbögrét és gyöngyfűzért találtak. A gyöngyök kék üvegből és mészszerű anyagból készültek. Valószínűleg sír mellékletei voltak. (D. R. II. 13. l.).

30. *Borcsa.*

Néhány számszerű fibula. (D. R. III. rész. II. f. 208. l.).

31. *Deszk.*

A. temető: Zsugorított bronzkori csontvázakat tartalmazó temetőben egy jazyg-szarmata sír.

70. sír. 130 cm mélyen fekvő, Dny-Ék. irányítású csontváz. Térdig ép, alsó lábszárai hiányzanak. Az egész csontváz hamugödörben volt. Mellékletek: 1. Kréta-, üveg- és karneolgyöngyök. 2. Vaskés töredéke.

32. *Dolova.*

A helység melletti téglavermek egyikében élénk vörösre égetett füles korsócskát találtak. A korsóban hat hasábalakú almandin-, három calcium- s több kisebb fehér, sárga, kék és vörös üveggyöngy volt. Az egész lelet valószínűleg sír melléklet. (D. R. III. rész. II. f. 212. l.).

33. *Keviszöllös.*

Csontvázsír mellékleteként kis agyagedény és egy gyöngysor került elő.

Később, alapfal ásás közben, két bronzkarperect, egy kis agyagedényt és hasábalakú almandingyöngyöket találtak. (D. R. II. 63. l.).

34. *Kiszombor.*

B. temető: E helyen 1928-ban, Móra Ferenc 416 sírból álló temetőt tárt fel. Legtöbb a gepida és árpádkori sír, legkevesebb a jazyg-szarmata; mindössze 22. Ismertetésük Móra Ferenc jegyzetei alapján történik. A jazyg sírok irányítása egy kivételével D-É.; a 209. sír Dk-Ény. irányítású.

16. sír. Teljesen elporlott csontváz. A sírüregben borostyán- és kőgyöngyök voltak.

23. sír. Elporlott csontváz. Mellékletek: 1. Szürke lapos orsókarika. 2. Krétagyöngyök.

56. sír. Mélysége 100 cm. Az 55. sz. gepida sír alatt feküdt. Mellékletek: 1. A mellcsonton bronzfibula (XIV. 5. a., b.). 2. A medencében zárt bronzkarika (XVII. 15.). 3. Vaskés (XVI. 4.). 4. Négy darab lapított gömbalakú calcedon- és egy csomó üveggyöngy.

72. sír. 60 cm mélyen. Teljesen elporlott csontváz. Mellékletek: 1. Az egész csontvázon elszórtan pasztagyöngyök. 2. A lábak környékén, talán ruhára erősített, ezüstdíszek. Egyik levélalakú (XVIII. 20.), a másik csaknem teljes köralakú, lapos lemez (XIX. 10.). Az elsőnek tengely hossza 2.1 cm, a másodiknak legnagyobb szélessége 3.3 cm. 3. Bronz fülönfüggő (XVIII. 22.). 4. Lapos bronzhuzalból készült karika töredék. 5. Kova darab. 6. Négy nagyobb krétagyöngy (hengeralakúak). 7. Lándzsa köpűjének látszó vasdarab.

73. sír. 160 cm mélyen. Úgy látszik a csontváz mészszerű anyagba volt ágyazva. Mellékletek: 1. A koponyán félkarikaalakú bronzhajdíz.

2. A mellen kis bronzfibula töredéke. 3. Orsógomb (XVI. 17. a., b.). 4. Kerek bronzhuzalból való karperec pár, végeik egymás fölé hajlanak (XVIII. 25.). 5. Kerek bronzhuzalból készült gyűrű (XVIII. 11.). 6. Vékony, kerek-átmetszetű bronzhuzalból készített, nyitott fülönfüggő karika (XVIII. 12.). 7. Acél, kova (XVI. 11.). 8. Vaskés töredéke (XVI. 4.). 9. Két fél bronzpityke (mindkettő félgömbalakú; összeilleszthetők; az egyik felső részén felfüggesztésre szolgáló átlukasztott tag) (XV. 14.). 10. Egy díszes gyöngy, a karon. 11. A lábnál cserépkehely. 12. Bronztorques (XIX. 2.).

74. sír. 130 cm mélyen. Teljesen elporlott csontváz. Mellékletek: 1. Levélidomú ezüstcsüngő (XVIII. 20.). 2. A lábnál edény. 3. Deszka összeerősítésére szolgáló vaskampó (XVI. 10.); hossza 15, szélessége 3—4 cm közt ingadozik. 4. Zárt bronzkarika (XVII. 15.). 5. Vaskés nyele, csontlemezzel borítva; hossza 9.4 cm. 6. Balta alakját utánzó, átfúrt kis dísz-tárgy, kőből (XV. 11.). 7. Kréta-, paszta- és borostyángyöngyök.

76. sír. 130 cm mélyen. Mellékletek: 1. A lábnál kis agyagbögre. 2. Bronz töredékek. 3. Egy gyöngy.

77. sír. 140 cm mélyen. Mellékletek: 1. Az áll alatt korongos bronzfibula (XV. 17., de a betétek más formákat alkotnak.). 2. A bal kéz ujjainál bronzgyűrű, vékony kerek bronzhuzalból (XVIII. 12.). 3. A lábánál cserépedény. 4. Az egész testen, de különösen a lábak táján, gyöngyök.

79. sír. 120 cm mélyen. Mellékletek: 1. A mellen kevés gyöngy. 2. Az áll alatt kéttagú bronzfibula (XIII. 4.). 3. A mellen bronzlemez töredékek. 4. A lábnál kis agyagbögre.

80. sír. 160 cm mélyen. A csontváz teljesen szétmállott. A sír melléklet néhány gyöngy és egy 4 cm hosszú hegyes fapálcika.

81. sír. 130 cm mélyen. Bolygatott sír. Mellékletek: 1. Nagyobb vasfibula. 2. A jobb combon vaskés (XVI. 4.). 3. A medencében fehér gyöngyszem. 4. A lábnál kis edény.

82. sír. 120 cm mélyen. A gyöngyök már a sír földjében kezdtek mutatkozni, a fejtől a lábig szétszórva; legtöbb a bokák és térdek között volt. Mellékletek: 1. A lábfejnél agyagtál. 2. A mellen csontkakúpalakú orsógomb (XVI. 17. a., b.). 3. A mellen korongos, zománcos fibula, mezejében állat alakkal. 4. A bal medencében kerek vascsat; pecke hiányzik. 5. Két ezüst fülbevaló (XVIII. 22.). 6. A lábnál 3.5 cm hosszú vasszeg. 7. Vaskés; töredékes. 8. Karneol-, kréta- és pasztagyöngyök.

86. sír. 70 cm mélyen. Mellékletek: 1. A lábnál kis agyagedény. 2. Pasztagyöngyök. 3. Fenőkő.

102. sír. 130 cm mélyen. A medencében kis bronzcsat.

104. sír. 160 cm mélyen. Mellékletek: 1. A lábnál és fejnél sok, közben kevesebb gyöngy. 2. A koponyánál fülönfüggő. 3. A nyak táján két fibula (XIII. 3.).

112. sír. 170 cm mélyen. A csontváz alatt gyékény nyomai látszanak. Mellékletek: 1. A bokánál sok gyöngy. 2. A bal oldalon szürke orsógomb (XVI. 17. a., b.). 3. A jobb kéztőnél gyöngyök. 4. A bal far alatt hét szem

gyöngy. 5. Hét darab rosszezüstből készült, egymásba fonódó, zárt karika (XVII. 6.). Valószínű, hogy e karikák zsineggel az alábbi torquesen lévő hurkokhoz voltak erősítve. 6. 26 cm hosszú, félköralakban hajlított, két sodronyból font, rosszezüst torques (XIX. 7.). 7. Két kúpalakú bronzcsengetyű, vas nyelvvel. Az egyik hiányos (XV. 15. a., b.). 8. A XIX. 6. képen bemutatott bronztárgy a bal kézfejnél. Az előbb ismertetett két csengő két oldalt e tárgy mellett volt. A tárgy hossza 10.5 cm. 9. Átfúrt Cypraea-kagyló a bal kézfejnél. 10. Bronzfibula (XIII. 8. a., b.). 11. Baltaalakú, felfűzhető, kisméretű bronzdísz tárgy. 12. Antoninus Pius, vagy Marcus Aurelius ezüst érme.

119. sír. 120 cm mélyen. Mellékletek: 1. A jobb lábnál kis ezüstkarika. 2. A mell közepén bronzfibula (XIII. 8. a., b.). 3. A jobb kézben ezüst csat (?). 4. A bal felsőlábszár alatt kevés gyöngy. 5. A jobb medencében Caracalla érme. 6. Egyenes hátú, görbeélű vaskés (hossza 13.5, legnagyobb szélessége 2.2 cm). Úgy látszik, a csontváz meszes anyagba volt fektetve.

191. sír. 30 cm mélyen. A fejtől balra egy szem calcedonygyöngy.

209. sír. 130 cm mélyen. Mellékletek: 1. Bronzfibula (XIII. 8. a., b.). 2. A medence alatt bronzcsat, szíjszorító lemezzel (XVIII. 9.). 3. A medencében ezüstlemez töredék. 4. A medencében két drb. kúpos, belől üres, ezüstgomb. 5. Marcus Aurelius érme. 6. Kerek bronzhuzalból készült, nyitott karperec, egymásfelé hajló végekkel (XIX. 5.). 7. Két deszka összefogására szolgáló vaskampó. (XVI. 10.). 8. Vasár töredéke.

213. sír. 150 cm mélyen. A bal mell felső részén vasfibula.

215. sír. 70 cm mélyen. A lábszárnál orsógomb s a sírba dobva kis törött bögre.

385. sír. 50 cm mélyen. Mellékletek: 1. A nyak körül, hét darab bronzpityke (XV. 19. a., b.). 2. A két lábszár között bronzfibula (XIII. 3.).

35. Klárafalva.

B. temető: 1931. július 13—18.-a között, 61 sírt tárt fel Móra Ferenc, özv. Molnár Ignácné földjén. Ebből 18 jazyg-szarmata, a többi hún-avar. A sírok leírását Móra Ferenc jegyzetei alapján közlöm. A 12. sír kivételével valamennyiinek irányítása D-É., a 12.-é Ék-Dny.

10. sír. 100 cm mélyen fekvő női sír. Mellékletek: 1. A jobb kézfejnél orsókarika. 2. A medencében vascsat.

11. sír. 140 cm mélyen. Feldúlt férfi sír. A 9. sz. hún-avar sír ásásakor bolygatták meg.

12. sír. 60 cm mélyen. Mellékletek: 1. Szürke agyagedény a lábfejeknél. 2. Négyzetesátmetszetű bronzkarperec töredéke. 3. Félköralakú vascsat, a szíjszorító lemez egy részével (XVIII. 9.) 4. Két darab, belül üres, kúpalakú vastárgy. Magasságuk 1.8 cm. Négyzetesátmetszetű bronzkarperec töredéke. 6. Vaskés; töredékes (XVI. 4.). 7. Vasfibula. 8. Római P. B. érem, olvashatatlan felírással (II.—III. századi).

14. sír. 100 cm mélyen fekvő női sír. Mellékletek: 1. Két aranyozott ülggödís. 2. A mellen gyöngyök. 3. Két bronzkarperec. 4. Bronzcsat.

16. sír. 110 cm mélyen fekvő férfi sír. Mellékletek: 1. A medence alatt bronz szíjszorító lemez töredéke. 2. Vascsat, a bal medencében. 3. Jobb kéztőnél vaskés (XVI. 4.).

23. sír. 50 cm mélyen. Mellékletek: 1. A fej alatt ezüst fülbevaló (XVIII. 22.). 2. Az egész csontvázon, de különösen a lábszárakon, elszórtan üveg- és pasztagyöngyök. 3. Az áll alatt elmállott korongos bronzfibula, csavarmentes tűszerkezettel. 4. A jobb kéztő alatt orsókarika (XVI. 12. a., b.). 5. A jobb alkaron két darab, lapos bronzhuzalból készült, nyitott, a végein szélesedő bronzkarperec. A végeken, a szélekkel párhuzamosan, ferdén vésett vonalakból alkotott, cifrázat fut. 6. A far alatt 4.5 cm átmérőjű töredékes vaskarika. 7. A bal kéztő alatt zárt ezüstkarika egy krétagyönggyel. 8. Marcus Aurelius ezüst érme.

26. sír. 60 cm mélyen fekvő női sír. Egyedüli melléklete egy csomó üveggyöngy a mellen.

27. sír. 90 cm mélyen. Feldúlt és kifosztott sír. Mellékletek: három kréta-, egy üveg- és egy fehér kögyöngy.

30. sír. 146 cm mélyen. Minden melléklet nélkül.

32. sír. 110 cm mélyen. Feldúlt és kifosztott sír.

34. sír. 70 cm mélyen. Feldúlt sír. Mellékletek: 1. Borostyángyöngyök. 2. Vascsat; töredékes.

45. sír. 40 cm mélyen. Egyedüli melléklete egy trapézidomú bronzcsat (XVIII. 3.).

47. sír. 60 cm mélyen. Mellékletek: 1. Széthullott vascsat. 2. A jobb térden vaskorong töredéke.

48. sír. 70 cm mélyen fekvő gyermeksí. Mellékletek: 1. A jobb vállon bronzfibula (XIII. 3.). 2. A lábnál kis csésze.

49. sír. 20 cm mélyen fekvő női sír. Feldúlt. A sír földjében orsókarika.

50. sír. 40 cm mélyen fekvő feldúlt sír. A sírból egy csésze került elő.

54. sír. 20 cm mélyen fekvő feldúlt sír. Mellékletek: 1. A lábnál üveg- és borostyángyöngyök. 2. Bronzkarperec. 3. Három agyagedény.

58. sír. 40 cm mélyen fekvő feldúlt sír egyedüli melléklete: egy összetörött vascsat.

36. Lovrin.

1894-ben, a temesvár—nagyszentmiklósi vasút építésekor, a község határában egy lelőhelyen több csontvázsírt találtak, melyekben a fejeknél 6—8 cm magas fülesedények voltak elhelyezve. Innen kapott a Nemzeti Múzeum egy sírleletet, melyben két bronzkarika, egy hasábidomú gránátgyöngy és egy fülesbögre volt. (A. É. 1895. 276. l.; D. R. II. 42. l.).

Innen kerültek a szentesi múzeumba a következő tárgyak is: 1. Kerek bronzhuzalból való, nyitott karperec. 2. Szürke edényfenekéből készült,

lapos orsókarika. 3. Kissé megsodrott, kerek, bronzhuzalból való torques; mindkét végén hurokkal (XIX. 7.).

Ugyaninnen kerültek Török János ajándékeként a szentesi múzeumba: 1. Kissé sodrott, kerek bronzhuzalból való torques; végei lapítottak és átlukasztottak. Gyöngysor van hozzáfüggesztve. 2. Kerek bronzhuzalból készült, végein vastagodó, nyitott karperec. 3. Zárt bronzkarika (XVII. 15.). 4. Bronzfibula (XIII. 8. a., b.). 5. Dobozos bronzfibula; fenék átmérője 4.7, magassága 1.2 cm (XV. 4. képen látható az analógiája). 6. Cypraeakagyló. 7. Kettős csontkakupalakú orsógomb (XVI. 17. a., b.). 8. Kettős csontkakupalakú, szürke orsógomb (XVI. 12. a., b.).

37. Mokrín.

II.—III. századi csontvázsírok kékesszürke edénymellékletekkel. (D. R. II. 48. 1.).

38. Nagyösz.

A Klaka-bara melletti téglagödörben találtak, fejjel nyugatnak fektetett csontvázakat. A lábknál kis agyagedények voltak; némelyik sírban, a csontváz oldalán, vaskés is volt. (D. R. II. 53—54. 1.).

39. Nagyszentmiklós.

A község határában, a Mina-majoron túl lévő gátórlak mellett, több emberi csontvázra akadtak. Mellékletei: római korszakra utaló cserépkorsók, bronzkarperecek és kardok voltak. (D. R. II. 47—48. 1.).

40. Óbéba.

Az óbébai állomás építésekor nagy földtömegeket mozgattak meg s ez alkalommal, csontváz mellől, néhány jazyg-szarmata jellegű lelet került elő. Gyöngyök, vaskés, fibula és Traianus császár ezüst érme. A lelet részletes leírása az A. É. 1908. évf. 286. lapján található.

41. Oroszlámos-Podlukány dűlő.

A fenti dűlő az oroszlámosi határ Imre-pusztáján van. Reizner c területen három, egymástól 8—10 m-re fekvő, sírt tárt fel. A csontvázak hanyatt feküdtek, fejjel északkeletnek irányítva.

1. sír. Mellékletek: 1. A fej közelében korongon készült kis edény; díszítése nincs; magassága 6, szájmérője 6 cm.

2. sír. Fejjel északkeletnek fekvő csontváz. Mellékletek: 1. A láb mellett korongon készült, díszítés nélküli agyagedény. Magassága 11.5, szájmérője 12 cm. 2. Az öv jobb oldalán vaslándzsa (?), farostokkal. 3. A másik oldalon, a térd körül, két nagyobb és egy kisebb vastárgy.

3. sír. Irányítása, mint a két első. Egyedüli melléklete a lábnál elhelyezett, az előbbiekkal egyező formájú, 14 cm magas, agyagedény. (A É. 1904. 269—270. 1.).

42. *Pádé.*

1. Kúpos, korongos, bronzfibula, csuklós szerkezettel. 2. Öt keresztalakban összeillesztett korongból készült bronzfibula. Analógiája az A. É. 1899. évf. 186. lapján bemutatott újszentiváni f. jelzésű fibula. 3. Különféle alakú és színű gyöngyök. 4. Négy cm átmérőjű üvegkorong, keresztben átfúrva. (R. N. 80/1893.).

A Nemzeti Múzeumnak e szerzeményéről Milleker Bódog is megemlékezik a Tört. és Rég. Ért. 1895. évf. 14. lapján. Ugyancsak ő a fenti folyóirat 1891. évf. IV. füzet 38—39. lapjain, másik pádei leletről is tesz említést.

A helység északkeleti oldalán, az Aranka csatorna mellett húzódó földgerincen, 1881-ben, két sír került elő. Mélységük 190 cm. Mindkettő arccal keletnek feküdt. Mellékletük egy-egy bögre és sok különféle színű és alakú pasztagyöngy. A temető szomszédságában lévő magasabb terület részen, az egykorú telepet gyanítja Milleker.

43. *Perlasz.*

A Nemzeti Múzeum kapott innen Gabrini Nándortól egy bronzfibulát és gyöngyöket. (D. R. II. 58. l.). E leletet az A. É. XIV. régi évf. 347. l. és újf. I. 171. l.-on is említi.

44. *Szerbkeresztúr.*

A községtől nyugatra fekszik az a lelőhely, melynek fölülről számított második rétegében, az őskori kulturréteget zavaró római- és népvándorláskori emlékek fordultak elő. Rómaikori emlékek tekinthetjük a két kézimalomnak előkerült alsó, homorú felét, továbbá egy korongon készített edény töredékeit. A népvándorláskorinak mondott leleteket két csontváz képviseli. Az első sír mellékletei között (két karperec, egy vastag, tömör bronzkarika, egy töredékes bronz csüngődísz) egyetlen olyat sem találunk, mely a sír korát ha csak hozzávetőlegesen is megállapítaná. A második sírban, a fejjel délnek fektetett csontváz mellől, bronzkarperec, a nyak helyén 44 gyöngy, (paszta-, borostyán-, gránát- és üveggyöngyök), a fej alól egy olvashatatlan feliratú rézérem és Heraclius bizánci császár arany érme kerültek elő. Ebben a rétegben elszórva találtatott még egy IV—V. századi kis rézérem is. (A. É. 1893. évf. 300—305. l.).

A fej alól előkerült érem minden kétséget kizáróan utal a temetkezés idejére, ami csak vagy Heraclius császár uralkodása idején, vagy utána történhetett. A Kr. u. 610—641. közötti idő a hazai avar uralom korára esik s erre utalnak a második sírból előkerült gyöngyök típusai is (A. É. 1893. 307. l. 48. ábra), melyek főként ennek a periódusnak sírjait jellemzik.

Azonban határozott kronológiai helyzetük ellenére sem tekintjük a két sírt avar férfi, vagy nő sírjainak. Nem pedig azért, mert a második rétegnek ebből az időből származó egyéb leletei között, nem találunk olyan jellegűt, mely határozottan avar telep, vagy sírmező jelenlétére utalna.

Ellenkezőleg: az előkerült római jellegű bazalt kézimalom részek és a IV.—V. századi rézérem inkább arra mutatnak, hogy itt a római hatás ideigéig visszanyúló telep egy részével van dolgunk. Ez esetben pedig, figyelembe véve az érem mellékletes sír irányítását, jazyg-szarmata telephelyre gondolunk, mely benyúlt egészen az avar uralom koráig és így a két sírt jazyg-szarmata emlékeknek tekintjük.

Nem példátlan e jelenség s feltűnő, hogy épen az avar, vagy mondjuk inkább hún-avar kori leletek között észleljük e tényt. Utalunk itt a gombosi és lapistói sírmezőkkel kapcsolatban elmondandókra és különösen a gombosi analógiára támaszkodva gondolunk ez esetben is elsősorban jazyg-szarmata és nem germán emlékre.

45. Szerbkeresztúr.

1. Üveg- és pasztagyöngyök. 2. Félkorongosfejű fibula (XIV. 10.). (R. N. 29/1895.).

Van a Nemzeti Múzeumban Szerbkeresztúrról egy nagyobb lelet is, melyet a vele együtt lévő Hadrianus dénár megközelítőleg datál is. 1. Antik ezüstfibula. 2. Antik bronzfibula. 3. Korongos bronzfibula, zománcos. 4. Zárt bronzkarika. 5. Calcedon-, agyag- és borostyángyöngyök. 6. Hadrianus ezüst érme.

46. Szerbnagyszentmiklós.

A helységtől keletre, Sárafalva irányában fekvő téglagyár területén, csontvázsírokra bukkantak, ezek mellékleteiként kerültek elő az alábbi tárgyak: 1. Korongon készült vörös edény, külön tagolt kis talppal. 2. Különböző alakú gyöngyök, közöttük egy calcedon és két ezüstlemezből készült, golyóalakú szem. 3. Kerékalakú, nyolc kiállós, zománcos, bronzfibula (XV. 6.). 4. Apró bronzcsat. (D. R. III. rész. II. f. 233. l.).

47. Szőreg.

A község határában lévő téglalegető telepről került elő szórványos anyag, mely állítólag egy fejjel nyugatnak fekvő csontváz mellől való. 80 cm hosszú vaskard, terra sigillata edény, Cypraea kagyló, stb. a leletek érdekesebb darabjai. Leírásuk és részben ábráik is az A. É. 1903. évf. 46—47. lapjain található.

48. Szőreg.

A temető: 1. sír. Fejjel délnek fekvő csontváz mellől kerültek elő az alábbi leletek: 1. A mellen és lábon gyöngyök. 2. A koponyától balra, fehérbronzból készült tükör. Átmérője 9.7 cm. Homorú oldalán bemélyített díszítés. (XV. 20.). 3. Az áll alatt csuklós bronzfibula. (XIV. 12. a., b.).

49. *Törökkanizsa.*

Innen a szegedi és a Nemzeti Múzeum szerzett anyagot, főként gyöngyöket; de van közöttük szíjvég, bronzcsat, karika, stb. A két gyűjteménybe került anyag leírását Milleker a D. R. III. rész. II. f. 227. lapján adja.

50. *Újszentiván.*

A község téglaegető gödréből került elő szórványos anyag. Az A. É. 1899. évf. 186. lapján ismerteti Reizner e leletek első részét, amelyhez csontkés, gyöngyök, orsókarikák és fibulák (a 186. lapon bemutatott f. és g. fibulák) tartoznak.

A leletek másik részét az A. É. 1903. évf. 46—47. lapjain ismerteti Reizner. A jellegzetesebb leletek: (az A. É. ugyanez évf. 48. lapján) terra-sigillata edény, gyöngyök.

Ugyane helyen foganatosított ásatás hét sírt eredményezett. Egy-mástól 8—10 m távolságra, szétszórta elhelyezett, csontvázak közül hat Ny-K. irányú; egy ülve van eltemetve. A mellékletek közül az edény mindig a fej mellett volt; egyik sírból a fej mellől fésű is került elő. Az ásatást és annak eredményeit Reizner az A. É. 1903. évf. 48—50. lapjain ismertette.

258. *Kécsa.*

A Novákovics-féle téglavető területén urnás- és csontvázastemetkezések is voltak. Kerültek elő e helyről terra-sigillata edénytöredékek, melyek a római császárkor idejére mutatnak. (Tört. és Rég. Ért. XIV. évf. 38—42. l.).

Arad vármegye.51. *Pécska.*

Dömötör László az A. É. 1901. évf. 327—334. lapjain ismerteti egy csomó, szerinte Kr. u. II. századi korongon készült edényt és töredékeket, melyek a pécskai Nagysáncon, 1898-ban végzett ásatások alkalmával, kerültek elő.

Az Aradtól nyugatra fekvő csálai erdőben lévő égető kemencéket is ő találta meg. A kemencék mellett a Nagysánc II. századi edénytöredékeinek analógiáit fedezte fel. (A. É. 1901. 334—335. l.).

118. *Gyulavarsánd.*

Jazyg-szarmata típusú agyagedény. (Békéscsabai múzeumban.).

Csongrád vármegye.**52. Algyő.**

Gonda Antal, az állomás melletti földjéről hozott be a szegedi városi múzeumba jazyg-szarmata kori szőrványos anyagot, melynek hitelesítésére 1930-ban történt e helyen ásatás. Eredménye három sír.

1. sír. 150 cm mélyen, irányítása D-É. Mellékletek: 1. Kehelyszerű szürke edény (11 cm magas; szájbősége 9 cm; talpátmérő 5 cm). 2. Üveggyöngyök. 3. Vaskés töredéke. 4. Antoninus Pius ezüst érme.

2. sír. 70 cm mélyen. Irányítása D-É. Teljesen elporlott csontváz. Mellékletek: 1. A mellen vascsat. 2. A bal medencében vaskés (XVI. 2.). 3. A bal kéztőnél vaslándzsa. 4. A lábtőnél egyfülű csupor.

3. sír. 150 cm mélyen. Irányítása D-É.; fejfelé délnek feküdt, mint az előbbie is. Nagyon elporlott csontváz, minden melléklet nélkül.

53. Csanytelek.

Öt darab calcedongyöngy; kettő hosszúkás, három lapított gömbalakú. (A Nemzeti Múzeumban, R. N. 35/1896.).

54. Csongrád.

1. Paszta gyöngysor. 2. Kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott, végei felé vastagodó karperec pár. 3. Szürke. lapos orsógomb. 4. Vas lándzsahegy, kerekköpűvel. (A Nemzeti Múzeumban, R. N. 32/1905.).

Az állami főgimnázium letétjeként a szentesi múzeumban a következő tárgyak vannak innen: 1. Bronztál. Szájátmérője 23.5 cm. A láb magassága 1.8 cm. Magának a tálnak magassága 2.5 cm.

55. Dorozsma.

A lelőhely a dorozsmai fürdőhöz vezető országút mellett elterülő dombos hely, amelyet a köznyelv „Sáncpart”-nak nevez. Tömörkény István itt három, illetve négy sírt talált. Az első kettő fejfelé napnyugat felé, arccal lefelé fordulva feküdt. A munkások a csontvázak mellett gyöngyöket nem találtak. Egyéb mellékletei az A. É. 1905. évf. 254—255. lapjain találhatóak. A harmadik csontváz mellett semmi sem volt. A negyedik sír 1908-ban került elő; mellékletei az ismert jazyg mellékletek. (Lásd az A. É. 1908. évfolyamnak 286—287. lapjain.).

56. Felsőpusztaszer.

Simon István felsőpusztaszeri lakos, a földjén levő halmot szőlő alá forgatva, leletekre bukkant, melyek a szegedi városi múzeumba kerültek. Simon bevallása szerint kb. 30 csontvázat talált a halom keleti lejtőjén. Valamennyi hanyattfekve, kinyújtóztatott helyzetben volt. E sírokban

mindössze hat kis edényt talált. E leletek hitelesítésére, 1930-ban, Móra Ferenc végzett a lelőhelyen kutatást, melynek eredményeként 40 sírt tárt fel. Leírásukat Móra feljegyzései alapján alább adjuk. Valamennyi sír D-É. irányú.

4. sír. 50 cm mélyen fekvő csontváz. Egyedüli melléklete egy 10 cm magas bögre.

11. sír. 80 cm mélyen, minden melléklet nélkül.

12. sír. 110 cm mélyen. A láb körül gyöngyök.

13. sír. 120 cm mélyen. Mellékletek: 1. A nyak és lábak körül gyöngyök. 2. A lábnál korongon készült piros edény. 3. Orsókarika.

14. sír. 75 cm mélyen. Mellékletek: 1. Pasztagyöngyök. 2. Orsókarika. 3. Félgömbalakú bronzdísz a koponyán. 4. Vaskés. 5. Vasgyűrű töredéke. 6. 6.3 cm hosszú bronztű (XVI. 3.). 7. Kerek bronzhuzalból való, töredékes karika.

15. sír. 40 cm mélyen. Mellékletek: 1. Kis agyagbögre. 2. Gyöngyök.

16. sír. 100 cm mélyen. Mellékletek: 1. Csiholóacél, kovával. 2. Kerek bronzhuzalból készült, zárt gyűrű (XVII. 8.). 3. Bronzfibula tűje. 4. Vaskés töredéke. 5. Kréta- és karneolgyöngyök.

17. sír. 125 cm mélyen. Mellékletek: 1. A fejnél kis bögre. 2. A nyakon bronz lemezefibula (XIII. 9.). 3. Két darab, kerek bronzhuzalból készült, zárt, fülbevaló karika (XVIII. 15.). 4. A lábánál apró gyöngyök; a nyakon karneolgyöngyök.

18. sír. 120 cm mélyen. Melléklet mindössze két nagyobb, zöld színű üveggyöngy.

19. sír. 130 cm mélyen. Mellékletek: 1. Kis agyagbögre. 2. Díszített csontnyelű kés töredéke. 3. Acél, kovával.

20. sír. 90 cm mélyen. Mellékletek: 1. Bronzfibula s vele együtt kerek bronzhuzalból készült karika (XIII. 12. a., b.). 2. Bronzfibula tűje. 3. Szürke, kettős csontkakúpalakú orsógomb (XVI. 17. a., b.). 4. Vaskés töredéke. 5. Fehér pasztagyöngyök.

21. sír. 140 cm mélyen. Mellékletek: 1. Kettős csontkakúpalakú orsógomb (XVI. 17. a., b.). 2. Különböző színű és alakú üveggyöngyök. 3. Kerek bronzhuzalból készült, zárt gyűrű, rajta három oldalon gömböcskék (XVII. 13.).

22. sír. 100 cm mélyen. Mellékletek: 1. Csontnyeles kés töredéke. 2. Csiholóacél, kovával. 3. Vasszeg. 4. Bronzlemez töredéke. 5. Bronzcsat (XVIII. 1.). 6. Antoninus Pius ezüst érme.

23. sír. 70. cm mélyen, feldúlt csontváz. Melléklet három durva edény: egyik a sír jobb sarkában.

24. sír. 115 cm mélyen. Mellékletek: 1. Borostyán gyöngysor. 2. Kerek bronzhuzalból készült karika, egymásra hajtott végekkel. 3. Bronzfibula tűje. 4. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.).

25. sír. 90 cm mélyen. Mellékletek: 1. Durva agyagedény. 2. Bronzfibula tűje. 3. Vasszeg. 4. Borostyán- és kögyöngyök.

26. sír. 160 cm mélyen fekvő, feldúlt és kifosztott sír.
 27. sír. 55 cm mélyen. Mellékletek: 1. Orsókarika. 2. Négy szem gyöngy.
 28. sír. 90 cm mélyen. Egy szem borostyángyöngy.
 29. sír. 130 cm mélyen. Mellékletek: 1. Orsókarika. 2. Apró gyöngyök. 3. Díszített agyagedény.
 30. sír. 95 cm mélyen. Mellékletek: 1. Orsókarika. 2. Vaskés töredékei. 3. Óskori jellegű, kis füles agyagedény.
 31. sír. 80 cm mélyen. Egyedüli melléklete durva kis bögre.
 32. sír. 100 cm mélyen. Mellékletek: 1. Füles agyagedény. 2. Borostyán-, üveg- és kőgyöngyök. 3. Kettős csontkakúp alakú orsógomb (XVI. 17. a., b.). 4. Töredékes vaskarika. 5. Ismeretlen rendeltetésű vasdarabok.
 33. sír. 90 cm mélyen. Mellékletek: 1. Paszta- és kőgyöngyök. 2. Bronzfibula tűje. 3. Vaskés töredéke (XVI. 4.).
 34. sír. 120 cm mélyen. Mellékletek: 1. Vaskés töredéke. 2. Borostyán- és kőgyöngyök. 3. Bronzfibula tűje. 4. Lapos, vashuzalból készült, zárt karika. 5. Agyagedény. 6. Két bronzkapocs (XVIII. 16. a., b.); hosszúságuk 4.5 cm.
 35. sír. 120 cm mélyen. Mellékletek: 1. Kettős csontkakúp alakú orsógomb (XVI. 17. a., b.). 2. Üveg- és kőgyöngy.
 36. sír. 110 cm mélyen. Egyedüli melléklete néhány kőgyöngy.
 37. sír. 90 cm mélyen. Mellékletek: 1. Vaskés. 2. Kettős csontkakúp alakú orsógomb (XVI. 12.). 3. Néhány gyöngyszem.
 38. sír. 100 cm mélyen. Mellékletek: 1. Vasfibula töredéke. 2. Vaskés töredéke. 3. Bronz félhenger.
 39. sír. 80 cm mélyen fekvő csontváz. Egyedüli melléklete egy agyagbögre.
 40. sír. Egyedüli melléklete egy durva bögre.

57—64. Hódmezővásárhely.

A város határából való leletek a ref. főgimnázium gyűjteményében őriztetnek. A térképen feltüntetett, vásárhelyi határba tartozó, lelőhelyek legnagyobb részéről csupán paszta- és üveggyöngyöket ismerünk. A határból való, közelebbi lelőhely megnevezése nélkül, a XV. tábla, 2. a., b. sz. képen bemutatott állatalakot ábrázoló fibula. A régebbi időkben végzett ásatások közül a fehértői (61.) és szőlőhalmi (60.) a jelentősebbek. Mindkettő leleteiből néhány igen szép calcedonyöngy, aláhajtottlábú és a XIII. tábla, 8. a., b. sz. képen bemutatott kéttagú fibula jellemző.

65. Hódmezővásárhely-Kopáncs.

Újabban, a szegedi egyetem archaeologiai intézete által végzett ásatások alkalmával Banner János bukkant jazyg-szarmata telepre. A 15. dűlőben, 1931. nyarán feltárt neolithikustelep egységes kulturrétegét za-

varták meg a bemélyülő kerek alaprajzú gödrök. A gödrökből előkerült keramikus anyag provinciális ízlésű. Ugyane helyről két császárkori érem is került elő a szántásból. Az egyik Diadumenianus M. B., a másik Commodus P. B. érme.

66. Hódmezővásárhely-Kopáncs.

Másik lelőhely a hódmezővásárhelyi határ 10. dűlőjében van. Itt a földet szőlő alá forgatva, a munkások több jazyg-szarmata sírt találtak. Mellékletek jórészt elkallódtak. Mindössze egy mind a négy oldalán lencseszerű bemélyedésekkel díszített, négyszögletes agyagedényke és egy kerekátmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott, végein kissé vastagodó karperec került a Hódmezővásárhely város múzeumába. A foganatosított hitelesítő ásatások semmi eredményre nem vezettek, csupán öt árpádkori szegényes mellékletű csontváz került elő. A jazyg-szarmata temető java-részét a földforgatás tönkretette s a megmaradt anyag magánkézre került.

272. Jánosszállás.

A szeged—budapesti vasútvonal mellett lévő jánosszállási vasúti megálló, Szatymaz alatt van. A pályatest javítása alkalmával bukkantak itt jazyg-szarmata kori szórványos leletekre. Ezeknek hitelesítésére jelent meg a helyszínen Kovács István s a hitelesítő ásatások során öt sírt tárt fel. A munkások előtte két sírt bontottak fel. Ez utóbbiak közül az egyiknek iránytása Ny-K. irányú, melléklete egy visszahajtott végű hajkarika. Igen valószínű, hogy ez a sír jóval később került a föld alá. Az egész jánosszállási anyag ismertetése a Dolgozatok — Travaux, 1914. évf. 109—117. lapjain jelent meg.

67. Kishomok.

A hódmezővásárhelyi határ második dűlőjében, Tetővár nevű bucka-soron, azaz inkább annak nyúlványát képező kertészeti telepen, Szabó S. tanyáján, pinceásás közben, csontvázakat találtak. Ennek hitelesítésére történt 1928-ban ásatás, melynek eredménye hét sír. Ki kell emelnünk, hogy e hét sír irányítása eltér a jazyg-szarmata sírok szokásos irányításától, amennyiben valamennyi keletelt.

1. sír. 170 cm mélyen. Mellékletek: 1. Az áll alatt nagy, kerek vascsat. 2. A medencében T alakú bronzlemez. 3. Csiholóacél, kovával. 4. Vaskés. A nyélnyúlvány hossza 3, a penge hossza 10.5, legnagyobb szélessége 2.4 cm. (XVI. 2.). 5. Meghatározhatatlan római ezüstérem. 6. Lábnál edény. 7. Vasfibula töredéke; típusa nem állapítható meg.

2. sír. 150 cm mélyen. Mellékletek: 1. Az áll alatt nagy kagylógyöngy. 2. Bal vállon nagy vasfibula; hossza 7 cm (XIII. 11.). 3. Bal mel-len csiholó, kovával. 4. Bal medencében vaskés (XVI. 2.). 5. Jobb meden-cében kis bronzlemez. 6. Lábnál csinos edény.

3. sír. 100 cm mélyen. Mellékletek: 1. A nyaknál néhány szem gyöngy. 2. A medencében bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 3. A jobb karon vascsat (XVIII. 9., de szíjszorító lemez nélkül.). 4. Kovakő.

4. sír. 170 cm mélyen fekvő, feldúlt sír. Mellékletek: 1. Vaskés; hossza 15, legnagyobb szélessége 2.8 cm. 2. 12.5 cm magas, 8.6 cm szájbőségű, agyagedény.

5. sír. 110 cm mélyen. Mellékletek: 1. A nyaknál egy szem fehér gyöngy. 2. A bal mellen zománcos fibula (XIV. 15. a., b.). 3. A medencében vaskés, hossza 10 cm. (XVI. 2.). 4. Kova.

6. sír. 210 cm mélyen fekvő, feldúlt csontváz. Melléklet nélkül.

7. sír. 90 cm mélyen fekvő csontváz. Mellékletek: 1. A jobb lábfejen kettétörött fok nélküli bronztű, hossza 6.5 cm. 2. Bal mellen vasfibula töredékei (XIII. 8. a., b.). 3. Jobb alsó karnál vastörmelékek között kova.

68. Kórógyeszentgyörgy.

A szentesi múzeumba Vigh István ajándékaként került a következő lelet: Bronzhuzalból készült torques (XVII. 4.), rajta kis baltaalakú függődíszsel.

69. Tápé-Malajdok.

A. temető: 1931-ben, Móra Ferenc 17 jazyg-szarmata sírt tárt fel.

1. sír. 120 cm mélyen, irányítása D-É. Feldúlt sír; csupán az alsó lábszárok maradtak meg. 43 szem gyöngy került elő a lábfejek közül.

2—5. sírok. Teljesen ki voltak fosztva; csak a másodikban volt egy agyagedény.

6. sír. 80 cm mélyen fekvő, D-É. irányítású, gyermeksír. A sírgödörnek mindkét vége kerek; a csontváz alá és fölé gyékényt terítettek. Mellékletek: 1. Apró gyöngyök a nyakon. 2. A mellen vasfibula töredék.

7. sír. 120 cm mélyen fekvő, Dk-Ény. irányítású gyermeksír. Mellékletek: 1. A nyak körül közép nagyságú gyöngyök; közéjük volt fűzve egy akasztóval ellátott bronzérem is, melynek felírása olvashatatlan. 2. A jobb kéztőnél borostyán- és üveggyöngyök. 3. A bokák körül apró gyöngyök. 4. A mellen kicsiny, összetörött fibula. 5. A lábtőtől jobbra edény. 6. 2 cm magas csontakápalakú edényke (hiányos).

8. sír. 130 cm mélyen fekvő, Dk-Ény. irányítású férfisír. A csontváz gyékénybe volt csavarva. Mellékletek: 1. A medence alatt zárt bronzkarika (XVII. 15.). 2. A fej mellett, jobbról, kis vascsat töredéke. 3. A medencében bronzcsat (XVIII. 8.). 4. Jobb oldalt kis vaskés töredéke. 5. A fej mellett felül nyílhegy.

9. sír. 140 cm mélyen fekvő, D-É. irányítású, női csontváz. Feldúlt. Mellékletek: 1. 13 szem gyöngy, borostyánból és üvegből. 2. Szétmállott orsókarika. 3. Síma bronzgyűrű. 4. Vaskés töredéke. 5. Lábvégnél agyagtál, csontokkal.

10. sír. 70 cm mélyen fekvő, D-É. irányítású csontváz. Minden melléklet nélkül.

11. sír. 140 cm mélyen fekvő, feldúlt sír. A sírból csupán egy piros színű, égetett agyagdarab került elő, amely valószínűleg csiszoló eszközüll szolgált.

12. sír. 140 cm mélyen fekvő, feldúlt sír, minden melléklet nélkül.

13. sír. 150 cm mélyen fekvő csontváz, gyékénybe burkolva. Mellékletek: 1. A lábfejek között kis agyagbögre. 2. A sír fenekén sok vaskapocs.

14. sír. 140 cm mélyen fekvő, feldúlt sír, minden melléklet nélkül.

15. sír. 160 cm mélyen fekvő, D-É. irányítású, csontváz. Alatta és felette nád, vagy gyékény lenyomatok. Mellékletek: 1. A mellen vasfibula. 2. A medencében vascsat. 3. A lábfejek között bögre.

16. sír. 120 cm mélyen fekvő, feldúlt sír. A lábfejek között fekvő, porrá omlott bögre volt az egyedi melléklete.

17. sír. 100 cm mélyen fekvő, feldúlt, melléklet nélküli sír.

69. Tápé-Malajdok.

B. temető: Jazyg-szarmata és árpádkoriak e temető sírjai. A jazyg sírok száma 9.

5. sír. 110 cm mélyen fekvő, D-É. irányítású, fejénél megbolygatott csontváz. Mellékletek: 1. Bal oldalon hegyével lefelé fekvő kétélű vaskard. Hossza 94,5, legnagyobb szélessége 6,2 cm (XVI. 1.). 2. A jobb medence alatt, széles, rövid, vaskés; legnagyobb szélessége 3,9, nyélnyúlvány hossza 4 cm. 3. A medencében Antoninus Pius ezüst érme. 4. A csontváz hosszában és fejénél kb. 15 vaskapocs töredéke (XVI. 10.), amelyek kétségtelenül a deszka lapok összeerősítésére szolgáltak. 5. A lábfej táján félkör alakú bronzlemez, nyolc kerek lyukkal. Az átmérő hossza 6,3, magassága 4,6 cm.

8. sír. 140 cm mélyen fekvő, D-É. irányú csontváz, minden melléklet nélkül.

11. sír. 130 cm mélyen fekvő, D-É. irányú csontváz. Mellékletek: 1. Az áll alatt, közepén átlukasztott szabálytalan négyszögalakú (kb. 1—1,4 cm méretű) bronzlemez. 2. U. o. római P. B. érem nagyságú és alakú, füllel ellátott csüngődísz, rossz ezüsből. 3. 5 cm hosszú vasár töredéke, farostok nyomaival.

12. sír. 140 cm mélyen fekvő csontváz. Mellékletek: 1. A koponya fölött rossz ezüsthuzalból készült zárt karikák (kettő). 2. A nyak körül gyöngyök.

15. sír. 130 cm mélyen fekvő, D-É. irányú, csontváz. Melléklet nélküli.

16. sír. 170 cm mélyen fekvő, D-É. irányítású, csontváz. A lábak nem voltak eredeti helyükön. Az alsó lábszárak helyén összetört edény.

18. sír. 100 cm mélyen fekvő, Ény-Dk. irányítású csontváz. Egyedi melléklete néhány borostyángyöngy.

20. sír. D-É. irányítású, 100 cm mélyen fekvő, csontváz, minden melléklet nélkül.

22. sír. D-É. irányítású, 80 cm mélyen fekvő, váz, minden melléklet nélkül.

42. sír. Mellékletek: 1. Korongon készült, szürke edény. 2. Félköríves vascsat.

70. Mindszent.

A szentesi múzeumban kék üveg- és pasztagyöngyök.

A Nemzeti Múzeumban trapézalakú vascsat (R. N. 141/1895.).

71. Pusztamérges.

A. temető: 1929-ben végzett itt ásatást Móra Ferenc. Scythia-jellegű urnasírokat dült fel a későbbi csontvázas jazyg temetkezés. A feltárt 9 jazyg sírból az 1—7. és 9. sírok irányítása D-É., a 8. síré Dk-Ény. A leletanyagot Móra Ferenc jegyzetei alapján ismertetjük.

1. sír. 130 cm mélyen. Mellékletek: 1. A bal kulcscsonton vasfibula. 2. A jobb kéztőnél vaskés (XVI. 4.). 3. A medencében bronzcsat, vas szíjszorító lemezzel (XVIII. 9.). 4. A lábfejek között kis piros agyagedény.

2. sír. Háborított urnás temetkezés.

3. sír. 135 cm mélyen. Mellékletek: 1. A jobb vállon nagy, kéttagú, bronzfibula, tűszerkezete vashól van (XIII. 10. a., b.). 2. A medencében vaskés. 3. A lábnál szürke csésze.

4. sír. 130 cm mélyen. E sír ásásakor kettévágták a 100 cm mélyen elhelyezett urnát. Mellékletek: 1. A lábnál kis, fekete bögre, levágott széllel. 2. Vékony barázdált bronzlemez töredék. 3. A bal medencében vaskés. 4. A jobb mellen kis bronzfibula töredéke (XIII. 8. a. b.).

6. sír. 130 cm mélyen. Feldült gyermek sír. Mellékletek: 1. Kis, rongált bronzkorong. 2. Kerekátmetszetű, rossz ezüsthuzalból készült nyitott fülbevaló (XVIII. 14.).

7. sír. 150 cm mélyen. Feldült férfisír. Mellékletek: 1. A lábfejek körül színes gyöngyök. 2. A jobb vállon egy krétagyöngy. 3. Orsókarika (XVI. 17. a., b.). 4. Vaskés, töredékes.

8. sír. 134 cm mélyen. Mellékletek: 1. A lábnál vörös bögre. 2. A bal kéztőnél vaskés. 3. U. o. egy krétagyöngy, kettétörve.

10. sír. 70 cm mélyen. Teljesen elporlott csontváz. Mellékletek: 1. Vasfibula töredéke (XIII. 16. a., b., de felső ívvezetésű.). 2. A lábnál kis fekete bögre. 3. A fej alatt néhány szem gyöngy. 4. Vaskés.

11. sír. 120 cm mélyen. Mellékletek: 1. A lábnál összetört vörös bögre. 2. A jobb felső combon vaskés. 3. A medencében kis vascsat (XVIII. 8.). 4. Két bronzkarpercec. 5. Orsógomb (XVI. 17. a., b.). 6. Vasfibula (?) töredéke. 7. Különböző színű és alakú gyöngyök.

72. *Sövényháza.*

A szegedi városi múzeumban, Sz. R. N. 8/1884. sz. alatt a következő leletanyag van bevezetve: 1. 33 mm átmérőjű korongos, zománcos fibula. Tüskéje hiányzik. 2. Végein vastagodó bronzkarperec pár. 3. Aranyozott bronzkarika, dudordíszítéssel. 4. Különböző alakú agyaggyöngyök.

73. *Szeged-Alsóközpont.*

A piactéren, a vámőrségi laktanya építése közben csontvázakat találtak. Ennek hírére a szegedi városi múzeum ásatott itt, de az építkezés előrehaladott volta miatt csak igen kis területen. Az eredmény öt sír feltárása; a hatodikat a leletet bejelentő Balogh Tibor rendőrfőfelügyelő ásta fel.

1. sír. 150 cm mélyen. Keletelt csontváz; a kezek az ölben. A bal lábfejnél kis bögre.

2. sír. 120 cm mélyen. Fejjel keletnek irányított csontváz, ölbe tett kezekkel. Mellékletek: 1. A jobb váll tájékán fibula. 2. A nyak körül gyöngyök. 3. A medencében orsógomb. 4. Karjain és bokáján gyöngyök. 5. A lábfejnél bögre.

3. sír. 100 cm mélyen. Feldúlt sír. Mellékletek: 1. Vaskés töredéke. 2. Csiholóacél, kovával. 3. Gyöngyök. 4. Edény töredékek.

4. sír. 110 cm mélyen. Ép úgy, mint az előbbi, kelet felé néz. Mellékletek: 1. A nyak alatt gyöngyök. 2. Ugyanitt fibula (XIV. 8.). 3. A mellen orsó karika.

5. sír. 120 cm mélyen. Mellékletek: 1. A nyak alatt fibula töredék és gyöngyök. 2. A medencétől balra vasdarab és gyöngy. 3. A jobb kezén gyűrű. 4. Az ölben orsógomb. 5. A bokáknál agyagedény.

6. sír. Mellékletek: 1. Hadrianus ezüst érme. 2. Vascsat (XVIII. 8.). 3. Vaskés (XVI. 2.). 4. Bronzfibula, vas fejjel (XIII. 7.).

74. *Szeged-Baks.*

A szegedi városi múzeumba szórványos anyagként került hat darab calcedon- és egy csomó üveggyöngy.

75. *Szeged-Bilisits.*

A bilisitsi erdő mellett, Kiss Ferenc m. kir. erdőmester bérletén végzett ásatásról az A. É. 1902. évf. 373—374. lapjain számol be Tömörkény István. Ez alkalommal öt csontvázat tárt fel, melyek közül kettő fejjel nyári napnyugatnak volt fektetve.

1902-ben, ugyanitt eszközölt ásatásairól az A. É. 1903. évf. 50—55. lapjain számol be. Az első ásatási helyen folytatva a kutatásokat, három melléklet nélküli csontvázat talált; mindhárom csontváz hiányos volt. November 4—7. között az előbbi lelőhelyektől, a régiségtári naplóba bejegyzett térkép alapján, mintegy 100 lépésnyire, négy, fejjel délnek fekvő csontvázat talált.

76. Szeged-Bogárzó.

Bronzkori urnás sírokból álló temetőben három jazyg sírt találtak.

20. sír. Mellékletek: 1. Paszta- és üveggyöngyökből álló fűzér. 2. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 3. Bronzcsat (XVIII. 1., de félkörös fejű). 4. Töredékes bronzkanálka. 5. Severus Alexander ezüst érme. 6. Lapos bronzhuzalból készült karperec, összehajtogatva. 7. Durva agyagedény.

21. sír. Mellékletek: 1. Kő- és pasztagyöngyök. 2. Ismeretlen rendeltetésű, belül üreges, hengeralakú vastárgy.

22. sír. Mellékletek: 1. Vaskés; töredékes. Hossza 11, legnagyobb szélessége 2.1 cm (XVI. 4.). 2. Lemezes bronzfibula, csavarmenetes tűszerkezettel (XIV. 17. a., b.). 3. Ismeretlen rendeltetésű vasdarabok.

77. Szeged-Alsótanya. Kenyérváró domb.

Alapozási munkálatok alkalmával két csontváz került elő. Az egyik kinyújtóztatva, hanyatt feküdt, mellette korongon készült, feketére fényezett edény; deszka összefogására szolgáló vaskampók (XVI. 10.) s nyílhegyszerű jaspis voltak.

A második csontvázat felhúzott lábakkal ülve temették el. Mellékletei: 1. Finom munkájú, korongon készült, kis agyagedény, feketére fényesítve. Formája szélesebb harangalakú. 2. Az edényben kis vascsat, szíjra fekvő része kőalakú. A csésze a csattal az ülve eltemetett csontváz bal vállánál feküdt. Az egész lelet részletesebb leírása az A. É. 1903. évf. 387—388. lapjain található.

78. Szeged-Alsótanya. Köröséri iskola.

A királyhalmi kapitánysághoz tartozó lelőhelyen az ásatást Tömörkény István végezte, s kutatásainak eredményét az A. É. 1904. évf. 270—271. lapjain ismerteti. Ásatásainak eredménye két sír. Az egyik oldalt fekvő, fejfel napkeletnek fordított csontváz. A jobb karon bronzkarperec, a lábnál szabadkézzel készített edény, a térd körül szétszórtan gyöngyök feküdtek. A második sír bolygatott. Melléklete mindössze egy durva agyagedény.

79. Szeged-Katonai löporraktár.

Szegedtől északnyugatra, a szikhalmi—csongrádi országúttól balra, a várostól mintegy két kilométerre 1885-ben, a katonai löporraktár építése alkalmával, Reizner János jelenlétében két nap alatt 25 sírt bontottak fel. Egy kivételével valamennyi sír feldúlt volt. (A. É. 1885. 280. l. és A. É. 1892. 168. l.).

80. Szeged-Makkoserdő.

Móra Ferenc, 1930-ban, 201 sírtól álló temetőt tárt fel a város eme külterületi részén. A temető sírjai nem egykorúak. Jazyg-szarmata sírokat hún-avar és árpádkori temetkezések zavarták. A jazyg csoporthoz

tartozó feltárt sírok száma 13. Irányításuk határozottan D-É. Az ásatási területről és a sírok fekvéséről készített térkép vázlat e temetkezéseknek többitől elütő irányítását határozottan kiemeli. Az egyes sírokat Móra Ferenc átengedett ásatási jegyzetei alapján ismertetjük.

97. sír. A 93. sz. melléklet nélküli, 110 cm mélyen fekvő csontváz alatt. Mélysége 130 cm. A csontváz annyira korhadt, hogy méreteit felvenni nem lehetett. A tetem gyékénybe volt takarva. Egyetlen mellékletén, a lábnál elhelyezett kis talpas kelyhen, is észlelhetők a gyékény lenyomatok.

102. sír. 110 cm mélyen. A csontvázból csupán néhány csontfoslány maradt meg. Mellékletei: 1. Néhány krétagyöngy. 2. A lábnál edény. 3. Lemezhátú bronzfibula.

134. sír. 60 cm mélyen. A csontváz teljesen szétporlott. Sírmelléklet egy agyagbögére.

163. sír. 140 cm mélyen. A csontváz fejét a 162. sz., 160 cm-ig mélyített sír ásása alkalmával vágták le. Mellékletek: 1. Egy szem gyöngy. 2. Vaskés töredék (valószínűleg kéttágú volt). 3. Vaskés töredék. 4. Durva, vörös színű agyagedény, a lábvégeknél. 5. Az edény alatt római bronz érem.

164. sír. 70 cm mélyen. Teljesen elporlott csontváz. Mellékletek: 1. Bronzfibula (XIV. 9.). 2. Pasztagyöngyök a sír üregében elszórtan. 3. A láb táján kis agyagbögére.

169. sír. 150 cm mélyen. A csontváz elkorhadt. A 168. és 170. sz., 170 cm-re leásott sírok ásása alkalmával dúlták fel. A csontfoslányokon több helyen zöld rozsdafolt van. Mellékletek: 1. A csontváz alatt egy római bronzérem. 2. Vaskés töredék. 3. Hiányos négyszögletes bronzlemez, nyolc lyukkal, egyikben-másikban bronzszeg. Egy oldal hossza 2.8 cm.

178. sír. 120 cm mélyen. A csontváz teljesen elporladt. Mellékletek: 1. Vaskés a nyakon. 2. A nyakon gyöngyök. 3. A lábnál agyagedény.

180. sír. 120 cm mélyen. Teljesen feldúlt sír. A sírüregben néhány szem gyöngy.

181. sír. 80 cm mélyen. Melléklet: néhány szem gyöngy.

182. sír. 70 cm mélyen. Bal karon vaskarperec töredéke.

183. sír. 140 cm mélyen. Igen szűkmellű jazyg csontváz, gondosan aláterített fekete földre fektetve. Mellékletek: 1. A bal vállon vasfibula (XIII. 8. a., b.). 2. A bal medencében árszerű vas töredéke. 3. A jobb far alatt kis vaskés és egy szem calcedon.

184. sír. 100 cm mélyen. Teljesen kifosztott csontváz, melléklet nélkül.

189. sír. 130 cm mélyen. Mellékletek: 1. A lábnál kis agyagbögére. 2. A jobb kéztőnél kis vasdarab. 3. A medence alatt egy krétagyöngy.

81. Szeged-Alsótanya. Mórahalom.

Vecsernyés Lőrinc gazda földjéről, hoztak a szegedi városi múzeumba, egy csinos edényt és egy Licinius-féle bronz érmet. Móra a behozott

szórványok hitelesítésére kiment Alsótanyára s a halmon talált sír környékét átkutatta. A halom déli és keleti oldalából még 12 sírt ásatott ki.

1. sír. Mellékletek: 1. Korongon készült edény. 2. Az idősebb Licinius bronz érme.

2. sír. 50 cm mélyen fekvő K-Ny. helyzetű csontváz. A jobb lábnál kis szürke fületlen cserépbögre.

3. sír. 140 cm mélyen. A jobb lábszár mellett korongon készült edény.

4. sír. 120 cm mélyen. A jobb lábszár mellett csinos kancsó. Külseje és belseje is fénylő fekete.

5. sír. 100 cm mélyen fekvő női csontváz. A jobb térd külső oldalán korongon készült, szürke edény.

6. sír. 150 cm mélyen fekvő, melléklet nélküli gyermekcsontváz.

7. sír. 90 cm mélyen fekvő csontváz. A medencecsont tájékáról elégyült vasdarabok, a lábvégekről fényes fekete edényke került elő.

8. sír. 350 cm mélyen, minden melléklet nélküli csontváz. A sír földjében 2 m mélységben 14 cm hosszú és 1.5 cm széles vaskés fekiúdt.

9. sír. 180 cm mélyen. Feje hiányzott. Mellékletek: 1. A lábvégeknél cserépedény. 2. A jobb vállcsontnál orsókarika. 3. A két kéz csuklója körül gyöngyök; összesen 182 drb.

10. sír. 180 cm mélyen fekvő női csontváz. A jobb lábszár mellett edényt találtak.

11. sír. 220 cm mélyen. Mellékletek: 1. A mellcsonton zöldrozsa. 2. A medence táján elégyült vastárgy. 3. Korongos agyagedény.

12. sír. 240 cm mélyen. A csontváz mellett 80 cm hosszú, keskeny vasrozsa folt.

13. sír. 210 cm mélyen. Lábaián kiugrótalpú, kis cserépedény.

Valamennyi sírnek tájolása, kivéve az elsőt, melyről nem tudjuk milyen volt, K-Ny. A leletanyag Sz. R. N. 22/1905. és 26/1906. sz. alatt van bevezetve.

82. Szeged-Öthalom.

Az 1879-i árvíz után körtöltés építéshez a Szegedtől Ény-ra fekvő Öthalomról hordták a földet. Ez alkalommal előkerült leletek a Nemzeti Múzeum tudomására jutván, Varázséji Gusztávot küldték ki a lelőköri-mények megfigyelésére és a leletanyag megmentésére. Varázséji megérkezése előtt már mintegy negyven sírt felbontottak; jelenlétében hatvanat, melyből 42-t figyelt meg tüzetesen. A sírok irányításáról e leletanyagról tartott beszámolójában (A. É. 1881. évf. 323—336. l.), azt jegyzi meg, hogy legnagyobb részük fejjel délkeletnek volt fektetve, a 15. sír csontváza pedig határozottan délnek. E sírok mellékletei közül az edények, mindig a lábak végénél kerültek elő, csak a 15. sír csontvázánál, a fej mellől. A karperecek rendszeren a bal alsó karcsonton voltak, a fibula a mellcsonton, a vas lándzsacsúcs a váz jobb oldalán, a különböző színű és anyagú gyöngyök a csontvázak nyakán és lábain. Az ilyenmí sírok kö-

zül a 28-ban Caracalla ezüst érme találtatott. A jazyg-szarmata csoport-hoz sorozható sírok, Varázséji publikációjában található számozásokat megtartva: 1., 2., 3., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 15., 16., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27. (fejjel nyugatnak fektetett, lábainál durva fekete agyagböggre), 28., 29., 30., 32., 33., 34., 35., 36., 38. és 42. A felsoroltakon kívül meg kell említenünk a 4. és 5. sírnak ülő helyzetben elhelyezett csontvázait. Semmi sem mutat arra, hogy ezeket jóval előbb (a negyedik-nek egy Faustina senior ezüst érem a melléklete), temették volna el. Nyugodtan tekinthetjük ezeket is a sírok tekintélyesebb részével egykorúnak. Határozottan későbbiek, a mellettük talált tárgyak jellegénél fogva, a ló és kutya csontvázal együttl eltemetett vázak.

A Nemzeti Múzeumba ajándékozás útján kerültek a következő tárgyak (R. N. 66/1879.): 1. Calciumgyöngyök. 2. Nagy, négyszegletes vascsat (mérete 4.5 cm), pecke hiányzik. 3. Szürke, kettős csontkakúpalakú orsógomb (XVI. 17. a., b.).

83. Szeged-Pusztakömpöc.

Három sír anyaga szórványként került a szegedi városi múzeumba.

1. sír. Mellékletei: 1. Vaskés töredéke. 2. Félköríves vascsat, a szíj-szorító lemez egy részével.

2. sír. Mellékletek: 1.8 cm hosszú kúpalakú vastárgy. Hegyesedő vége ellapul, alapjának átmérője 2.6 cm. 2. Felismerhetetlen rendeltetésű vaslemez töredékek.

3. sír. Mellékletek: 1. Gyöngyök. 2. Lapos rézhuzalból készült karperec töredékei. 3. Kerek átmetszetű rézhuzalból való, nyitott végei felé kissé vastagodó karperec. 4. Bronzkarika töredéke.

84. Szeged-Rivódűlő.

Az átokházi kapitányságban fekszik a Rivóerdő. Ennek közelében lévő szélmalom mellett a földnek szülő alá forgatásakor csontvázat, gyöngyöket, stb. találtak. E leletek hitelesítésére Tömörkény hat sírt tárt fel. Leírásuk az A. É. 1903. évf. 379—381. lapjain található. Különös figyelmet érdemel az általa 2.-vel jelölt sír leírásában az a körülmény, hogy e sírban lévő, fejjel délnek fektetett csontváznak a fejénél és lábánál is volt egy-egy agyagedény. Ugyancsak érdekes az 5. sír. Itt fejjel napnyugatnak fektetett csontvázon ugyanolyan rendben voltak a szokásos mellékletek elhelyezve, mint ahogy az a D-É. irányítású csontváznaknál szokásos; így a gyöngyök a nyakon és lábon. Ezzel a csontvázal került elő egy kampóskeresztalakú fibula. A hat sír feltárása után Reizner folytatta az ásásokat. Négy sírt tárt fel. Ezek közül különösen érdekes a második. Jobb oldalra fektetett, csaknem K-Ny.-i irányban nyújtóztatott csontváz, amelynek mellékletéül ugyanolyan fibula került elő, mint az előbbi csontváznál. A további három csontváz hanyatt fekvő, D-É. irányítású. A sírok

elhelyezésében semmi rend nem volt észlelhető. A sírok egymástól nagyobb távolságokra feküdtek, igen szétszórva. Reizner ásatási leírása az A. É. 1903. évf. 381—384. lapjain található.

85. Szeged-Röszke.

Röszkén, a szegedi kegyesrendi ház birtokán, töltéskészítési munkálatok idején kihordott kubikgödörök fenekén mutatkozó sírok hírére, Reizner János, a szegedi városi múzeum akkori igazgatója jelent meg a helyszínen s ő bontotta fel a két kubikgödörből előkerült négy sírt (A. É. 1892. 166—168. l.).

86. Szeged-Röszke. Sárosvölgy.

1885-ben, amidőn a sövényháza—szegedi ármentesítő társulat a szentmihálytelek—röszkei vonalát építette, a Röszkén keresztül húzódó Sárosvölgy partjain több sírra bukkantak az ér medrét betöltő munkások. A sírokat feldúlták és mellékleteiket összezavarták. A leletanyag két kort képvisel. Ha az előkerült leletek mind sírmellékletek, akkor itt bronzkori és jazyg-szarmata sírokat dúltak fel. Ismertetésük az A. É. 1885. évf. 149. és 1888. évf. 239. lapjain s végül részletesen az A. É. 1902. évf. 161—165. lapjain jelent meg.

87. Szeged-Zákány.

Csak egy sír anyaga került a szegedi városi múzeumba szórványként. És pedig: 1. Egy darab Cypraea kagyló, kerek bronzhuzalból készült zárt bronzkarikával; a karika végei egymásra vannak csavarva. 2. Kerek bronzhuzalból készült, nyitott végein kissé vastagodó karperec (XVII. 11.). 3. Mint a 2., de csak töredékben. 4. Két félköríves vascsat töredéke. 5. Vas-kés töredék (XVI. 4.). 6. Ismeretlen rendeltetésű vékony vaslemez; 1 cm széles, 11.2 cm hosszú. 7. Két szem szürke gyöngy; egyik barázdált, a másik síma felületű. 8. Szürke agyagedény oldalából készült, 3.6 cm átmérőjű lapos korong. 9. Kerek bronzhuzalból való torques (XVII. 9.). 10. Kerek bronzhuzalból készített zárt karika (XVII. 8.). Átmérője 3.4 cm.

88. Szeged-Tiszapart.

A klinikai építkezések alkalmával kerültek elő az alábbi tárgyak: 1. Kerekhuzalból készült, végei felé vastagodó, nyitott karperec. 2. Hadrianus G. B. érme.

Mindkét tárgy sírlelet, melyről a szegedi városi múzeum csak akkor értesült, amikor a hitelesítő ásatásokat az építkezések előrehaladott volta miatt, nem lehetett eszközölni.

89. Szegvár.

Új sor 188. sz. telekről, Bánfi Péter ajándékaként kerültek a következő tárgyak a szentesi múzeumba; 1. Hengeres borostyángyöngy. 2. Ke-

rek bronzhuzalból készült, végein kissé vastagodó karperec. 3. Az előbbinél vékonyabb, négyzetesátmetszetű huzalból készült, végein lapított s ezért szélesedő karperec. 4. Félköralakú torques rossz ezüst huzalból. Végei lapítottak és kerek lyukakkal vannak ellátva. E lyukakba kapcsolható a nyakperec második részének tekinthető, vékonyabb bronzhuzalból készült ív, melynek végein kampók vannak. Erre öt helyen, vékonyabb bronzhuzal van reácsavarva. A reácsavarások között 3 carneol gyöngy van a bronzhuzalra felfűzve, a negyedik leesett.

90. Szegvár.

Bécsi Sándor főjegyző ajándékából került a szentesi múzeumba: 1. Bronzcsat. 2. Meghatározhatatlan rendeltetésű vasdarabon: Faustina senior ezüst érme.

91. Szegvár-Cickazug.

E helyről Berezvai Ignác ajándékozott a szentesi múzeumnak két sír mellékletet. Az egyikhez pasztagyöngyök és nyitott bronzkarika, a másikhoz üveggyöngyök tartoztak.

92. Szegvár-Nagyorom.

Az alábbi leletet Hevesi Vince ajándékozta a szentesi múzeumnak: 1. Fenőkö. 2. Hadrianus G. B. érme. 3. Antoninus Pius G. B. érme. 4. Antoninus Pius ezüst érme. 5. Marcus Aurelius (?) G. B. érme. 6. Valószínűleg bőrvőre alkalmazott bronzlemez. Alakja nagyjából a trapézhoz hasonlít. A kisebbik párhuzamos oldal megnyúlik és végül hegyben végződik. A lemezen felerősítésre szolgáló lyukak vannak. 7. Mint a 6., de kisebb; egész hossza 4.1, míg az előbbié 6.3 cm. 8. Lapos rézhuzalból készült karperec pár; nyitottak és végeik lapítottak. A szélesedő lapított részen W alakú bevéssett díszítések. 9. Kerek átmetszetű rézhuzalból készült, nyitott karperec. 10. Három darab zárt karika bronzhuzalból (XVII. 6.); kettő közülük egymásba illesztve. 11. Ezüsthuzalból való torques (XIX. 8.). A kampó előtt különálló, vékonyabb sodrony van reácsavarva. A húrok fölött spirálisalakú dísztag foglal helyet, olyan módon, mint a XVIII. 11. ábrán bemutatott gyűrűn.

93. Szentes-Berekhát.

Szentestől délkeletre eső területész. Innen Palyik T. János földjéről négy, Pataki Szilveszter földjéről egy, Kórógyi Pál földjéről négy sír anyaga van a szentesi múzeumban kiállítva.

1. sír. (Palyik T. János földjéről.) Mellékletek: 1. Lapos, szürke orsókarika (XVI. 13. a., b.). 2. Pasztagyöngyök. 3. Bronztorques töredék (tipusa XIX. 7.). 4. Vékony, kerek bronzhuzalból készült karika; végei egymás fölé hajlanak (XVIII. 25.).

2. sír. Mellékletek: 1. Különböző színű és alakú pasztagyöngyök. 2. Szürke edényfenékből készült lapos orsókarika.

3. sír. Mellékletek: 1. Különböző színű és alakú paszta- és üvegyöngyök. 2. Bronzhuzalból készült, kerekátmetszetű nyitott karika; egy helyen vékonyabb bronzhuzal van rá csavarva. 3. Bronzfibulatű. 4. Bronzfibulatű, csavarmentes fejjel. 5. Kerek bronzhuzalból való karperec pár, hegyesedő végekkel (XVII. 5. b.). 6. Szürke, kettős csontakúpalakú orsó-gomb (XVI. 17. a., b.).

4. sír. Mellékletek: 1. 36 cm hosszú lándzsahegy, vasból. Kerek köpűje 12, gerinc nélküli pengéje 24 cm. 2. Antoninus Pius ezüst érme.

5. sír. (Pataki Szilveszter földjéről.). Mellékletek: 1. Nagymennyiségű kréta- és pasztagyöngy. 2. Kettős csontakúpalakú orsó-gomb (XVI. 17. a., b.).

6. sír. (Kórógyi Pál földjéről.). Mellékletek: 1. Rézfibula töredéke (XIII. 5. a., b.). 2. Különböző színű és alakú gyöngyök.

7. sír. Mellékletek: 1. Kerek ezüsthuzalból készült, karperec töredék. 2. Ezüstlemezről való, kerek zárt gyűrű (valószínűleg a XV. tábla, 12. sz. alatt bemutatott dobozalakú csüngődísz oldala?).

8. sír. Mellékletek: 1. Marcus Aurelius, vagy Antoninus Pius P. B. érme. 2. 1.3 cm átmérőjű, korongalakú csüngődísz, mészszerű anyagból. Közepén kis kúpalakú gomb ugrik ki s e gomb felé ívalakú barázdák futnak.

9. sír. Kerek rézhuzalból készült, nyitott végein vastagodó karperec (XVII. 11.).

94. Szentes-Berki szőlő.

Az állami főgimnázium letétje a szentesi múzeumban. 1. 6.5 cm hosszú bronzhuzal; egyik végén felfüggesztésre szolgáló karika; a másik vége lapátalakúan szélesedik. 2. Mint az 1., de végén a lapátalakú rész helyett kis kanál van. 3. Fehérbronzból készült, 6 cm átmérőjű, homorú tükör (XV. 20.).

95. Szentes-Ecser.

Az állami főgimnázium letétje a szentesi múzeumban. 1. Egy pár négyzeteskeresztmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott karperec. 2. Vékony kerek bronzhuzalból való, kis nyitott karika; átmérője 2.3 cm. 3. Három zárt bronzkarika (XVIII. 23.). 4. Mint a 3., de ezüsthuzalból. 5. Kis baltaalakú, átfúrt függődísz (XVII. 4.). 6. Hajlított bronzlemezke. 7. Különböző színű és alakú gyöngyök.

96. Szentes-Fábián-Sebestyén.

Vári János ajándéka a szentesi múzeumnak. 1. Paszta- és üvegyöngyök. 2. Vaskés töredéke. 3. Bronzhuzalból készült, 1.1 cm átmérőjű zárt karika (XVIII. 23.). 4. Ezüsthüggő, két példányban.

97. Szentes-Kistőke.

A Körös torkolat vidékén lévő Kistőkén, a Tóth Gergely földjén, feltárt öt sírnak elkülönített anyaga van. Közülük egy, in situ felvéve, a szentesi múzeum jazyg-termében van kiállítva.

1. sír. Mellékletek: 1. Paszta- és üveggyöngyök. 2. Vascsat, a szíj-szorító lemez töredékével (tipusa XVIII. 9.). 3. Hengeres vasár, a nyelén farostok nyomaival; hossza 6 cm. 4. Vaskés töredék, hossza 11,6, szélessége 1,7 cm. 5. Egytagú ezüstitűbula (XIII. 3., de a csavarmentes fejen nyolc tekeredés van.). 6. Réztűbula (XIV. 10.).

2. sír. Mellékletek: 1. Kréta- és pasztagyöngyök. 2. Kerek vascsat. 3. Kerek vascsat, az előbbinél kisebb. 4. 2,3 cm átmérőjű bronzkarika (XVII. 15.). 5. Szabálytalan négyszögformájú vascsat. 6. Kettős csonkakúp alakú, sárga színű orsógomb (XVI. 17. a., b.). 7. Vaskés, fatokkal együtt; hossza 12,5, legnagyobb szélessége 2,7 cm (XVI. 4.).

3. sír. Mellékletek: 1. Különböző színű és alakú pasztagyöngyök. 2. Kettős csonkakúp alakú, sötét orsógomb (XVI. 17. a., b.). 3. 4 cm hosszú, vékony vashuzal; egyik végére egy 0,7 cm magas, hengerhez hasonló, bronzgomb illeszkedik (kúpos, korongos tűbula része?). 4. Zárt bronzkarika (XVII. 2.).

4. sír. Mellékletek: 1. Pasztagyöngyök. 2. Vékony bronzhuzalból készült, zárt karika (XVIII. 23.). 3. Vaskés, hossza 9,3, legnagyobb szélessége 1,7 cm (XVI. 2.).

5. sír. Mellékletei: 1. A bokákon pasztagyöngy fűzér. 2. A jobb alsó lábszár mellett sötét, jóliszapolt és égetett, egyfülű kis kancsó. 3. Kettős csonkakúp alakú sárgássötét orsógomb, a bal comb külső oldalán (XVI. 17. a., b.). 4. A jobb kar csuklóján bronzhuzalból készített, végein kissé vastagodó, nyitott karperec (XVII. 11.). 5. A bal kar csuklóján vashuzalból készült karperec; a vasrozdától majdnem felismerhetetlen. 6. A nyakon bronztorques; egyik végén hurok, a másikon kampó; mindkettő ugyanazon huzal visszahajlításával készült. A kampó feletti huzalrészre mintegy négy cm hosszúságban, a torques huzaljánál vékonyabb, bronzdrót van reácsavarva. (A XIX. 8. csupán hasonló típusú nyakéket mutat be.) 7. A váll felett bronztübula (XIII. 5. a., b.). 8. A koponya két oldalán, a fülek tájékán, bronzhuzalból készített fülbevaló (XVIII. 15.); az egyikben gránátszem függ.

98. Szentes-Kurcapart.

A szentesi múzeumban. 1. Korongos tübula; (mint a pádói 2. sz. alatti.). 2. Korongos, zománcos tübula (XV. 1. a., b.).

99. Szentes-Lapistó.

A Csúcs-féle tanyáról Varga B. ajándékaként, került a szentesi múzeumba a következő leletanyag: 1. Különböző színű és alakú krétagyöngyök. 2. Csuklós szerkezetű lemezes réztűbula. A lemezen átört díszítés van.

100. *Szentes-Nagyhegy.*

Szentestől északkeletre emelkedő partos terület. Itt a népvándorlás korának majdnem minden népe temetkezett. Hat jazyg sírnak van innen elkülönített anyaga a szentesi múzeumban.

1. sír. Mellékletei: 1. Ezüsthuzalból készült kéttagú fibula (XIII. 8. a., b.). 2. Pasztagyöngyök.

2. sír. Mellékletek: 1. Csonkakúpalakúan hajlított bronzlemez; tengelye 2.1 cm magas, alapátmérője 1.2 cm. (Valószínűleg pasztagyöngyök közé fűzve viselték.). 2. Fibulatű csavarmentes fejéhez hasonló, keskeny bronzlemez.

3. sír. Mellékletek: 1. Ezüst fülbevaló (XVIII. 22.). 2. Különböző színű és alakú pasztagyöngyök. 3. Oválisátmetszetű, ezüsthuzalból készült csüngődísz. Alakja legjobban pápaszemhez hasonlít. 4. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 5. Oválisátmetszetű bronzhuzalból készült karperec; végei egymásra hajlanak (XIX. 5.). 6. Lapos bronzlemezéből készült karperec töredék. 7. Torques töredék vasból; egy helyen vékonyabb vassodrony van reátekerve. 8. Kissé görbepengéjű vaskés (XVI. 2.). 9. Vas csüngődísz.

4. sír. (Hékédi szőlőből.). Mellékletek: 1. Lemezhátú bronzfibula (XIII. 8. a., b.). 2. Lemezhátú bronzfibula (XIII. 16. a., b.). 3. Bronznyakék, töredékes állapotban; mindkét végén hurok van, melyekbe fonálra fűzött gyöngysor volt akasztva. (Tipusa XIX. 7.). A huzal közepe hiányzik. 4. Lapos, hosszénégyszögátmetszetű rézhuzalból készült, nyitott karperec pár.

5. sír. (Somogyi Lajos szőlőjéből.) Mellékletek: 1. Üveg- és pasztagyöngyök. 2. Négyzeteskeresztmetszetű rézhuzalból készült karperec pár; végeik egymás fölé hajlanak (XIX. 5.). 3. Lapos bronzlemezéből való karperec pár; töredékes. Végei szélesednek (XIX. 1.). 4. Bronzfibula (XIII. 16. a., b.). 5. Bronzfibula töredéke. Csak a hát és az aláhajlított láb egy része van meg. Tipusa olyan, mint az előző fibuláé.

6. sír. Női csontváz. D-É. fekvésű; hún-avar jellegű sírok között fekiidt, 160 cm mélyen. A leggazdagabb szenteskörnyéki jazygsír. Mellékletei: edény, ezüst fülbevaló, bronzveretes faládikó, vaskés, trébelt aranydíszek (a mellen) és gyöngyök. E közelmúltban feltárt sír anyagát, kellő feldolgozás után Csallány Gábor fogja ismertetni.

101. *Szentes-Nagyvölgypart.*

Szentes déli részén húzódó Nagyvölgypartból, 1902-ben az eső csontvázat mosott ki. A lelőhelyen Csallány egy Ény-Dk. irányítású sírgödrt bontott fel. Leírása az A. É. 1906. évf. 49—50. lapjain jelent meg.

102. *Szentes-Pesti malom.*

A pesti malom környékéről egy sírt ismerünk. Mellékletei: 1. Különböző színű üveggyöngyök. 2. Lapos bronzlemezéből készített, nyitott kar-

perec, szélesedő végekkel (XIX. 1.). 3. Két drb., vékony, kerek bronz-huzalból készült, egymásbatett karika; végeik egymásra csavarodnak. 4. Vékony, kerek bronzhuzalból készült, zárt karika, egymásra csavart végekkel (XVIII. 23.).

103. *Szentes-Sárgapart.*

A felső csordajárési részről: csak egy sír anyagát ismerjük. Mellékletek: 1. Borostyán-, karneol- és üveggyöngyök. 2. Két drb., vastag bronz-huzalokból készült, 1.7 cm átmérőjű zárt karika (XVII. 15.). 3. Két bronzkarika töredék, vékonyabb huzalból. 4. Fülbevaló aranyból (XVII. 2.).

104. *Szentes-Sárgapart.*

Szentestől északnyugatra fekvő Vályogverő telepről két sír anyaga van kiállítva a szentesi múzeumban.

1. sír. Mellékletek: 1. Pasztagyöngy fűzér. 2. 3.8 cm átmérőjű nyitott fülbevaló, vashuzalból. 3. T alakú római bronzfibula.

2. sír. Mellékletek: 1. Üveg-, mész- és carneolgyöngyök. 2. Kisebb bronzkarika, kerek huzalból, egymásra csavart végekkel (XVIII. 23.). 3. Bronz fibulatű, a csavarmenetes fej egy részével. 4. Vaskés töredék. 5. Két Cypraea kagyló. Az egyiknek felső, keskenyebb részén a 2. sz.-hoz hasonló, de töredékes bronzkarika van áthúzva. 6. Kerek bronzhuzalból készített, nyitott végei felé vastagodó karperec. 7. 1.2 cm átmérőjű vaspálcából készült, 6.5 cm átmérőjű, vaskarika.

105. *Szentes-Zalota.*

Az első leletek 1900-ban kerültek elő. Ez alkalommal két egymás fölé temetett sírt említ Csallány. A felül fekvő gyermeksírkora kérdéses. E sírnek mellékletei igen szegényesek: mindössze két fülönfüggő és egy karperec töredék. Bennünket itt a fülönfüggők érdekelnek közelebbről. Egyszerű, vékony, kerekhuzalból készült, nyitott bronzkarikák. Az egyik vég közelében (legalább is azon, amelyet az A. É. 1906. 50. lap 5. ábrája mutat be), a függő tengelyére haránt állásban, kis gyűrűszerű, síma tag illeszkedik. A fülönfüggőn nincs csüngő s ez különíti el csupán a népvándorlaskor hún-avar csoportjában annyira gyakori és jellegzetes fülönfüggő típusaitól; velük való rokonsága a gyűrűs tag révén alig lehet kétséges. Emlékes csoportunkba való tartozása ellen szól az a körülmény is, hogy az általunk ismert, hiteles, jazyg-szarmata sírok egyikéből sem ismerjük ezt a fülönfüggő típust. Az irányítás (Ny-Ény—K-Dk.) sem szól a későbbi csoporthoz sorsolás ellen. Nem szokatlan ez az irányítás az említett régiebb középkori temetőink sírjainál. Így többek között ez volt a helyzet a csúnyi, nemesvölgyi, szentpéteri sírmezőknél is. (Archaeologiai Közlemények XIX. k. 113. l.).

A fennebbi okadatolások alapján a zalotai 1. sírt nem soroljuk jazyg-szarmata sírjaink közé, mindaddig, amíg egyéb, tipikusan ehhez a csoport-hoz tartozó sírból a szóban forgó fülbevaló típus elő nem kerül.

Az említett sírleletek alapján, 1904-ben, végzett ezen a területen a szentesi múzeum próbaásatást, melynek eredménye további két sír és ezek alapján a minden kétséget kizáróan megállapított temető rendszeres feltárása volt. Az ásatás alkalmával még húsz sírt tártak fel. (Ismertetésük az A. É. 1906. évf. 50—55. lapjain.).

106. *Szentes-Böldirév.*

A Farkas Sándor révén, ajándékozás és vétel útján, a Nemzeti Múzeum birtokába jutott nagy és változatos gyöngy anyag (calcedon, üveg, paszta), lelőhely szempontjából egyáltalán nem megbízható. Koruk java-részt jazyg-szarmata. (R. N. 75/1893., 13/1893., 107/1895., ez utóbbi a Böldirév tájékaról való.).

107. *Szentes-Tűzköveshalom.*

Egy csuklós tűszerkezetű, korongos bronzfibula került innen a szentesi múzeumba (XV. 1. a., b., de a peremhez csatlakozó félköríves tagok száma csupán hat.).

Békés vármegye.

108. *Bábocka-pusztá.*

A Nemzeti Múzeumban 29/1892. sz. alatt leltározott szórványos lelet:
1. Calcedon- és üveggyöngyök. 2. Három darab bronzcsat (XVIII. 6.); egy nagyobb, kettő egymással egyenlő, kisebb méretű. 3. Szíjszorító lemez csüngővel (XVIII. 2.); a csüngő végződése félkörös. 4. Kerekátmet-szetű bronzhuzalból való, zárt bronzkarika. 5. Síma bronzhuzalból készült torques; mindkét végén kampó (XIX. 7.). 6. Három darab négyzetesátmet-szetű rézhuzalból készült, nyitott karperec; egy, ugyanilyen ezüsből. 7. Négy darab kerekátmet-szetű rossz ezüsthuzalból készített, végén kissé vastagodó karperec. 8. Lapos bronzhuzalból való, kígyófejekben végződő nyitott karperec. Peremén és a fejek körül pontsor fut. 9. Csuklós, korongos bronzfibula (XV. 6.). 10. Csuklós, korongos bronzfibula (XV. 3. a., b.). 11. Csuklós, korongos bronzfibula (XV. 1. a., b.), azonban a korong felületének középső része a XV. tábla 5. sz. alatti fibulához hasonlóan emelkedik ki s hiányzik a középütt kiugró tag.). 12. Rézfibula töredéke (XIV. 6., de a láb és a kengyel egy vonalban vannak. 13. Mint a 12. sz., de bronzból s a fej jobban szélesedik. 14. Rézfibula töredék. 15. 3.5 cm hosszú és 1.1 cm széles bronzlemez töredék; kúposalakú s szeg van rajta keresztüli ütve. 16. Mint a 15., de töredékesebb. 17. Cikádaalakú rézfibula, tűszerkezete úgy látszik sodronyos volt.

109. *Békés.*

Sok vegyes gyöngy van e helyről a gyulai múzeumban.

110. *Békéscsaba.*

Paszta gyöngysor. (R. N. 24/1854.).

Néhány pasztagyöngy van e területről a gyulai múzeumban.

A békéscsabai múzeumban a következő tárgyak vannak: 1. A XVI. tábla, 14. ábráján bemutatott öt aranyhengerecske; a hengerek ki vannak terítve s alakjuk hosszénégyszög. 2. Arany amulett (XV. 9.), világoskék üvegbetéttel. 3. Kerekfejű bronzcsat (XVIII. 8.). 4. Az A. É. 1899. évf. 85. lapján bemutatott 6. és 7. ábrákhoz hasonló dísztag töredéke, bronzból. 5. Bronz lemezesfibula, csavarmentes tűszerkezettel (XIV. 17. a., b.).

111. *Békéscsaba.*

A békéscsabai *ligeti szőlőkben* tárt fel Dr. Haán Albert néhány jazyg-szarmata sírt. Megmaradt mellékletük: csak néhány edény.

112. *Békésszentandrás.*

A Téglahalomból borostyángyöngy fűzér került Kertész Elek adományaként a szentesi múzeumba.

113. *Gerendás.*

Jazyg-szarmata típusú agyagedény, a békéscsabai múzeumban.

1. Gyöngyök. 2. Síma ezüsthuzalból készült nyitott gyűrű, a Nemzeti Múzeumban. (R. N. 43/1879.).

114. *Gerla.*

Terra sigillatát utánzó agyagedény került innen a gyulai múzeumba.

115. *Gyoma.*

1. Paszta gyöngysor. 2. 4.5 cm átmérőjű bronz fülbevaló (tipusa, XVIII. 15.). 3. Négyszegletes bronzcsat. 4. Kerek bronzhuzalból készült zárt karika, átmérője 3.7 cm. 5. Szíj végének, vagy szíj szélének szegélyezésére szolgáló, hajlított bronzlemezek; bronzszögekkel vannak felszerelve, melyek a beborított szíjrész megerősítésére szolgáltak. A leletek a gyulai múzeum 79. sz. tábláján vannak. A 81. táblán, ugyancsak Gyomáról való, letörött fülű bronzcsengő van. A 82. táblán calcedongyöngyök vannak.

A szentesi múzeumban Koncsek Gy. József ajándékaként calcedongyöngyök vannak.

116. *Gyopáros.*

1. Bronzfibula (XIII. 3.). 2. Karneol-, üveg- és pasztagyöngyök. 3. Kerekhuzalból készített bronzkarperec, vastagodó végekkel. 4. Bronzfibula töredéke (tipusa: XIII. 3.). 5. Félkörösfejű rézcsat, hosszú szíjszorító

lemezzel. A lelet az orosházi polgári iskola gyűjteményében van elhelyezve.

117. Gyula.

A gyulai múzeum 80. tábláján paszta gyöngysorok vannak, amelyek a gyulai határból kerültek elő. A harmadik táblán, három *T* alakú római fibula; az egyiknek a fej részén *AUCISSA* felirat van. A negyedik tábla tárgyai közül, egy korongos fibula tartozik a gyulai határban előkerült leletanyagba. Figyelmet érdemel a XIV. tábla, 11. a., b. sz. fibulájával, legalább is látszatra, rokonságot tartó, lebegő madárhoz hasonló fibula, aránylag rövid legyezőszerű farokkal. Ugyancsak a negyedik tábláról való egy XIV. 10. típusú fibula is.

119. Kétegyháza.

Nem hitelesen feltárt egyetlen jazyg-szarmata sír mellékletei: 1. Egyenes pengéjű töredékes vaskés. 2. Félkör alakú vascsat, hosszú szíjszorító lemezzel. 3. Egy agyaggyöngy. 4. Balta alakját utánzó bronz függődísz (XVII. 4.). 5. Provinciális római bronzfibula (XIV. 1. a., b.). 6. Kerekátmetsetű bronzhuzalból készült, nyitott végei felé kissé vastagodó karperec. 7. Hadrianus és Sabina ezüst, Caracalla P. B. érme.

120. Köröstarcsa.

Nagy, hosszúkás calcedongyöngy. Gyarakv Imre köröstarcsai gazdálkodó ajándéka. (R. N. 25/1931.).

121. Mezőberény.

Terra sigillátát utánzó agyagedény van erről a helyről a gyulai múzeumban.

122. Orosháza.

A Dénes-féle téglagyár területéről a következő anyag került az orosházi polgári iskola gyűjteményébe: 1. Bronzfibula (XIV. 4.). 2. Félkör alakú bronzcsat, hosszabb szíjszorító lemezzel. Szíjszorító lemezén, a mélyített vonalkák és háromszögalakú bemélyítések, hullámvonalak formájában helyezkednek el. A minták közt egy nagyobb, szabályos háromszög belsejét, egy kisebb, szabálytalan háromszög tölti be. 3. Kerekátmetsetű bronzhuzalból készült, 1,4 cm átmérőjű, bronzkarika. Végei összeérnek. 4. Különböző színű pasztagyöngyök. 5. Fehérbronzból készült homorú tükrök; tört példány.

123. Orosháza.

Az orosházi polgári iskola gyűjteményében a Kristó-téglagyár területéről származik: 1. Kerek bronzhuzalból való, nyitott végei felé vasta-

godó, bronzkarperec. 2. Szürkeszínű, jóliszapolt, egyfülű edény. 3. Négyzetesátmetszetű bronzpálcából készült, nyitott karperec. 4. Bronzfibula (XIII. 3.). 5. Két darab egyfülű és három darab fületlen korongon készült, szürke agyagedény. 6. Bronzsodronyból készített, nyitott karika, mindkét végén kampóval. 7. Kerek bronzhuzalból való csavart torques; két vége lapított és átfúrt. 8. Kettős csonkakúp alakú orsógomb (XVI. 17. a., b.) és XVI. 13. a., b.).

124. *Öcsöd-Mogyorós halom.*

Ismertette Csallány Gábor az A. É. 1899. évf. 41—46. lapokon. 1893-ban kilenc sír került elő. A kilenc sírből az elsőt mellékletei kizárják emléksorozatunkból (A. É. 1899. 42. l.); jóval későbbi. Hampel József (Honfoglaláskor hazai emlékei 703. l.) a honfoglalás korába helyezi. A megmaradt nyolc sírből egy volt melléklet nélküli.

1900-ban a Mogyorós halomnak Öcsöd felőli lejtőjében Csallány Gábor még egy sírt tárt fel. (A. É. 1906. évf. 48—49. l.).

125. *Öcsöd.*

Molnár Béla ajándékként került a szentesi múzeumba: 1. Kréta- és agyaggyöngyök. 2. Ezüsthuzalból készült karperec töredékek. 3. Bronzfibula tűje. 4. Kék üvegbe vésett emberi arc ábrázolás, átmérője 1.1 cm.

126. *Szarvas.*

Szarvas északi határában, az ú. n. Hurkás-tanya és a Szarvas—mezőtúri vasút közötti területen előkerült szórványos leletek hitelesítésére 1930-ban, Fettich Nándor dr. végzett ásatást; öt sírt tárt fel.

1. sír. 80 cm mélyen fekvő gyermekcsontváz; irányítása D-É. (Fej délen). Melléklet: nagyobb, szürke agyagkorsó, díszítés nélkül, finom agyagból, a lábvégeknél.

2. sír. D-É. irányítású férfi csontváz. Mellékletek: 1. Kétélű vaskard töredékei, nyélnyúlvánnyal. A kard hegye lekerekített; a nyélnyúlvány nem egyenletesen szélesedve megy át a pengébe, mint a XVI. 1., hanem erős vállasodással. A bal könyök belső oldalától, a bal térdig eső részen feküdt, hegyével a lábak felé. 2. Füles bronzgomb, a jobb váll tájáról. 3. Erősen oxidált bronzérem.

3. sír. D-É. irányítású csontváz, 140 cm mélyen. Melléklete: vörös agyagcsésze, fül nélkül, a lábvégeknél.

4. sír. D-É. irányítású csontváz, 130 cm mélyen. Melléklet nem volt.

5. sír. D-É. irányítású csontváz, 130 cm mélyen. Melléklet nélkül.

A szórványanyag, amelynek hitelesítése végett az ásatás történt: 1. Finom, szürke agyagból készült pohárka. Füle és szája letörött. 2. Jellegzetes jazyg-szarmata gyöngyök, kék színű üvegből és téglavörös kőből, továbbá néhány más gyöngyszem. (R. N. 18/1930.).

127. *Szarvas.*

A Lómer-halom melletti homokbányából szórványos anyag került Krecsmarik Endre tulajdonába. E leletek egy része árpádkori, de a másik rész (A. É. 1910. évf. 176. l. 4., 7. és 8. ábráin bemutatott edények és fibula), jazyg-szarmata emlékszoportunkhoz sorozható. Az emlékek ismertetése az említett helyen jelent meg.

128. *Szarvas.*

Az Érpárti szőlők közelében, a műút oldalában tárt fel Krecsmarik Endre egy, már részben bolygatott csontvázat. A Dk-Ény. irányítású csontváznak a feje hiányzott. Melléklete: az oldalán mutatkozó oxydált vastöredék, mely vaskés maradványa lehet és a lábvégek mellől előkerült durva, korongon készült edény. Épen az edény helyzete miatt osztjuk e sírleletet emlékszoportunkba. (A. É. 1913. évf. 36—37. l.).

Szarvas vidéke.

A Nemzeti Múzeumban R. N. 75/1893. sz. alatt a következő tárgyak vannak leltározva: 1. Bronzcsat (XVIII. 1.). 2. Bőröv díszítésére szolgáló csüngődísz ezüsből (XIX. 13.). 3. Két bronzcsat (XIX. 11.). 4. Három bronzkarika (XVIII. 23.). 5. Mint a 4., de egybefonva. 6. Nyakék bronzból (XVII. 4.); töredék. 7. Lapos, rézhuzalból készült, nyitott végein szélesedő karperec (XIX. 1.). 8. Kerekátmetszetű rézhuzalból való, nyitott végek felé vastagodó karperec pár (XVII. 11.). 9. Négyzeteskeresztmetszetű rézhuzalból való, nyitott karperec (XVII. 10.). 10. Karperec ezüsből; típusa, mint a 8. 11. Nyakék töredék rézhuzalból (XIX. 7.). 12. Félkörös fejű bronzcsat, szélein rovátkolt szíjszorító lemezzel.

129. *Tótkomlós.*

Néhány pasztagyöngy a gyulai múzeumban.

Csanád vármegye.130. *Kunágota.*

A Kupapusztán előkerült jazyg-szarmata sírlelet: 1. 12 cm magas, vörös színű agyagkorsócska. 2. Rosszezüst karperecek; egyik töredékes. 3. Kettős csontkakupalakú agyag orsógomb, bemélyedő cikk-cakkos díszítéssel. 4. Gránátgyöngyök. A Nemzeti Múzeumban. (R. N. 24/1931.).

131. *Püspöklele.*

A község, a Szeged város tulajdonában levő, tápéi réttel szomszédos. A helységben, a 95. sz. Soós és a vele szomszédos Kruplicza telken,

szőlő alá forgatáskor leletek kerültek elő, melyeknek a hitelesítésére Tömörkény ásatást végzett. Egymás alatt két temetőt talált, melyek közül az alsóban a csontvázak fejjel kelet felé feküdtek. Az előkerült vasmelléletek java része (széles és nehéz vaskardok) ezekből a sírokból került elő. A felső síroknak irányítása fejjel nyugat felé történt. E síroknak melléletei bronztárgyak és gyöngyök. A Sz. R. N. 9/1907. sz. K. jelzésű tétele egy 6.4 cm hosszú bronzfibuláról beszél, fejjel napnyugat felé fektetett sírból. Az egész püspöklegei anyag ismertetése Tömörkény István tollából az A. É. 1908. évf. 268—270. lapjain jelent meg.

Soós Sándor, a háza udvarán, gödörásás közben, 1 m mélységben, délnek fekvő csontvázat talált, amelynek koponyája hiányzott. Mellékletek: 1. Hat fehér gyöngyszem üveg- és krétaszerű anyagból; egy agyagedénybe volt beletéve. 2. Hét cm magas, egyfüllű, finomabb művi agyagedény. 3. Nyolc cm magas, szürke agyagedény. 4. 7.5 cm szájbőségű, hasas agyagedény. 5. 3 cm magas agyag orsókarika. 6. 2.5 cm átmérőjű, zománcos, korongos, csuklós szerkezetű bronzfibula. 7. Fél zabla bronzból (?).

132. Püspöklege.

1930. nyarán, Püspöklege határában végzett ásatásai alkalmával, tárta fel Móra Ferenc az alábbi sírt: Mellékletei: 1. Kő- és üvegyöngyök. 2. Jól iszapolt és égetett szürke agyagtál. Magassága 6.4, szájnnyílás átmérője 11.2 cm. 3. Bronzfibula (XIII. 8. a., b.).

Jász-Nagykún-Szolnok vármegye.

133. Csépa-Czompódhát.

A Nemzeti Múzeum Régiségtárában a következő tárgyak vannak innen a R. N. 43/1889. sz. alatt bevezetve: 1. Vastag, kerek bronzhuzalból készített, végein lapított karperec; rajta *X* és *III* alakú vésett díszek. 2. Pasztagyöngyök. 3. Hét darab, kettős csontakúp alakú orsógomb.

134. Künszentmárton-Jaksor.

Pájer Lajos ajándékozásából az alábbi tárgyak kerültek a szentesi múzeumba: 1. Pasztagyöngyök. 2. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 3. Rézfibula (XIV. 2. a., b. típus, de a félkorong alatt nincs sodrony tekercs.). A rézhenger tömör.

135. Jászapáti.

1. Egy darab piros pasztagyöngy. 2. Kerek huzalból készült, nyitott bronzkarika. A Nemzeti Múzeumban. (R. N. 40/1907.).

136. *Jászberény-Csegelapos.*

1. Csavarodott kígyótestet utánzó aranygyűrű. 2. Aranygyűrű, fejébe foglalt vésett karneollal; a vésett faun alak, jobb lábbal ugrik, bal kezében szőlőfürtöt tart, jobbjaival hóna alatt kampósbotot szorongat. 3. Antoninus Pius ezüst érme. 4. Áttörtművű, aranyozott bronzból készült, díszítmény, amazonpajzs formájú. 5. Ugyanilyenek kis töredéke. 6. Kéttagú ezüst szíjvég, az egyik tag hátrafordulva csuklót alkot s a szíj szorítására szolgál (XIX. 13.). 7. Szívalakú ezüst csüngődísz. 8. Ezüsthuzalból font, négyfonatú, 7 cm hosszú sodrony darab. 9. Ezüsthuzalból csavart karperec. 10. Kerekátmetszetű bronzhuzalból készült, végei felé vastagodó karperec. 11. Ugyanaz, de vékonyabb, durvább és szögletesre kalapálva. 12. Két bronzsodronyból font karperec. Egyik végén hurok, a másikon kapocs. 13. Fülönfüggő pár, bronzból (XVIII. 23.). 14. Vaskés penge három darabja, a fatok rátapadt részeivel. 15. Fekete pasztagyöngy, bevészt meanderes vonaldísszel. 16. Ezüst csövecskék, haránt menő hornyolatokkal. 17. Kicsiny, vékony lemezből készült, bronz sarokveretek. 18. Vékony bronzpántból készült, szekrényke fiókjához való kapcsoló. 19. Nyaklánc, 80 szarvas fogból. 20. 24.2 cm hosszú vaslándzsahegy, kerek köpűvel. 21. Hat, korongon készült, részben terra sigillátát utánzó, agyagedény; kettő szabadkézi mű.

A leleteket részben ásta, részben a Nemzeti Múzeumba beszállította Supka Géza. (R. N. 59/1913.).

Kisnémet István csegelaposi tanyájáról került a jászberényi múzeumba: 1. Lapos bronzhuzalból készített, nyitott karperec. 2. Üveg- és pasztagyöngyök. 3. Vaskés töredéke, a nyélnyúlványon farost maradványokkal. 4. Vasfibula (XIII. 3.), három példány. 5. Vasfibula (XIII. 16. a., b.). 6. Bronzfibula (XIV. 6.).

137. *Jászdózsa.*

A jászapáti kir. kath. főgimnáziumnak Ember G. ajándékozott néhány római provinciális jellegű agyagedényt.

138. *Jászdózsa-Tatárhányás.*

Boróky János plébános ajándéka. 1. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 2. Bronzfibula (XIV. 6.). 3. Tipikus jazyg-szarmata gyöngyök.

139. *Kisujszállás.*

Egy sír. Mellékletek: 1. Terra sigillátát utánzó, durva művű agyagtál (vörös). 2. Kettős csonkakúp alakú feketés-szürke orsógomb (XVI. 17. a., b.). 3. Aláhajtottlábú bronzfibula (Almgren, Studien über Nordeuropäische Fibelformen, Zweite Auflage, 1923. VII. tábla, 166. sz. típus; hasonló típus a XIII. tábla, 3. sz. alatti ábra is). 4. Huzalból készült, bronzkarperec pár, egymásra hajló végekkel (XVIII. 25.). 5. Vaskés töredéke. 6. Jellegzetes

jazyg-szarmata gyöngyök különféle színekben. 7. Kis kerekalapú bronz-edényke (abroncsok, oldalfalak, fenékrészlet). 8. Karikagyűrű töredéke. 9. Meghatározhatatlan bronztörmelékek.

Az első számú edényt és a 6. sz. gyöngyök egy részét ajándékozta Sarkadi Pál, a többit ugyanabból a sírból ásta ki Fettich Nándor dr.

140. *Kisujszállás.*

A kisujszállási polgármesteri hivatal ajándékaként került a Nemzeti Múzeumba egy 7 cm magas, szürke, finom agyagból készült pohárka. Állítólag jazyg-szarmata sírból. Közelebbi lelőköri körülmények ismeretlenek. (R. N. 17/1929.).

141. *Kúnhegyes.*

Egy sír. Részben munkások (térd fölöttig), részben pedig (a csontváz többi részét) Fettich Nándor dr. ásta fel. A sír iránya Dny-Ék., mélysége 80 cm. Mellékletek: 1. A bal combcsont belső felső részénél nagy calcedonygyöngy. 2. A medence jobb szélén keresztben vörös orsógomb (XVI. 17. a., b.). 3. A medencén vékony bronzdrótból sodort nyakpereg, végein hurokkal, melyeket a sodrony visszahajlításával és a huzalra való reácsavarásával alkottak (XIX. 7.). 4. A medencében nagyobb gyöngyök. 5. Ugyanitt egy bronzkarika. 6. A bal alsó karon díszítetlen vaskarperec töredéke. 7. A mellkas jobb felső felében bronzfibula, hátával fölfelé, lábával kifelé (XIV. 6.). 8. A mellkason nagyobb üveg- és pasztagyöngyök. 9. A hason, keresztben, hosszúrkás gyöngy. 10. A bal lábfejnél terra sigillata pohárka.

142. *Künszentmárton-Péterszög.*

Pajer Lajos adománya a szentesi múzeumnak. 1. Rézfibula (XIV. 10. a., b.); félkorongos fejét bevészt vonalkákból álló, a félkorong szélével párhuzamosan haladó sorok díszítik. 2. Bronzfibula (XIV. 11. a., b., de a legyezőszerű láb a hátnak csupán a felét teszi s a félkorongos fejet, hossz-négyszögalakú tag helyettesíti; ez alatt van a fibula tűjének csavarmentes feje.). 3. Rézfibula (XIV. 10. a., b.). 4. Lemezesnek nevezhető bronzfibula. A fibula hátát két, farkával egymáshoz illesztett, kígyótest adja. 5. Kettős csontakúpalakú sárga orsógomb (XVI. 17. a., b.). 6. Különböző színű és alakú gyöngyök.

143. *Künszentmárton-Körtvélyesi part.*

Künszentmárton mellett, a Körtvélyesi parton, valószínűleg jazyg-szarmata kori szórványos anyag került elő: agyagesuprok, Cypraea kagyló, ezüst- és rézfibulák, karperecek, gyöngyök. Részletesebb leírásuk az A. É. 1899. évf. 191. lapjain.

144. *Künszentmárton.*

Pajer Lajos adománya. 1. Lemezes rézfibula töredéke. 2. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.).

Valószínűleg Kúnszentmárton környékéről való, a szentesi múzeumba Pájer Lajos ajándékaként került, alábbi három sír anyaga.

1. sír. Gyöngyök.
2. sír. Bronzkarperec töredéke, állatfej végződéssel (kígyó). 2. Gyöngyök.

3. sír. Gyöngyök.

4. sír. Calcedon-, kréta- és üveggyöngyök.

A Habrinyi telepen, Czako István földjén, találták a következő leletanyagot: 1. *L* alakban meghajlított bronzlemez. 2. Téglalapalakú, a négy sarkán átlukasztott bronzlemez. Mérete: 6×3.2 cm; eredetileg szintén *L* alakban volt hajlítva, de utóbb kiegyenesítették. 3. Kilenc darab bronzszeg; öt fejes, a többi töredékes. 4. Két, hosszénegyszög alakú bronzlemezke, szöghelyekkel. 5. Bronz pánttöredék. 6. Nagyobb fejes vasszög. (1—6-ig, faládikó erősítésére szolgáló fémrészek.). 7. 17.5 cm hosszú vaskés, a vége hiányzik. 8. Bronzhuzalból készült, nyitott kis karika (átmérője 3 cm), egyik végén hurok, a másikon kampó (tipusa XVIII. 22.). 9. Bronzlemez töredék, ellipszisalakúan görbítve.

A Kerekes-zug területén kerültek elő az alábbi tárgyak, melyeket Molnár Béla adományozott a szentesi múzeumnak. 1. Bronzfibula (XIII. 16. a., b.). 2. Karneolgyöngyök. 3. Kréta- és pasztagyöngyök. 4. Kerekátmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott karperec pár. 5. Calcedongyöngy.

145. *Mezőtúr-Hangács dűlő.*

Rigolirozási munkálatok alkalmával került elő az alábbi sírlelet. A beküldő Beliczky Kálmán rendőrtanácsos szerint csontváz mellett találták. 1. Csaknem teljesen ép bronzfibula, a megszülesített lábból aláhajtott tűtartótokkal. 2. Korongon készült, szürke agyagpohárka; füle letörött, magassága 7 cm. (Nemzeti Múzeum, R. N. 5/1931.).

146. *Mezőtúr.*

A főgimnázium letétjeként őrzik a szentesi múzeumban a következő tárgyakat: 1. Bronzhuzalból való, oválisátmetszetű karperec, nyitott, egymás fölé hajló végekkel. 2. Bronzfibula. 3. Kettősen hajtott aranyhuzalból készült, 1.9 cm átmérőjű, gyűrű (XIII. 3.). 4. Gyöngyök.

Az alábbi anyag Molnár Béla ajándéka: 1. Kerekátmetszetű, rézhuzalból készült, nyitott karperec; végei kissé vastagodnak. 2. Mint az 1., de ezüsthuzalból. 3. Paszta- és calcedongyöngyök.

147. *Mezőtúr-Harcsászug.*

A Nemzeti Múzeum Régiségtárába e helyről kerültek, a R. N. 25/1896. sz. alatt bejegyzett tárgyak: 1. Borostyán gyöngysor. 2. Bronzfibula, az aláhajtott lábból kinyúló sodrony reácsavarodik a tengelyre. 3. Végei felé vastagodó nyitott bronzkarperec.

Ugyaninnen került a Nemzeti Múzeumba: 1. Töredékes bronzfibula. Analógiája: Almgren, VII. tábla, 166. sz. 2. Bronzfibula töredéke, oldalt aláhajlított lábbal. (R. N. 26/1896.).

148. *Nagykörü.*

Az alább ismertetendő tárgyak Marsó Péter tanyáján kerültek elő: 1. Bronzfibula (XIII. 1.). 2. Négyágú, tömör, bronzbuzogány. 3. Domború bronzgomb, hátán két fülel. 4. Bronzvödröcske töredéke. 5—8. Bronzrugó töredékek. 9. Sodort bronzkarperec. 10—11. Bronz függőpár, pálcaalakú bronzcsüngő, a XVIII. 23. típusú zárt bronzkarikán. 13. Arany tubusok, nyaklánc részei (XVI. 14.). 14. Arany amulett, kék üvegberakással (XV. 16.). 15. Borostyán-, piros karneol- és üveggyöngyök. 16. Agyagorsógomb. 17. Füles agyagpohár, vörös színű. 18. Durvább anyagú, szürkés agyagpohár. A lelet a Nemzeti Múzeumban van, R. N. 7/1927. sz. alatt leltározva.

1931-ben kapott a Nemzeti Múzeum, Nagykörüről egy sírleletből származó edényt. És pedig: durva művű agyagpoharat; erősen kiálló szájszélén, zsinórt utánzó díszítménnyel; testének felső részén újjbenomással alakított plasztikus fűzérrel, mely az egész edényt körülveszi. Magassága 14.5 cm. Csontváz mellől ásatta ki Eperjessy Zoltán dr. orvos, kinek bemondása szerint, az edény, a váz mellén feküdt. (R. N. 7/1931.).

149. *Nagyrev.*

A Zsidó-halom és az út között lévő sekélyes halomból egy m mélységből származó sírleletet szállítottak be a Nemzeti Múzeumba: 1. Római terra sigilláta csésze; 6.7 cm magas. 2. Kettős csontkakúpalakú, szürke színű orsógomb (XVI. 17. a., b.). 3. Különböző színű és alakú gyöngyök. A találók bemondása szerint, e leletek egy K-Ny.-i irányban, lábbal keletnek fekvő csontváz mellől kerültek elő. (R. N. 3/1931.).

150. *Pusztakerekudvar.*

Mányi Antal földjéről került a jászberényi múzeumba az alábbi lelet: 1. 4.5 cm átmérőjű bronztükrő. 2. Kerekátmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott karperec (négy darab.). 3. Deszkalapok összefogására szolgáló vaskapocs (XVI. 5.). 4. Kettős csontkakúpalakú orsógomb (XVI. 17. a., b.). 5. Mint a 4. 6. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.).

151. *Pusztamonostor.*

A lelet leírása egy képes táblával illusztrálva megjelent az A. É. 1896. évf. 378—379. lapjain. (R. N. 80/1895.).

152. *Szolnok.*

Terra sigilláta edény. (P. P. S. K. vm. 188. 1.).

153. *Tiszasas.*

A Nemzeti Múzeum Régiségtárában R. N. 42/1889. sz. alatt van leltározva az innen származó anyag: 1. Három szem borostyángyöngy. 2. Lapos bronzhuzalból készült, nyitott karika.

154. *Törökszentmiklós-Bartapuszta.*

1. Jazyg-szarmata kori (?) bronzcsat kerete, zöld patinával és bevéssett vonaldísszel (R. N. 1/1932.). 2. Töredékes állapotban lévő, 9,5 cm magas agyagpohárka. 3. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 4. Bronzkarperec, lapos huzalból, egyenes vonalú díszítéssel.

A 2., 3., 4. sz. leleteket 1929. nyarán ásták egy sírból; a Nemzeti Múzeumba beszállította Fettich Nándor dr. (R. N. 32/1931.).

Hajdu vármegye.155. *Debrecen-Városi-téglagyár.*

E helyről egy nagy bronzfibula került a Déri Múzeumba.

156. *Debrecen-Vértesi-téglagyár.*

Kék színű és különböző alakú gyöngyöket szállítottak be innen a Déri Múzeumba.

157. *Egyek.*

Török Dezső ajándékozásából kerül a tiszafüredi múzeumba egy calcedongyöngy.

158. *Hajdúsámson.*

A debreceni Déri Múzeumban: 1. Fibula. 2. Vascsat. 3. Egyenespengejű vaskés. 4. Görbepengéjű vaskés. 5. Különböző színű gyöngyök.

159. *Debrecen-Hortobágyhid.*

Zoltai Lajos dr. bronzkori telep ásatásakor bukkant 10 sírra, melyek közül az első zsugorított, melléklet nélküli, csontvázat rejtett; talán épen a bronzkori telep valamelyik lakójának tetemét. A további sírokat Zoltai Lajos dr.-nak rendelkezésünkre bocsátott feljegyzései alapján ismertetjük.

2. sír. 165 cm mélyen. A sír iránya 20 foknyi eltérést mutat az É-D. vonaltól kelet felé. Mellékletek: 1. A lábnál durva, fületlen csupor. 2. Jobb vállperecnél, izmos félkorongos fejű u. n. pannóniai fibula (XIV. 10. a., b.). 3. Boka körül gyöngyök.

3. sír. Mélysége 153 cm. Mellékletek: 1. A lábnál csupor. 2. A bokák körül gyöngyök. 3. A mellen kéttagú, sodronytekercses bronzfibula; tűtartó tokja a gombos végű lábból hajlik alá. 4. A nyak körül gyöngyök.

4. sír. Mélysége 90 cm. Mellékletek: 1. A lábnál csupor. 2. A mellen kéttagú ezüsthüvely.

5. sír. 165 cm mélyen. Irányítása É-D. Melléklete: a derék táján kova darab, acéllal.

6. sír. Ny-K. irányítású, feldúlt sír.

7. sír. 180 cm mélyen. Ny-K. irányítású. Feldúlt.

8. sír. Mélysége 60 cm. A sír irányítása az É-D. vonaltól 40 fokos elhajlást mutat, kelet felé. Mellékletek: 1. Durva művi csupor a lábfejnél. 2. A bokáknál gyöngyök. 3. Zománcoshátú, rombuszalakú lemezes bronzfibula a mellen.

9. sír. Mélysége 146 cm. Irányítása É-D. Mellékletek: 1. A boka körül üveg- és pasztagyöngyök. 2. A mellen apró bronzpántok. 3. A nyak körül gyöngyök. 4. A jobb combnál orsógomb.

10. sír. Mélysége 153 cm. Mellékletek: 1. A lábnál korongon készült, vörös színű fülescsupor. 2. A mellen kéttagú, ívelthátú bronzfibula, gombosvégű lábából hajlik alá a tűtartó tok. 3. Összehajlított bronzlemez a comb alatt. 4. Bizonytalan rendeltetésű vastárgy. 5. A fej mellett jobbra kis vaskés.

Jóllehet nem minden sírnak van megadva az irányítási adata, mégis nyugodtan tételezhetjük fel, hogy a Ny-K. irányítású 6. és 7. sírokon kívül, a többi több-kevesebb eltéréssel É-D.-i irányban helyezkedett el. Így hét sírt, a 2., 3., 4., 5., 8., 9., 10. számúakat határozottan jazygnak vehetjük. A 6. és 7. síroknál gondolkozóba ejt bennünket egyrészt a sírok iránya, másrészt az a körülmény, hogy mindkettő feldúlt. Ha a jazygnak mondott hét sírnál később kerültek volna a Ny-K. irányítású vázak a föld alá, akkor a feldúlást nem kerülhette volna el a többi hét sír sem. Hitelesen feltárt jazyg sírjaink jelentékeny része bolygatott és kifosztott.

Irányításuk miatt jazyg-szarmata síroknak nem tarthatjuk ezeket; az irányításban az É-D. vonaltól való jelentékeny eltérés csak jóval későbbi időkben észlelhető.

Ha a marosvásárhelyi (Dolgozatok — Travaux, 1915. évf. 257—265. l.) scythia csontvázas sírok Ny-K. irányítását kérdéses sírjaink jellegét illetően irányadónak fogadjuk el, akkor a két feldúlt sírt, scythia emlékeknek tarthatjuk.

185. Felsőjózsa.

A községben Tóth István házhelyén kútásás közben két jazyg-szarmata sírra bukkantak. Közülük az egyiket teljesen feldúlták, a másiknak az irányítását és részben a mellékletek fekvését a helyszínen megjelenő Zoltai Lajos dr. még megállapíthatta. A hitelesítő ásatást Sőregi János dr. végezte, melynek eredménye további két sír lett. A leletek leírását lásd a Jelentés 1927. évf. 14—15. lapjain.

160. *Kondoros.*

A debreceni Déri Múzeumban. 1. Különböző színű és alakú gyöngyök. 2. Ezüstcsat. 3. Eredetileg kéttagú, bőrvre alkalmazott bronz csüngődísz (XIX. 13.); csak az egyik tag van meg.

161. *Kócsi-pusztá.*

A debreceni Déri Múzeumban, a Jámbor és Pásztor-féle tanyák közötti területről az alábbi leletek vannak: 1. Két darab jól égetett piros színű agyagpohár; nagyságuk különböző. 2. Korongos bronzfibula. A korong felső lapján piros és kék színű betét nyomai látszanak. (Tipusa XV. 17., de a betét alkotta minták nem egyeznek a tipusként bemutatott fibuláéval). 3. Mint a 2., de a korong felső, betétes része hiányzik. 4. Korongos fibula fehér, kék, piros betét nyomaival. 5. Kerek bronzhuzalból készült zárt bronzkarika; átmérője 2.3 cm. 6. Hasáb- és hengeralakú, különböző színű és alakú gyöngyök.

162. *Püspökladány.*

A debreceni Déri Múzeumban. 1. Korongos bronzfibula. 2. Különböző színű és alakú gyöngyök.

163. *Pusztaszentmiklós.*

A debreceni Déri Múzeumban van innen egy bronzfibula (XIII. 13. a., b.).

Szabolcs vármegye.164. *Balsa.*

A Dögtér északi sarkától Ény.-i irányban 9 m-re, K-Ny. irányítású csontváz került elő. Mellékletei: 1. Alsó karjain bronzhuzalból készült karperec pár. Nyitottak, végük lemezzé lapított s rajta karikába foglalt pont alakú díszítés van. 2. Kettős csontkakúpalakú orsógomb, vörösre égetett agyagból (XVI. 12. a., b.). Az orsógombot alkotó mindkét kúpon függőleges irányban haladó, párhuzamos vonaldíszek, melyeknek közei vízszintes vonalakkal vannak kitöltve. A lelet a nyíregyházi múzeumban van.

165. *Balsa.*

Hídépítés alkalmával került elő: 1. Lemezeshátú bronzfibula (XIII. 13. a., b.). 2. Két kisebbméretű, de az előbbivel egyező típusú fibula; töredékesek. Mindkét fibulát csontváz mellett találták, s a nyíregyházi múzeumba szállították be.

166. *Ibrony.*

Az ibrony—székelyhídi privát út mellett, 30 cm mélyen előkerült csontváz mellékletei: 1. Nyakon gyöngyök. 2. Kerekátmetszetű bronzhuzalból készült karperec. A leletet a nyíregyházi múzeumban őrzik.

167. *Kiskálló-Kiscsere.*

Szórványos lelet a kiskállói határból a nyíregyházi múzeumban, 100 holdnyi szélhordásos hely különböző részeiről: 1. Két bronzfibula tűje, a csavarmenetes fej egy részével. 2. Kéttagú fibula. A fibula csavarmenetes fejét átölelő húr a kengyel felett halad; töredékes. 3. Csát bronzból (XVIII. l., de a nyaka tagoltabb); hossza 8 cm.

168. *Nagyfalu-Kisteleki dűlő.*

Az 1860—70-es években, a község határában, a Tisza balpartján, a „Nagy Morotvánál“, a Kistelek dűlőben lévő őstelepről bronzkori és vaskori lelet anyag került a nyíregyházi múzeumba, de volt itt jazyg-szarmata jellegű szórványos anyag is. 1. Nagyjából szívalakú, áttört bronzlemez. Átlói: 4.1, illetőleg 4.6 cm. 2. Szijszorító lemez bronzból. 3. Kéttagú bronzfibula töredéke; csak a tű csavarmenetes feje és a lemezes hát egy része van meg. 4. Három szem gyöngy.

169. *Nagyhalász.*

E helyről egy bronzfibula (XIV. 10. a., b.) került a nyíregyházi múzeumba.

170. *Nyíregyháza-Lovaskaszárnya.*

A kaszárnya építése alkalmával, 1890-ben, fejjel délnek fekvő csontváz mellől előkerült leleteket, Kossina lakring vandál emlékeknek tartja. A leletnek jellegzetesebb darabjait rajzban is bemutatja a Mannus 1924. évf. 162—163. lapjain; az 1. jegyzetben Józsa levele alapján, a teljes lelet leírását adja. E leírást azzal kell kiegészíteni, hogy az élesen profilálthasú edény, a csontváz lába mellől került elő. A lelettel az összefoglaló részben részletesebben foglalkozom.

171. *Nyírtura.*

Egy aláhajlottlábú, egytagú, ezüstfibula került innen a nyíregyházi múzeumba. A fibula tűtartó sodronynyúlványa hétszer csavarodik reá a kengyelre.

172. *Szentmihály.*

A nyíregyházi múzeumban egy egytagú, aláhajlottlábú bronzfibulát őriznek e helyről, amelynek tűtartójából kinyúló sodrony, tízszer csavarodik a kengyel körül.

173. *Tiszalök.*

A Rázom-pusztán előkerült sír mellékletei: 1. A csontváz nyakán gyöngyök. 2. Két kerekátmetszetű bronzhuzalból készült karperec. A lelet a nyíregyházi múzeumban van.

Ugyaninnen egy lemezeshátú bronzfibula is származik; töredékes állapotban. Szórványos anyag.

174. *Újfehértó.*

A községtől keletre, 1 km-re, útépítés alkalmával, került elő egy bronzfibula (tipusa, mint a XIII. 13. a., b. sz.).

Borsod vármegye.175. *Domaháza.*

Berár Lajos községi gazda udvarán női sírt tártak fel. E sír mellékleteként került a tiszafüredi múzeumba: 1. 26 szem borostyángyöngy. 2. Terra sigillátát utánzó, piros agyagedény.

Ugyaninnen való, úgy látszik másik sírból, illetőleg sírokból: több provinciális jellegű edény, borostyángyöngyökkel.

176. *Tiszatarján.*

Gr. Károlyi Tiborné ajándékként került e rendkívül fontos leletanyag a Nemzeti Múzeum birtokába. Ezen ajándékozásról megemlékezik az A. É. 1901. évfolyama is (188. lapon). Mivel a közel jövőben várható e lelet részletes, kimerítő ismertetése, nem kívánunk e közlésnek elébe vágni, már csak azért sem, mert dolgozatunk keretein belül ezt úgyis nagyon szűkre szabva végezhetnénk el.

Heves vármegye.177. *Eger vidéki leletek.*

A Nemzeti Múzeum R. N. 2/1930. sz. alatt egy vétel útján szerzett agyagkorsó leírása olvasható. A lelőhely nem egészen biztos. A korsó jól-égetett, agyagból való, vörös színűre van festve. Teljesen ép példány, magassága 24 cm.

Ugyancsak Eger vidékéről került a Nemzeti Múzeumba a már ismerttetett nagykörűi, tiszatarjáni és kiskúnfélegyházi leletekkel bizonyos vonatkozásban álló leletcsoport. (R. N. 108/1908.).

1. A nagykörűihez hasonló arany amulett (XV. 16.), de annál kisebb, amelyen az ékköveket aranygömböcskék helyettesítik. 2. XVIII. tábla, 24. sz. ábráján feltüntetett aranydíszek; négy egész s több hiányos példány.

A dísz közepén gömbszelet domborodik ki, amelyet gyöngyfűzér körít. E gömbszelethez tartozik négy, vagy hat levélalakú függvény, melyeknek peremén szintén gyöngysor fut. Két szemben fekvő, levélalakú részen, felfűzésre szolgáló átlukasztás van. 3. Öt darab négyzetes aranylemezből hajlított tubusok; nyaklánc részei (XVI. 14.). 4. A XVI. tábla, 16. sz. ábráján bemutatott háromszögű aranylapocskák; hét egész és négy hiányos példány. 5. Aranyból készült fülbevaló pár; egyiknek képét a XVIII. tábla, 19. sz. ábráján mutatjuk be.

178. Füzesabony.

E helységről Bukoveczky István hozott be a Nemzeti Múzeumba egy vörös színű agyag poharat, amely korongon készült. Magassága 10.4 cm. (R. N. 30/1931.).

179. Tiszafüred.

Tiszafüred nagyközség múzeumában: 1. Kerek bronzhuzalból készült karperec. 2. Orsókarika. A fenti két tárgy a tiszafüredi Tisza szőlőken került elő s Cs. Hajdú István ajándékaként került a gyűjteménybe.

A tiszafüredi leleteknek egy másik csoportját Hampel József ismertette az A. É. 1899. évf. 80. lapján. A lelet jellegzetesebb példányaikat a 85. és 87. lapokon mutatta be.

Zemplén vármegye.

180. Szent Mária. (Bodrogköz.).

Innen származik a Nemzeti Múzeumban R. N. 30/1892. sz. alatt bevezetett korongos, csuklós bronzfibula (XV. 8., de a fibula korongjának nagyobb, középső, része a XV. 5. sz. fibulához hasonlóan emelkedik ki.).

Nógrád vármegye.

181. Liptagerge.

A Nemzeti Múzeumban van egy innen származó calcedon gyöngy.

182. Nógrádszakáll.

Kiöntővel ellátott, szürke agyagból készült füleskorsó; magassága 16.5 cm. A Nemzeti Múzeumba vétel útján került. (R. N. 9/1930.).

Komárom vármegye.

183. Bánhida.

A Nemzeti Múzeum Régiségtárában R. N. 37/1884. sz. alatt a következő tárgyak vannak e helyről leltározva: 1. Üveg- és pasztagyöngyök.

2. Kb. 7 cm átmérőjű karperec bronzból. Analógiája a rákosi sírmező leletei között van. (A. É. 1894. évf. 263. l. 3. ábra.). 3. Két nagy Cypraea-kagyló, bronzsodrony függőkkel. 4. A 2. sz. karperechez hasonló bronzkarika, de jóval kisebb és a hiányzó állatalakokat is gömböcskék pótolják. Külső átmérője 3.5 cm.

184. Környe.

Az innen származó lelet a Nemzeti Múzeumban van, R. N. 37/1884. sz. alatt bevezetve: 1. Körülbelül 5 cm magas, hengeralakú bronzedényke. Alap- és fedőlapjának átmérője kb. 3.4 cm. Az oldalfelületen, a hosszten-gellyel párhuzamosan, gömbszeletszerűen kidudorodó pontsorok helyezkednek el. E pontsoroknak az edény belső felületén, gömbszeletszerű mélyedések felelnek meg. Analógiái a rákosi sírlelet hasonló díszítésű bronzedényeiben kereshetők (A. É. 1894. évf. 263. l. 5., 6., 6/a. ábrák.). A rákosiaknak nincs fedőlapjuk. 2. Bronzedényke, mint az 1. 3. Bronzedényke, mint az előbbie, de jóval kisebb; kb. 3 cm magas, 2 cm fenékatmérével. 4. Csuklós, korongos fibula, bronzból. 5. Gyöngykoszorúval körülvett kicsiny arany gömbszelet. A tiszatarijáni leletben vannak hasonló díszítésű arany dísz tárgyak. 6. Korongalakú bronzlemezke töredéke. Talán a XV. tábla, 12. képen bemutatott függő dísz tárgy része. 7. Bronzlemez töredékek. 8. Két végén egyformán hegyes bronzhuzal.

Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye.

186. Abony.

Jazyg-szarmata gyöngyök. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

187. Abony-Bolháspart.

Hosszú, kampóban végződő, szíjszorító lemezzel felszerelt, négyszögű csat került innen elő. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

188. Alpár.

Majláth Béla ismertetett néhány szórványos leletet, melyben jazyg-szarmata is van. Ehhez az emlékcsoporthoz számítható az A. É. 1898. évf. 260. lapján bemutatott 1. sz. bronznyakperec, a 2. sz. kerek bronzcsat (pecke hiányzik?), de lehet jazyg a 4. sz. nyitott bronzkarika és a 6. sz. bronzfibula tekerce(?). Ide sorolhatók u. ez évf. 261. lapján a 7., 8. számú bronz fülbevalók és a 9., 10. számú gyűrűk.

189. Boldog.

Pósta Béla az A. É. 1895. évf. 1—26. lapjain számol be, a Boldog község határában végzett, nagy földmunkálatok alkalmával előkerült lele-

tek kapcsán tett megfigyeléseiről. Az A. É. fenti évfolyamának 6., 7. lapjain ismerteti azt a hét sírt, melyek, irányításuk (É-D.) és mellékleteik miatt, jazyg-szarmata hagyatéknak tekinthetők. Ugyanebbe a csoportba sorozhatók azok a szórványként előkerült, korongon készült agyagedény töredékek is, melyek egyrészt a római provinciális, másrészt, a korban előző, helyi La-Téne ízlés hatását mutatják.

190. *Cegléd.*

A kátaí út mellett, Bogdán Pál XIV. kerületi tanyáján, egy csontváz mellől kerültek elő: 1. Fehér pasztagyöngyök. 2. II.—III. századi ezüst római dénár.

191. *Cegléd.*

Üveggyöngyök. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

Terra sigillata edény. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

192. *Csanád.*

A kiskörösi járáshoz tartozó helységből a szentesi múzeumban vannak az alábbi tárgyak: 1. Mészgyöngyök. 2. Két Cypraea kagyló.

193. *Dabas.*

Korongon készült agyagedény. (P. P. S. K. vm. 191. l.).

194. *Dunavecse.*

1. Csavart aranyhuzalból készült nyakék; végei kapocsalakúra vannak hajlítva. 2. Fehérbronzból készült tükör. (P. P. S. K. vm. 191. l.).

195. *Felsőalpár.*

A kecskeméti múzeum igazgatója, Szabó Kálmán 1931-ben két sírt tárt fel.

1. sír. Mellékletei: 1. Bronzkarperec. 2. Gyöngyök.

2. sír. Mellékletei: 1. Gyöngyök. 2. III. századi, olvashatatlan felírási római P. B. érem. 3. Vasfibula.

196. *Orgovány.*

Lengyel Vilmos földjén. Sír nincs, csak telepanyag. A leletek edénytöredékek, kovák, gyöngyök. (Lelt. sz. 49—64/1912.).

197. *Fülöpkei Jakabszállás.*

Gyöngyösi Alajos tanyájáról a kiskúnfélegyházi múzeumba beszállított leletek: 1. Két darab calciumgyöngy. 2. Kerek átmetszetű, rossz ezüsthuzalból készült, nyitott karperec, kígyófejes végződéssel. 3. Rézkar-

perec, kerekhuzalból; nyitott, végei laposra vannak kalapálva és hossz-négyszögalakúak. 4. Fehérbronzból készült tükör töredéke. 5. Jól iszapolt agyagból készült szürke tál.

198. *Fülöpszállás.*

A kecskeméti múzeumban 24—30/1912. sz. alatt leltározva: 1. Provinciális római fibula. 2. Kerekátmetszetű bronzhuzalból való nyitott karperec pár. 3. Calcedon-, üveg- és pasztagyöngyök.

199. *Gátér.*

A kecskeméti múzeumban őrzik a következő innen származó tárgyakat: 1. Kilenc cm átmérőjű, áttört bronzlemez (XIX. 3.). (Lelt. sz. 1250.). 2. Krétagyöngyök. 3. Lapos rézhuzalból való, nyitott karperec pár. Az elszélesedő részein vonalakba sorakozó, pontokból álló, díszítések helyezkednek el. (Lelt. sz. 1245.). 4. Vaskés töredéke (Lelt. sz. 1245.).

200. *Gomba.*

A Nemzeti Múzeumban R. N. 96/1901. sz. alatt bevezetve: calcedon- és üveggyöngyök. (P. P. S. K. vm. 188. 1.).

201. *Gödöllő.*

Calcedon- és üveggyöngyök. (P. P. S. K. vm. 188. 1.)

202. *Harta-pusztá.*

Szórványos lelet a szegedi egyetem Archaeologiai Intézetének gyűjteményében: 1. Kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, nyitott, végei felé hegyesedő karperec. 2. 9.7 cm átmérőjű tükör, fehérbronzból (XV. 18.). 3. Claudius II. (268—270.) P. B. érme. 4. Jól iszapolt és égetett kis agyagbögre, halvány piros színű. 5. Féltojásalakú tárgy, fehér fémből (XVIII. 10. a., b.).

203. *Irsa.*

Virágcserepalakú terra sigillata edény került innen a Nemzeti Múzeumba. (R. N. 75/1888.).

204. *Izsák.*

A község mellett egy emelkedettebb helyen ásás közben kerekalakú, zománcos bronzfibula került elő (Archaeologiai Közlemények, II. kötet 289. 1.)

Számos jazyg-szarmata lelőhelyet ismerünk Kecskemét környékéről. Legnagyobb részükön Kada Elek ásatott. Ásatásainak anyaga egy-két sír kivételével nincsen sírok szerint elkülönítve. Egy-egy temető, vagy telep anyaga külön van ugyan tartva, de azért az illető lelőhely jazyg-

szarmata kultúrájáról csak általános képet nyújt. Ami sírok szerint elkülönített anyag ma a kecskeméti múzeumban van, az jórészen Szabó Kálmán legutóbbi ásatásainak eredménye. A következőkben a hiteles anyagot ismertetjük, ami alatt az egy lelőhely területéről előkerült s egyített kezelt leleteket értjük.

205. *Kecskemét-Bugac.*

1. Kerekátmetszetű, bronzhuzalból készült, nyitott végei felé vastagodó karperec. (Lelt. sz. 1354.). 2. Kettős csontkakúpalakú, sűrke orsógomb (XVI. 17. a., b.). (Lelt. sz. 1340.). 3. Lemezes rézfibula. Csuklós szerkezetű. A lemezen lévő rekeszeket fehér, vörös és kék anyag tölti ki. (XV. 5.). (Lelt. sz. 1355.). 4. Gallienus P. B. érme (Lelt. sz. 1356.).

206. *Kecskemét-Bugacmonostor.*

Az ásatást Ladányi tanyáján Kada Elek végezte. A leletek 1206—1235. leltári szám alatt vannak bevezetve.

1. sír. Mellékletek: 1. A két fültön, egy-egy bronz fülbevaló (XVIII. 22.). 2. Kerekátmetszetű bronzhuzalból való karperec pár; végeik vastagodnak, nyitottak (XVII. 11.). 3. Kettőscsontkakúpalakú orsógomb. 4. A nyakszirten tükrök. 5. A lábvégeknél vasár. 6. A lábknál gyöngyök.

2. sír. Mellékletei: 1. A koponya oldalán, a fülnek megfelelő tájon, egy darab fülbevaló. 2. A mellcsonton széthullott korongos fibula, valószínűleg csuklós.

3. sír. Mellékletek: 1. A bal kulcscsontnál bronzfibula. 2. A bal kéz csuklóján karperec. 3. A sírban elszórtan gyöngyök.

Megjelölés nélküli sírból, de ebből az ásatásból származik az 1219. lelt. számú bronzfibula (XIII. 3.).

Ugyanez a helyzet az 1227. lelt. sz. bronzfibulánál is.

207. *Kecskemét-Szentkút.*

Az ásatást Kada Elek végezte. A temető anyaga 862—888. lelt. sz. alatt a kecskeméti múzeum katalógusában van leírva. 1. Négyzetesátmetszetű, megsodort bronzrúdból való nyakék, mindkét végén hurok. hossza 25.5 cm (XIX. 7.). 2. Kerek, kék üveglapocska, bevéssett emberi arc ábrázolással (betét lehetett?). 3. Fehérbronzból készült ép tükrök. Fényes lapja homorúan halad a közép felé. A szélétől 0.8 cm-re véssett kör halad a széllel párhuzamosan. Átmérője: 9.6 cm. 4. Néhány különböző színű és alakú, üveg- és pasztagyöngy.

208. *Kecskemét-Földművesiskola.*

A lelet a kecskeméti múzeumban van elhelyezve. 1. Kéttagú, szíjra erősíthető bronz csüngődísz (XIX. 13.). (Lelt. sz. 1103.). 2. Oválisátmetszetű bronzhuzalból készült, karperec pár, nyitott (Lelt. sz. 1110.). 3. Sűrke edény fenekéből készült orsókarika (XVI. 13. a., b.). (Lelt. sz. 1104.).

209. *Kecskemét-Katona telep.*

A kecskeméti múzeumban. 1. Orsókarika, vörösre égetett cserépből. (Lelt. sz. 184/1925.). 2. Mint az 1.; egyik felén átfúrási kísérletekre mutató pontok (Lelt. sz. 185/1925.). 3. Csiszolt csontárák.

210. *Kecskemét-Ladány.*

E helyről egy bronzfibulát őriz a kecskeméti múzeum. (Lelt. sz. 1187.). Ugyaninnen valók: 1. 8.2 cm hosszú, fokkal ellátott bronztű (?) (Lelt. sz. 1196.). 2. Lapos csontkarika, 3.6 cm külső és 2.7 cm belső átmérővel. Mintha kagylóból vágták volna (?). (Lelt. sz. 1196.). 3. Kerek ezüsthuzalból készült kis, nyitott karika; egyik végén hurok, a másikon kampó (XVIII. 22.). (Lelt. sz. 1192.). 4. Négyszögletes fejű csat. Maga a csat rosszezüst, de szíjra fekvő része és a pecke bronz. (Lelt. sz. 1154.). 5. Kettős csonkakúpalakú orsógomb. (Lelt. sz. 1198.). 6. Bronzfibula (XIV. 6., de háta egyenes.). (Lelt. sz. 1189.). 7. Fehér kőgyöngy, hullámvonalas piros színű berakásokkal. (Lelt. sz. 1157.).

211. *Kecskemét-Mária kápolna.*

Az innen származó lelet a kecskeméti múzeumban van elhelyezve. 1. Szíjvég bronzból; a belső homorú lapján a szíj befogadására szolgáló lemezes szerkezettel. (Lelt. sz. 1315.). 2. Csát, bronzból, hosszabb szíjra fekvő résszel (XVIII. 1., de a nyaka tagoltabb s a szíjra fekvő rész nem barázdált.). (Lelt. sz. 1314.). 3. Bronzcsengő (XV. 15. a., b.). (Lelt. sz. 1308.). 4. Mint a 3., de a függő hiányzik. (Lelt. sz. 1305.). 5. Bronzgyűrű (XVII. 13.). Külső átmérője 2.8 cm. (Lelt. sz. 1312.). 6. Bronz függődísz (XVIII. 18.). (Lelt. sz. 1317.). 7. Kettős csonkakúpalakú szürke orsógomb. (Lelt. sz. 1300.).

212. *Kecskemét-Máriavárosi téglagyár.*

Kada Elek e területen ásatást is végzett, de az anyag legnagyobb része szórványként került a múzeum gyűjteményébe. A két anyagot elkülöníteni ma már nem lehet. Mivel a Kada ásatásából származó anyag sírok szerint nincs elkülönítve, azért az egész anyagot, mely innen került elő, szórványként kezeljük. (Leltári számai: 939—1088. és 1403—1459.).

1. Különböző színű és alakú gyöngyök (paszta, üveg.). 2. 2 cm átmérőjű lapos, dobozalakú bronz függődísz. Az alap- és fedőlapon gömbszelet alakú kidudorodás (XV. 12.). Belül üres. (Lelt. sz. 1032.). 3. 4.3 cm magas, 4.5 cm fenékátmérőjű hengeres bronzedényke. A két oldalél találkozásánál lévő lyukba van húzva a bronzsodronyból készült fül. A feneket egyszerűen reáhajlították az edény testét alkotó henger alsó felére. Úgy a fenéken, mint a fedőlapon háromszög alakban elhelyezett gömbszelet-alakú kidudorodások vannak. Az edényke fedele reá van téve az edényre, ráerősíteni nem lehet. (Az edénynek analógiáját Reizner János közölte,

a röszei lelet ismertetésekor, az A. É. 1892. évf. 165. l. 2. ábra; a röszei példány sokkal töredékesebb s az alap- és fedőlapján csak egy-egy fél-gömbszerű kidudorodás van. (Lelt. sz. 1016.). 4. Félkörídomú vascsat, a szíjszorító lemez egy részével (XVIII. 9.). (Lelt. sz. 1066.). 5. Vascsat, mint a 4., de a szíjbefogó kettős lemez nélkül. (Lelt. sz. 1069.). 6. Vascsat, mint a 4. A szíjszorító lemez szélessége 3 cm, a 4. számú csaté 4 cm. (Lelt. sz. 1074.). 7. Lapos bronzlemezről készült karperec, a két vége kígyófejet ábrázol. (Lelt. sz. 1079.). 8. Kerekátmetszetű bronzhuzalból készített, nyitott karperec; az előbbinél jóval nagyobb. A két végén ábrázolt kígyófejeket, pontsor díszíti. (Lelt. sz. 966.). 9. Vastag, kerekátmetszetű bronzhuzalból való, nyitott végű, karperec pár, vastagodó végekkel (XVII. 11.). (Lelt. sz. 995.). A nagyjából ellipszisalakú karperec nagy átmérőjének hossza 7.3 cm. 10. Két darab edényfenékből készített lapos orsókarika. (Lelt. sz. 1014.). 11. Szürke, kettős csónkakúpalakú, orsógomb. (Lelt. sz. 1010.). 12. Szürke orsókarika; mint a 11., de jóval nagyobb s az alsó alacsonyabb része ferdén bekarcolt vonalakkal díszített. (Lelt. sz. 1009.). 13. Két darab, kettős csónkakúpalakú orsógomb; szabályosabb alakúak, mint az előbbiek (XVI. 12. a., b.). (Lelt. sz. 1008., 1011.). 14. Lapos orsókarika (XVI. 13. a., b.). (Lelt. sz. 1012.). 15. Egyenes vaskés. A nyélnyújtványon rajta van a fanyél maradványa. Nyél hossza 6, penge hossza 9.5 cm (XVI. 4.). (Lelt. sz. 1072.). 16. Egyenes vaskés. Penge hossza 8.5, a nyéltővis hossza 3 cm, a penge legnagyobb szélessége 2.3 cm. (Lelt. sz. 1075.). 17. Bronzfibula (XIII. 3.). (Lelt. sz. 1044.). 18. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). (Lelt. sz. 1043.). 19. Vasfibula (XIII. 3.). (Lelt. sz. 1066.). 20. Öt darab bronzfibula (Lelt. sz. 1041., 1042., 1047., 1048., 1049.). 21. Különböző alakú és díszítésű dísz tárgyacskák. Érdekes a készítés módjuk. Két vékony bronz-, vagy ezüstlemez köze, mészszerű anyaggal van kitöltve. A lemezek egyikén, a felső oldalon trébelő technikával előállított díszítő motívumok vannak. Semmi nyomát nem látni annak, hogy valahová reáerősítve viselték volna. (Lelt. sz. 991—994.). 22. Ezen a területen talált érmek: Vespasianus (Lelt. sz. 1036.), Gallienus (Lelt. sz. 1037.) és Antoninus Pius (Lelt. sz. 1038.) korából valók.

213. *Kecskemét-Móricgát.*

Az 1912-ben végzett ásatás alkalmával feltárt kb. negyven sírból, csak egy volt bolygatatlan. (Szabó Kálmán igazgató szóbeli közlése.). 1. Torques, kerek bronzhuzalból. Félköralakban hajlik, két vége lapított és átlyukasztott. (Lelt. sz. 69/1912.). 2. Két darab bronzkarika; egyik végükön hurok, a másikon kampó (XVIII. 22.). (Lelt. sz. 71—73/1912.). 3. Különböző alakú pasztagyöngyök.

214. *Nyír.*

A kecskeméti múzeumban. 1. Négyzetesátmetszetű rézhuzalból készült, nyitott karperec pár. (Lelt. sz. 903.). 2. Kettős csónkakúpalakú

orsógomb (XVI. 17. a., b.). (Lelt. sz. 902.). 3. Probus P. B. érme (Lelt. sz. 908.).

215. *Kecskemét-Széktó.*

Kecskemét határában levő területész. Kada Elek 1906-ban végzett ásatásának eredménye: 1. Trapézalakú bronzcsat, rongált szíjszorító lemezzel (XVIII. 3.). (Lelt. sz. 927.). 2. Lapos bronzhuzalból készült nyitott karperec, végei szélesednek. A karperecen körbe cikk-cakk alakban futó vésett díszítés van. (Lelt. sz. 933.). 3. Lapos, szürke orsókarika (Lelt. sz. 930.). 4. Köpius lándzsahegy vasból. Töredékes. Köpiu hossza 7 cm. A meglevő hegy hossza 6.5 cm (XVI. 7.). (Lelt. sz. 932.). 5. Kétélű vaskard töredéke, markolat nyúlvánnyal. (Tipusa, mint XVI. 1.). A markolattövis hossza 10, a penge legnagyobb szélessége 5.7 cm. Az egykori fatoknak és fanyélnek a nyomai megmaradtak. 6. Bronzfibula. (Lelt. sz. 937.). 7. Ellipszisalakú, korongos bronzfibula. A kék zománcos felsőlap mezejében, két piros zománcos anyagból formált nyúl kergeti egymást. (Lelt. sz. 910.). 8. Vastör, rajta a fatoknak nyomai látszanak (XVI. 9.). A nyélnyúlvány hossza 4.5, teljes hossza 23, legnagyobb szélessége 3.8 cm. 9. Vaskapcsok, deszka összetartására (XVI. 10. és XVI. 5.).

216. *Felsőalpár-Szikra.*

1. 6.8 cm átmérőjű, kerek bronzlemez. Egy része áttört, befejezetlen munka. (Lelt. sz. 1264.). 2. 10 cm hosszú bronztű, kettős csónakakúpalakú fejjel (Lelt. sz. 1267.). 3. Félköralakú vascsat, a szíjszorító lemez egy részével (XVIII. 9.). (Lelt. sz. 1267.). 4. Lapos, téglavörös orsókarika, edényfenékből. (Lelt. sz. 1259.). 5. Vasfibula (Lelt. sz. 1269.). 6. Antoninus Pius érme. (Lelt. sz. 1256.).

217. *Kiskőrös.*

E helyről egy antik fülbevaló került elő. (P. P. S. K. vm. 191. 1.).

Ugyaninnen került a szentesi múzeumba ifj. Lábas Endre ajándéka-ként: 1. Kerek, rézhuzalból készült nyitott karperec. 2. Üveg- és pasztagyöngyök.

218. *Kiskülfélegyháza-Pusztapáka.*

Kis Ágoston földjén, kb. 1.5 km-re a Borsi-halom vasúti megállótól, három sírt találtak, az alábbi leletekkel: 1. Fehérbronzból készült fémtükr. Homorú hátsó lapjának pereme van. Átmérője 9.6 cm (XV. 20.). 2. Bronzfibula, teljesen ép példány (XIV. 6.). 3. Hasonló alakú, de kisebb és egyszerűbb díszű, bronzfibula törzse és tűtartója. 4. Egyik végén derékszögben meghajlított bronzpánt, végén bronzszeggel. 5. Hengeralakú, nagyobb borostyángyöngyök. 6. Különböző színű és alakú gyöngyök. Karneol-, üveg-, borostyán- és pasztagyöngyök; zöld, fehér és kék színben. 7. 8.5 cm magas agyagpohárka.

Az 1., 2. sz. tárgyak, a karneolgyöngyök és néhány más gyöngy egy sírból származnak. A lelet a Nemzeti Múzeumban van, R. N. 6/1931. sz. alatt leltározva.

Ugyancsak a Kis-féle birtokról származik, a kiskúnfélegyházi múzeumba került alábbi anyag: 1. Deszka összefogására szolgáló vaskapcsok (XVI. 5.). 2. Egyenes pengéjű vaskés, két darabban; hossza 14.5 cm. 3. Ismeretlen rendeltetésű vasdarabok. 4. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 5. Kettős csontakúpalakú orsógomb (XVI. 12. a., b.). Az orsógombot alkotó mindkét kúpon hat-hat egyenes vonalú bevágás van. 6. Tipikusan jazyg-szarmata, paszta-, üveg- és krétagyöngyök. 7. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 8. Szíjra erősíthető csüngődísz bronzból; hossza 5.8 cm. (A XIX. tábla, 13. sz. alatt látható ábra rövidebb része.). 9. Trapezoidformájú bronzcsat. 10. Bronzfibula tűje, a hozzátartozó csavarmenet egy részével. 11. Három darab bronzfibula (tipusuk, mint XIII. 3.). 12. Bronzfibula, két példányban. (Teljesen hasonló fibulát közöl J. Martin a Schlesiens Vorzeit VIII. kötetének 20—36. lapjain megjelent dolgozatában. A fibulát a 25. lapon, a 26. ábrán mutatja be.). Az egyiknek fejénél csavarmenet van, a másikonál ezt a négyszögletű lapos bronzlap helyettesíti. 13. Félkör alakú bronzcsat, a szíjszorító lemez egy részével. 14. Fehérbronzból készült tűkör töredéke; méretei nem vehetők fel. 15. Bronzfibula (XIII. 8. a., b.).

219. Kiskúnfélegyháza-Borsihalom.

A vasúti indóházzal szemben. 1. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 2. Mint az 1. 3. Kerek bronzhuzalból készült, nyitott karperec. 4. Három darab bronzfibula (tipusuk, mint a XIV. 6.). 5. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.). 6. Kerek rézhuzalból való zárt kerek karika (XVII. 15.); átmérője 4.5 cm. 7. Négyzetes keresztmetszetű ezüst pálcikákból készült nyitott karika, végei egymás fölé hajlanak. 8. Kréta-, paszta-, üveg- és borostyángyöngysorok. 9. Kettős csontakúpalakú orsógomb, szürke anyagból (XVI. 17. a., b.).

A kiskúnfélegyházi határban a Gyöngyösi Alajos-féle jazyg leletek közelében (Matkói puszta) találtak egy Flavius Severus korabeli átlukasztott római pénzt utánzó arany hamisítványt.

220. Kiskúnfélegyháza.

A város közelében talált szörványos anyag. Beszolgáltatta Kanizsai Nagy Antal. 1. Korongos fibula sárgarézről, csuklós tűszerkezettel. Átmérője 5.2 cm. (XV. 17.). A fibula korongjának felülete zöld, sárga és vörös anyaggal volt kitöltve. E különböző színű anyagokkal kitöltött formák nem ugyanazok, mint az idézett típusé. 2. Dobozalakú függődísz ezüsből (XV. 12., de nincsenek meg a félgömbalakú kidudorodások.). 3. Korongos fibula sárgarézről, csuklós tűszerkezettel. A korong egyik oldalán félholdalakú tag ugrik ki, a másikon hosszabb pálcaszerű tag, melynek vége állatfejet utánoz. 4. Zárt karika bronzból

(XIX. 9.). 5. Csavaros testű bronzfibula. A fibulahát vége aláhajlik s ebből nyúlik ki a tű, míg a hozzáforsztott tűtartótok a hát ellenkező végén, a tű csavarmenetes fejéhez hasonló tag alatt van. 6. Meghatározhatatlan IV. századi P. B. érem. 7. Kréta- és különféle alakú és színű tipikus jazyg-szarmata gyöngyök. 8. Korongos rézfibula (XV. 17.). A korong felső része kék és piros anyaggal volt kitöltve.

221. *A Kisküntelegyháza-Kecskemét közötti út mellől,*

a várostól kb. 3 km-re kerültek elő: 1. A XVIII. tábla, 24. sz. alatti ábra analógiája, szintén aranyból. Hat darab egész példány; a szélekről hiányzik a gyöngysor. 2. A XV. tábla, 9. sz. alatti forma, aranyból. 3. Mint a 2., de az ékkő hiányzik. 4. Arany fülbevaló (XVIII. 17.); kinyújtott hossza 12.5 cm. Záródása, mint a XVIII. tábla, 19. sz. alatt bemutatott fülbevalóé.

222. *Kisküntelegyháza-Pákapusztá.*

A várostól Ék.-i irányban, a Tarjáni tanyán kerültek elő: 1. Jazyg-szarmata gyöngyök. 2. Agyag orsógomb. 3. Lapos bronzlemezről való, nyitott végei felé szélesedő karperec. A karperec szélesedő részein a széleket pontsor kíséri. 4. Bronzfibula (XIV. 10. a., b.).

223. *Kiskünmajsza-Kigyópuszta.*

A Bogárzó-nádas déli részén levő halomból valók azok a leletek, melyeket Pósta Béla dr. szerzett meg a Nemzeti Múzeumnak. A tárgyak közül valószínűleg jazyg-szarmata koriak: 1. Antik agyagedény. 2. Három darab római korbéli barbár agyagedény. 3. Egy darab antik bronzfibula. (A. É. 1899. 429. l.).

224. *Künszentmiklós.*

Ezüstfibula. (P. P. S. K. vm. 191. l.).

225. *Mogyoród.*

Római kori bronzedény. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

226. *Monor.*

Római kori lelet a Nemzeti Múzeumban (R. N. 110/1882. sz.). 1. Karneolgyöngyök. 2. Vékony aranylemezkek. 3. Patkóalakú, felül behajló lemezű arany fülbevaló. 4. Aranysodronyos fülbevaló (kettő); apró kék kövek és gúlaalakú szemcsék díszítik. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

227. *Nagykőrös-Gogányi rét.*

A Nemzeti Múzeumban R. N. 8/1929. sz. alatt Farkas László földjéről egy sír anyaga van bevezetve. A sír iránya Ék-Dny., mélysége 120 cm.

Mellékletei: 1. 17 cm átmérőjű római fémtükör, négy darab töredéke. A peremtől kb. 0.5 cm-re a peremmel párhuzamosan átlukasztásokból képezett kör fut (XV. 18.); a csontváz melléről. 2. Ugyaninnen bronzfibula (XIV. 6.). 3. Korongos bronzfibula, a külső körgyűrűben zománc díszítéssel (vörös alap és hat kis zöld kerek pont); belső mezejéből a díszítés kihullott. 4. Kettős csontkakúpalakú, szürkés agyag orsógomb (XVI. 12. a., b.). 5. Bronz lemeztöredékek, szeggel átütve, többnyire téglalapalakúak (kis kazetta veretei?). A kazetta veretek a lábaknál. 6. Lemezes bronzfibula töredékei; meg van a tűje is a csavarmenettel együtt; a mellen fektetve. 7. Meghatározhatatlan vastöredékek. 8. Nagymennyiségű jazyg-szarmata gyöngyök. E gyöngyök egy része a mellről, a piros gyöngyök egy része a karról, a többi gyöngyök legnagyobb része a lábak tájékáról került elő. Edény melléklet nem volt.

228. Ókéske.

A leletet a kecskeméti múzeumba szállították be. 1. 6.5 cm átmérőjű áttört, kerek, bronzlemez (Lelt. sz. 1143.). (XIX. 4.). 2. Rézfibula (XIII. 3.). (Lelt. sz. 1148.). 3. Kúpos, korongos, bronzfibula. Csuklós tűszerkezetű. A fibula lemezére bronzszeggel borostyángyöngy van reáerősítve; ez tekinthető a fibula kúpos részének. (Lelt. sz. 1140.). 4. Lemezes bronzfibula, csuklós tűszerkezettel. A fibula lemeze hosszényszög alakú. (Lelt. sz. 1138.).

229. Peszérpuszta.

Üveggyöngyök és cseréptöredékek. (R. N. 10/1851.). (P. P. S. K. vm. 191. l.).

230. Péczel.

Nagy Géza a tói malom melletti dombban, sírt tárt fel. Mellékletek: 1. Rómaikori barbár készítésű bögre. 2. Vas lánczahegy. 3. Bronzpánt. (A. É. 1899. 429. l.).

231. Pusztaszeri iskola.

A kecskeméti múzeumban. 1. Három, kerek, bronzhuzalból font torques (Lelt. sz. 1334.). 2. Lapos bronzhuzalból készült karperec pár, apró bevéssett vonalakkal vannak díszítve. (Lelt. sz. 1337.). 3. Gyöngyök.

232. Pusztavarsány.

Podmaniczky János örökösei birtokán gyöngyfüzért találtak; a gyöngyök calcedonból és színes üvegből vannak. Találtak korsót is. (Archaeologiai Közlemények II. köt. 293. l.).

233. Rákos.

A rákosi állomástól alig húsz lépésnyire, földmunkálatok alkalmával, jazyg-szarmata sírokra bukkantak a munkások. Az előkerült leleteket Hampel József az A. É. 1894. évf. 262—265. lapjain ismertette.

234. *Tass.*

1. Bronzból készült tükör. 2. Vegyesfémből készült tükör. 3. Tükör fogantyú. (P. P. S. K. vm. 191. l.).

235. *Tatárhányás.*

Hét halomból álló halomcsoportból Márton Lajos dr. kettőt meg-
ásatott. Mindkettőben bolygatott sírokra talált. „...az egyikben mégis
megmaradt, a fej mellett két oldalt, egy-egy pajzsfogantyúnak látszó vas-
tárgy és a lábnál egy erősen profilált, korongon készült, mély csésze féle”.
(P. P. S. K. vm. 188. l.).

236. *Tápióbicske.*

Sírleletből származó kék, vörös és zöld üvegyöngyök. Magassarkú
számszerű fibulák. 3. Végein szélesedő karperec. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

237. *Tápiógyörgye.*

Scultéty István gazdálkodó földjéről és ajándékaként került a Nem-
zeti Múzeumba az alábbi jazyg-szarmata (?) sírlelet: 1. Durva anyagú,
9 cm magas agyagbögre. 2. Lapított golyóalakú calcedon gyöngyszem.
3. Gömb- és hasábalakú krétagyöngyök. (R. N. 21/1929.).

238. *Tápiószecső.*

Egy római fibula került innen elő. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

239. *Tápiószele.*

E helyről egy kerek bronzhuzalból készült fülbevalót őriznek a
Nemzeti Múzeumban. (Tipusa, mint a XVIII. tábla, 22. sz., de a hurok fe-
lett a XVIII. tábla, 11. sz. alatti ábra gyűrűjén látható spirálisképezésű
tag van.). (R. N. 14/1863.).

240. *Tiszaújfalu.*

Egy korongos bronzfibula került innen a kecskeméti múzeumba (XV.
8., de a berakott dísz másformájú; hasonlít a Nagykőrös 3. sz. fibulához.).
(Lelt. sz. 1358.).

241. *Újkéske.*

Vétel útján került a Nemzeti Múzeum Régiségtárába egy 11.5 cm
magas agyagpohár; szájátmérője 3.5 cm. R. N. 19/1929.

242. *Újszász.*

Az állomás közelében 1.5 m mélységben nyugvó női csontváz mellett
egy római eredetű bronzfibulát találtak. (A. É. 1899. évf. 429. l.).

Ugyane helyen egy másik rómaikori bronzfibulát is találtak. (P. P. S. K. vm. I. 188. l.).

243. *Üllő.*

Egy rómaikori fibula. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

244. *Vacsi puszta.*

Sírlelet, a Nemzeti Múzeumban R. N. 82/1900. sz. alatt: 1. Aláhajtott-lábú fibula. 2. Zománcos fibula. 3. Üveggyöngyök. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

245. *Valkó.*

Az alábbi lelet a Nemzeti Múzeumban R. N. 281/1872. sz. alatt van bevezetve: 1. Paszta gyöngysor. 2. Kerek bronzhuzalból való nyitott karperec.

A valkói lelet részletesebb ismertetése az A. É. régibb évf. VII. köt. 12. l.-on, továbbá Compte-Rendu II. köt. 166. lapján található.

246. *Valkó-Ferreng szoros.*

Sírlelet. A sírokból sírláda összefogására szolgáló vaskapcsok, bronz dobozosfibula (?) és számszerű fibula kerültek elő. (P. P. S. K. vm. 189. l.).

247. *Vecsés.*

E helyen egy rómaikori fibulát találtak. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

Kecskemét határából,

ismeretlen lelőhelyről származnak: 1. Fibula (XV. 7.). 2. Bronz csüngődísz (XV. 13.).

Cegléd határából,

ismeretlen helyről: 1. Két calcedon- és sok pasztagyöngy. 2. Szürke agyagból készült orsógomb. 3. Piros égetésű agyag orsógomb.

Bács-Bodrog vármegye.

248. *Ada.*

Nagy Lajos adai tanító ásatásaiból és gyűjtéséből szép számú leletanyag került a szegedi városi múzeumba. Ez adai leleteket Tömörkény István ismertette az A. É. 1907. évf. 370—371. lapjain és annak az indokolt véleményének ad kifejezést, hogy az ezen a területen feltárt sírok nem egy és ugyanazon kor emlékei. Egyes helyeken a földmunkálatok alkalmával három sírt is találtak egymás alatt. A leletek szétválasztása ma már alig lehetséges.

Móra Ferenc az A. É. 1908. évf. 363—366. lapjain számol be adai és moholi kutatásairól, melynek eredményeként annyi állapítható meg, hogy a mi emlékcsoportunkba tartozó leletek, a községtől északra fekvő Komlós Gergely-féle téglavetőből kerültek elő. A Moholon előkerült anyag őskori jellegű.

249. *Apatin.*

A helység környékén előkerült csontvázas sírok mellékleteiként említi Frey Imre azt a fibulát, melynek analógiáját, a leírás után, Almgren az I. képes tábla 15. sz. provinciális római fibulájában keressük. Ugyanebből a leletcsoportból való egy aranytöredék, mely az ismertető szerint, valószínűleg szintén fibula töredéke. A leletek között említi Frey egy hajgyűrűt is. (B. B. É. XXIII. évf. 165—166. l. és A. É. 1907. évf. 94—95. l.).

250. *Baja.*

1901-ben, a Jankó dűlőben, földforgatáskor, sírra bukkantak, melynek mellékletei közül, két kis bögre és egy érctükrő töredékei a nevezetesebbek. (B. B. É. XXV. évf. 32. l.).

251. *Bácsdoroszló.*

Az A. É. 1900. évf. 260—261. lapjain tétetik említés egy Kr. u. II.—III. századi gyöngyökből álló jazyg-szarmata leletről. A gyöngyök típusait az A. É. fentemlített évfolyamának 261. lapján az ismertető Cziráky Gyula be is mutatja. Ugyancsak ő a B. B. É. 1901. évf. 132. lapján, a lelőhelyre vonatkozó előbbi közlését (Gombos mellett „Papszállás-árka“) helyesbíti és a lelet helyéül Bácsdoroszlót jelöli meg, főként azért, mert a Papszállás-árka környékén eszközölt hitelesítő ásatások negatív eredménnyel végeztek.

252. *Bácskeresztúr.*

A helységben foganatosított próbaásatások eredménye egy gyermek-sír volt, mely mellett sok gyöngyöt találtak. (B. B. É. XIV. évf. 190. l.).

253. *Bácsmadaras.*

Bácsmadarasról Szabadkára vezető országút mellett, földásás közben, egy domb alatt, a göboly-járási majornál, 3—4 kinyújtóztatott csontváz mellett találták a Nemzeti Múzeumban lévő alábbi tárgyakat: 1. Bronzkarperec; három darab. 2. Bronzkarperec töredékei. 3. Bronzfibula, három töredékben. 4. Bronzesüngő. 5. Gyöngyök. 6. Troques, bronzból (XVII. 9.). 7. Bronz fülbevaló (XVIII. 22.). (R. N. 145/1895.).

254. *Bátmonostor.*

A szurdoki dűlőben feltárt sírok mellékletei között 8 bronzkarperec, bronztorques, korongos fibula, két bronzfibula, három orsógomb, hét bögre és két bögrétöredék szerepelnek. (B. B. É. XXV. köt. 31. l.).

255. *Gombos.*

Pogány Jenő az A. É. 1908. évf. 404—415. lapjain ismerteti a község határában általa feltárt régibb középkori temető anyagát. A feltárt 66 sír közül a 6., 7. és a 9. sírok anyagáról a következőket írja: „A halottak fekvéséről azt jegyezhetem meg, hogy túlsúlyban a nap járása volt az irányadó. Az arc a nap felé fordulva; azonban három sír, amelyben egy-egy római pénzt találtam, a többi mellette lévő sírtól elütően keresztbe feküdt. Két sírban az arc nyugat felé fordulva; mellékletei pedig a többiekétől eltérően más motivummal bírnak“. (A. É. 1908. évf. 405. l.).

A leletleírás alapján semmi okunk sincs arra, hogy az említett három sírt, korábbi temetkezésből eredőnek tartsuk. Az bizonyos, hogy a temető hún-avar jellegétől elütők e három sírnak mellékletei, úgyszintén a csontvázak irányítása. Határozott bizonyíték lenne a korábbi temetés mellett, ha a három sírnak akár egyikét is, a hún-avar jellegű sírok közül valamelyik megzavarta volna. Erről azonban az ismertetés nem szól. Ennek lehetősége pedig megvolt, mert e három sír nem feküdt a többitől elkülönítve. Azt sem hozhatjuk fel indokul, hogy a három sír mélysége nagyobb lett volna a többinél. A hún-avar sírok némelyike mélyebben feküdt; a 14. sír mélysége például 210 cm, míg a jazyg sírjaink közül a 6. 135 cm, a 7. 180 cm, a 9. 185 cm mélységű volt.

Mivel az érmek és a fibula kronológiai szempontból csak annyit jelentenek, hogy a csontvázak Alexander Severus korát megelőzőleg nem kerülhettek a föld alá, hajlandók vagyunk a kérdéses három temetkezést a hún-avar temető korával egyidősnek venni s azt tételezni fel, hogy azokba, az előző jazyg-szarmata kornak e területen tovább élő és a hún-avar csoport népei közé vegyülő embereit temették.

Hasonló eset adódott a Csallány Gábor által feltárt lapistói hún-avar temetőben is. (Leírását lásd az A. É. 1906. évf. 292—302. lapjain). Itt a 85. sír fibula melléklete (A. É. fenti évf. 300. l.) rokon a gombosi temető 7. sírjának fibulájával. A 85. sír csontvázának ez volt az egyetlen melléklete s mivel KDK-NyÉNy. irányítása egyezett a temető többi, 171. sírjának irányával, csupán az említett fibula révén különbözik a többi sírtól. Ez a tény azonban nem jogosít fel bennünket arra, hogy a kérdéses 85. sírt korábbi temetkezés emlékének tartsuk.

256. *Gombos.*

Weindl M. nagybirtokosnak, Szonta és Gombos között elterülő, birtokán nyolc csontvázat tártak fel, melyeket állítólag arccal délnek fordítva temettek el. A sírok mellékletei általában agyagedények, bronzkarperecek, gyöngyök. (A hatodik sír csontvázának lábainál 800 különféle színű és alakú gyöngy találtatott.). Az ötödik sír mellékletei között fibula is van. Az egyes sírok részletesebb leírását lásd a B. B. É. XVII. köt. 25—27. lapjain. A sírok korára nézve, a leírás alapján semmi támpontunk sincs, ha-

csak figyelembe nem vesszük a leletet ismertető Weigang János ama megjegyzését, hogy a hatodik sírban előkerült üvegkorongocska készítésének módja, a császárkor idején már nem volt ismerős, mely esetben a temető kora az említett idő elejére helyezhető.

257. *Gyulafalva.*

A helység telepítése alkalmával, a házhelyeken, több csontvázsírra találtak. Csak egy sírnak ismerjük a mellékleteit, mely egy fibulából, két karperecből, cserépedényből és agyagorsógombból állott. (B. B. M. 63. l.).

259. *Németpalánka.*

E helyről a Nemzeti Múzeumban jazyg-szarmata gyöngyök vannak. (R. N. 50/1898.).

260. *Óbecse.*

1861-ben, emberi csontváza akadtak, mely mellett két gyöngyfüzért, egy fekete csuport és egy töredékes rézlemezt találtak. (B. B. M. 61. l., említették még e lelet az A. K. 1861. évf. 309. lapján is.).

261. *Regőce.*

A helység határában, földmunkák közben urnás- és csontvázassírokra bukkantak. Az urnás sírokat mellékleteik után ítélve kelta-hagyatéknek kell tartanunk, míg az előkerült csontvázassírok, valószínűleg, jazyg-szarmaták. A csontvázassírok mellékletei között van egy olyan arany fülbevaló, melynek analógiája a Kiskúnfélegyházáról, a XVIII. tábla, 17. sz. alatt bemutatott arany fülönfüggő. A két fülbevaló között csupán annyi a különbség, hogy a félegyházi példányon, 4—4 gömböcskéből alakított gúlacskákon kívül, ékkövet befogadó keret is van. Volt még e leletben 15 szem karneol és 7 babszem nagyságú tömör arany csepp is. Előkerült még néhány bronz tárgy, és pedig karika, szeg, fibula és lemeztöredékek. (B. B. É. XXIII. évf. III. f. 120—122. l.).

262. *Szabadka.*

A Szent György templom mögötti utcában, 2 m mélyen fekiúdt egy csontváz, melynek lábainál római provinciális ízlésű edény volt. (B. B. M. 53. l.).

263. *Temerin.*

A község határában feltárt sírban 67 üveg-, paszta- és égetett agyaggyöngyszemet találtak. (Tört. Rég. Ért. VIII. köt. II. f. 70. lap.).

264. *Titel.*

A vasúti állomás közelében, földmunkálat közben, régi sírokban, embercsontok között Papdi György szegedi földmunkás az alábbi leletekre

bukkant: 1. Ezüstfibula (csonka). 2. Három bronzkarperec; mindegyik ketté van törve. 3. Hat krétagyöngy. 4. 284 szem különböző színű és alakú üveggyöngy. Sz. R. N. 4/1899.

265. *Torzsa.*

E helyről egy terra sigillata edény került elő. (P. P. S. K. vm. 188. l.).

266. *Zenta.*

A csárdai műút építése alkalmával, a csésztói kanyarulat táján, 75 cm mélyen csontvázsírokra bukkantak. Mellékletül bronzkarpereceket, bronz tekercsfibulát és agyagedényeket találtak. (B. B. M. 62. l.).

267. *Zenta-Hiressori határrész.*

Zentától két órányira fekvő területen, 1902-ben két sírt tártak fel.

1. sír. A csontváz kelet felé fordítva feküdt. Mellékletei: 1. A lábainál agyagbögre. 2. A fejnél Diocletianus császár érme.

2. sír. Lábbal kelet felé fordítva feküdt. Egyedüli melléklete a lábhoz helyezett, szabadkézzel készített durva edény. (B. B. É. XIX. köt. 102—104. l.).

268. *Zenta-Mákos.*

A Tiszaparton, 1903-ban, egy fejfelé nyugat felé helyezett csontvázat találtak. Egyedüli melléklete, a lábnál elhelyezett két edény. Mindkét edény korongon készült. (B. B. É. XIX. köt. 106—107. l.).

269. *Zobnatica pusztja.*

A Kis-féle tanyán, csontvázsír mellékleteiként, kerültek elő az alábbi tárgyak: 1. A nyakon bronzfibula. 2. A fibula mellett két lapos, kék színű gyöngy feküdt. 3. A derék táján zárt bronzkarika. 4. A karika mellett vas-kés töredékei. 5. A láb végeknél agyagesupor. 6. Ugyanott kb. 100 szem gömbölyűgyöngy.

Ugyanitt, de másik csontváz mellett, találtak egy kettős sodronyból font nyakéket, két karperecet és két gyűrűt. (B. B. M. 7—8. l.).

Ugyancsak a Kis-féle birtokon előkerült újabb leletről ad hírt, Bibó-Bige György, az A. É. 1903. évf. 62—63. lapjain. Csontvázsírról van szó, melynek fejénél eltört agyagesze alja, a mellen egy zománcos, korongos, bronzfibula feküdt s a nyakat különböző színű és alakú üveg- és mészgyöngyök ékítették.

270. *Zombor.*

A Szemző-kerttel szemben lévő téglavető telepen került a felszínre egy csontvázsír. Ebben vaskard, bronzfibula és „állítólag egy pikkelyes bronzöv” találtatott. (B. B. M. 63. l.).

271. Zombor-Thim-féle téglavető.

E területről, egy sírról tudunk, mely mellett fibulát, bronzgyűrűt, cserépedényt és üveggyöngyöt találtak. (B. B. M. 63. l.).

273. Mátételke.

A község határában homok forgatás közben két sírt találtak. Mindkettőben a csontváz fejjel nyugatnak volt fektetve. A második sírból XIII. tábla, 16. sz. típusú, igen rongált vasfibula került elő. Mindkettőnek a lábavégénél egy-egy durva, szabadkézzel készített edényke állott, bennük összeszáradt gyümölesdarabakkal. A lelet leírását Frey Imre az A. É. 1905. évf. 259—260. lapjain adja.

*

A fennebb ismertetett régészeti anyag nem minden része alkalmas arra, hogy belőle e hiányosan ismert korra, helytálló következtetéseket vonhassunk le.

Az eredmények megállapításánál, legelsősorban, a minden kétséget kizáróan, hitelesen feltárt, jól megfigyelt sírok jöhetnek tekintetbe. A szórványos leletek csak annyiban, amennyiben a hitelesen megfigyelt anyagból leszűrhető következtetéseket támogatják. Egyes adatok tisztázása nem egy esetben csak ezek segítségével lehetséges. Figyelmen kívül hagyni tehát egyrészt azért sem lehet, másrészt pedig minden ilyen lelet, e csoport anyagának nagy földrajzi elterjedése mellett tanuskodik.

Az eredmények megállapításánál kivétel nélkül sírmellékletként előkerült anyagra támaszkodunk, mivel az egyetlen hitelesen feltárt telep-rész (Hódmezővásárhely 10. dűlő), csupán keramikus emlékeket nyújtott s a kerámia részletes tárgyalására e dolgozat keretében nem térünk ki.

Nem lehet itt feladatunk, hogy az ismertetett leleteket minden szempontból tanulmányozzuk. Az anyagközlés kapcsán csupán azokra a jelenségekre mutatnak rá és a sírokban előfordult mellékletek közül azokat választjuk ki, melyek az alább bemutatandó emlékcsoportokat egymástól egyrészt határozottan elkülönítik, másrészt azokat összekapcsolják.

A sírok szerkezete, azok irányítása, a csontvázakon, vagy mellettük előforduló, állandó jellegű mellékletek azok, amelyekkel itt részletesebben kívánunk foglalkozni.

Az állandó jellegű mellékleteket most nem abból a szempontból vizsgáljuk, hogy anyaguk, formájuk, a rajtuk esetleg előforduló díszítések milyen vonatkozásokban állanak a más területeken talán előforduló hasonló leletekkel, csak azt nézzük, hogy az egyes sírokban a csontvázak mellett, vagy rajtuk, mely helyen találtattak.

Jellemző sajátyságot kell látnunk abban, hogy valamely nép az edényeit például kivétel nélkül a lábához, vagy a fejekhez rakja, vagy például a ruházat, vagy testrészek díszítésére használt gyöngyöket miként helyezi el az eltemetett halotton. Olyan sajátosságok ezek, amelyek egy

nép életén belül, hosszú időkre visszanyúló tradíciókon alapulnak s amelyektől csak igen erős külső hatás térítheti el, ha egyáltalán eltéríti. Ezeket és az ezekhez hasonló jelenségeket mindenestre elegendő alapnak véljük egyes népcsoportok elkülönítésére.

Ezt az alapot a jelen esetben annál inkább kell hangsúlyoznunk, mivel az ismertetett emlékcsoport anyaga a legkülönbözőbb hatásokat tükrözi vissza, amit a bemutatott táblák anyaga eléggé igazol. Déloroszországi, germán és római provinciális hatások egyaránt felfedezhetők itt, s ha ezek alapján kívánjuk ez emlékcsoport népét, vagy népeit elkülöníteni, még ingadozóbb talajra lépünk, mint aminőt a fennebb hangsúlyozott alap adhat.

A fentebb elmondottakban kívántuk igazolni az ismertetett emlékcsoport tanulmányozásánál követett eljárásmodunkat és egyúttal magyarázatát adni annak is, hogy miért mellőztük az egyéb mellékleteknek egyensúlyban álló bizonyító és cáfoló anyagát.

Nem hagyhattuk azonban figyelmen kívül a kronológiai szempontból fontos leletanyagot. Az emlékcsoportok kronológiai helyzetének megállapításánál, csupán az előkerült érmekre és fibulákra voltunk tekintettel, melyeknek korhatározó jelentősége vitán felül áll. Ezen az alapon kívántuk megadni azt az időrendi vázlatot, melyen amint ma látjuk az egyéb mellékletek csupán lényegtelen változásokat eszközölhetnek.

A temetők sírjainak minősége és a mellékleteknek a sírban lévő helyzete alapján, az egész anyag három részre osztható:

- I. D-É. irányú lapos sírok.
- II. Ny-K. irányú lapos sírok.
- III. D-É. irányú halom sírok.

A felvett három csoport mindegyikében a halottat hanyattfekve, ki nyújtóztatott helyzetben temették el. Van azonban a temetésnek egy sajátos módja, az ülő, vagy guggoló helyzetben való sírbatétel, mely a fenti három csoport mindegyikében előfordul, de főként a másodikban. A fenti három, illetve, az ülve temetkezést is figyelembe véve, négy csoportnak egymáshoz való időrendi viszonyát és egyéb irányú kapcsolatait az egyes csoportok részletesebb tárgyalásakor fejtjük ki.

I. csoport. Az idesorozható hiteles leletek a következők:

a) Egyetlen teleprész keramikus anyaga, a hódmezővásárhelyi határ 10. dűlőjéből, 2 m mélységig lemenő, átlag 1.5 m átmérőjű gödrökkel.

b) Az alább felsorolt temetők: Makkos erdő (80) 13 sír, Szerbkeresztúr (44) 2 sír, Szőreg A. (48) 1 sír, Klárafalva B. (35) 18 sír, Kiszombor B. (34) 22 sír, Deszk A. (31) 1 sír, Felsőpusztaszer (56) 40 hiteles és kb. 30 nem hiteles sír, Algyő (52) 3 sír, Szarvas (126) 5 sír, Szarvas (128) 1 sír, Mogyorós halom (124) 9 sír, Nagyvölgypart (101) 1 sír, Pusztamérges (71) 9 sír, Malajdok A. (69) 17 sír, Malajdok B. 10 sír, Nagykőrös (227) 1 sír, Gombos (255) 3 sír, Hortobágyhíd (159) 7 sír, Kúnhegyes (141) 1

sír, Röske-Piaristák telke (85) 5 sír, Katonai löporraktár (79) 25 sír, Öthalom (82) 30 sír, Boldog (189) 7 sír, Zalota (105) 23 sír, Jánosszállás (272) 6 sír, Felsőjózsa (185) 3 sír, Sárgapart (103) 1 sír, Sárgapart (104) 2 sír, Felsőalpár (195) 2 sír, Kisújszállás (139) 1 sír, Püspöklele (132) 1 sír, Berekhát (93) 9 sír, Kistőke (97) 5 sír, Kurcapart (98) 1 sír, Nagyhegy (100) 6 sír, Pesti malom (102) 1 sír.

E csoport sírjai a legkülönbözőbb mélységekbe leásott, hossznegyszögalakú gödrök, melyekbe a halottat legtöbbször D-É. irányban fektették. 146 sírnak az irányítása volt D-É. Adódnak ugyan eltérések ez iránytól, de ez a 45°-ot sohasem haladja meg. Ék-Dny. irányítású volt 12, Ény-Dk.-i 57 sír. A fej legtöbbször délre, a láb északra van fordítva, de az ellenkező irányú sírbatétel is előfordul; Boldogon például 6 sírban a csontváz fejjel északnak volt fordítva.

Az egyes temetőkben feltárt sírok száma igen változó. Legtöbb volt Felsőpusztaszeren, ahol hitelesen 40, rendszertelenül kb. 30 sírt tártak fel. Öthalmon 30, Zalotán 23, Kiszomboron 22, Klárafalván 17 sír volt. A leleteknek kb. fele 1—10 síros lelőhelyekről való.

E temetőkre jellemző, hogy a sírok nem sorosak s egymástól való távolságuk is igen különböző. Egyik sír a másiktól néha 10—12 m távolságra van. Az elhantolásnál csupán az irányítás az, amit következetesen betartottak.

A halottakat néha, valószínűen, díszruhákba öltöztetve földelték el. Más módon aligha magyarázhatnánk azt az egyébként szórványosan előforduló jelenséget, hogy a csontvázat egész hosszában gyöngyökkel borítva találjuk. Előfordult ez a kiszombori temető 77., 82. és 104., továbbá a klárafalvi temető 23. sírjában.

A halottak egy része koporsó és egyéb, koporsót helyettesítő, burkolat nélkül került a föld alá. Találkozunk azonban, ha ritkán is, fako-porsó nyomaival. A zalotai temető 8., 9., 12., a malajdoki A. temető 15, a malajdoki B. temető 5., a kiszombori temető 74. és 209. sírjaiból, mint láttuk, a XVI. 5. és 10. ábráin bemutatott vaskapcsok kerültek elő. Valamennyin farostok maradványai észlelhetők.

Nem ismerünk ugyan olyan koporsó formát, egyetlen sírból sem, melynek deszkáit ezek a kapcsok tartották össze. De alkalmazásuk lehetőségéből következően, e kapcsok vagy egyszerűen a halott alá helyezett deszkalapok összeerősítésére szolgáltak, vagy pedig mivel legtöbbször a sír négy sarkából kerülnek elő hossznegyszögalakú sírládát tartottak össze. Valószínűnek látszik, hogy mind a két alkalmazásában használták.

Ugyanilyen vaskapcsokkal ellátott tölgy és nyirfagerendákból álló sírkamrát bontott fel Hild Viktor, a jászalsószentgyörgyi főkurgánban. (A. É. 1901. évf. 120—138. l.).

Az ehhez a csoporthoz tartozó hitelesen feltárt 215 sír közül, csupán hétben találtuk meg e vaskapcsokat. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a koporsóba temetés szórványos jelenség volt. A deszkákat minden ösz-

szekötés nélkül is helyezhették egymás mellé, vagy vaskapcsok nélkül is összeróhatták. Ez esetekben a deszka teljesen elkorhadt s így semmi nyoma sem maradt, mint ahogy a felsorolt sírokban sincs a kapesokon kívül semmi bizonyítékunk a fenti temetkezési módra.

Találkozunk azonban a sírbatételnek más módjával is. Az Alföld fában szegény területei a lehetőségekhez szabott más megoldást is követeltek. A Tisza medrét kísérő mocsarakban bőven volt a nád és a gyékény. Ezekből készítettek valami takaró félét s a halottat a sírbahelyezés előtt beleburkolták. Ilyen gyékény, vagy nádból készült takaróba burkolt csontvázakat talált Móra Ferenc a Malajdok A. temető 6., 8., 13., 15., a kiszombori temető 112., a Makkoserdő 97. számú sírjaiban.

Megemlítjük még azt a jelenséget, melyet ugyancsak Móra Ferenc észlelt a kiszombori 73. és 119. sírokban. Úgy látszott, hogy e két sírban a csontvázak meszes anyagba voltak fektetve. A Makkoserdő 183. sírjában a csontváz gondosan elterített fekete földön nyugodott.

Nem említve itt e csoport sírjainak egyéb, a további kutatásra valóban érdemes mellékleteit, csupán az üveg- és agyagedényeknek, továbbá gyöngyfüzereknek a sírokban való helyzetéről szólnunk.

Üvegedényt mindössze egyet ismerünk, amely a gombosi hatodik sírban, a csontváz jobb oldalán feküdt. Agyagedényt azonban a síroknak kb. felében találtak. Sok edényről nem tudjuk, hogy a csontváz melyik része mellett feküdt. De amelyekről tudjuk (s ez hatvannál több eset), ott kivétel nélkül a lábakhoz voltak helyezve, és pedig a lábvégek előtt, a bokák közt, vagy a bokák irányában valamelyik külső oldalon.

A 215 hiteles sírból mindössze kettőben fordult elő több edény. Így a már említett üvegpoháron kívül, ugyanabban a gombosi sírban, a lábvégeknél egy agyagcsésze is feküdt. A klárafalvai feldúlt 54. sírban három agyagedény is volt.

Másik ilyen állandóan egy helyen jelentkező melléklet a paszta-, vagy üveggyöngyökből álló füzér, mely legnagyobb számmal a bokák tájékán jelenik meg. Előfordul ugyan a nyakon, mellen, a kezeken és a csontváz körül szétszórva is, de ezeken a helyeken legtöbbször az értékesebb borostyán, carneol, színes üveg stb. gyöngyök jelentkeznek és sohasem olyan nagy számban, mint a bokákon. Úgy látszik, hogy az elhantolás előtt a csontváz lábait kötötték vele össze. Ez a jelenség valóban nem meglepő, hiszen az őskori zsugorított temetkezésektől kezdve napjainkig találkozunk vele s okát itt sem kereshetjük másban, mint a visszajáró halottól való félelemben.

Fel kell hívnunk a figyelmet arra a fontos jelenségre, hogy ebbe a csoportba beosztott temetők sírjaiból egyetlen fészút sem ismerünk.

A sírmellékletek második csoportjába az időhatározás szempontjából fontos fibulák és érmek tartoznak. A hiteles sírokból 54 fibula és 19 meghatározható érem került elő. A fibulák osztályozásánál Almgrennek Studien über Nordeuropäischen Fibelformen c. munkáját vettük alapul.

A fibula típusokat a XIII., XIV. és XV. táblákon mutattuk be. Három csoportba oszthatók. A XIII. tábla összes fibulái, a két első típust kivéve, és a XIV. 1. a., b., 4. és 7. fibula típusai a Kr. u.-i I. század táján Déloroszország területén kialakult, u. n. aláhajtottlábú, fibulák csoportjába tartoznak. Legkorábbi forma kétségtől a XIII. 3. fibula; legfejlettebb az ebből a típusból, római provinciális hatás alatt, kialakult XIV. 1. a., b., 4. és 7. fibulák.

E két szélső határt jelentő típus között, a formák egész sorozatát mutattuk be, melyeknek egymáshoz való kronológiai helyzetét a leletköri körülmények, abszolút időhelyzetüket pedig a sírok, illetve temetőikben előforduló érmek alapján meghatározhatjuk.

A fibulák második csoportját a duna- és rajnamelléki római provinciák területén kialakult típusok adják, melyeket a XIV. 2. a., b., 5. a., b., 6., 8—11. ábrákon mutattunk be.

A provinciák területén is otthonos korongos és lemezes fibulák alkotják a harmadik csoportot. (XIV. 12—17., XV. 1—8. és a XVI. 8.).

Mindkét fibula-változat korát az aláhajtottlábú fibulákkal való előfordulási körülményeik adják meg. Az egyes fibulatípusok a következő sírokban fordulnak elő:

XIII. 3.: a kistókei 1., a zalotai 5., 12., a kisújszállási, a felsőjózsa, a kiszombori 104., 385., a klárafalvi 48., az öthalmi 7. és a boldogi 1., 5. sírokban.

XIII. 5.: a berekháti 5. és az öthalmi 16., 20., 26. sírokban.

XIII. 6.: a nagyhegyi 5. sírban.

XIII. 7.: a zalotai 20. sírban.

XIII. 8.: a nagyhegyi 1., 4., a pusztamérgesi 4., a kiszombori 79., 112., 209. és a makkoserdei 183. sírokban.

XIII. 9.: a pusztaszeri 17. sírban.

XIII. 10.: a pusztamérgesi 3. sírban.

XIII. 12.: a pusztaszeri 20. sírban.

XIII. 13.: a zalotai 17. sírban.

XIII. 15.: a zalotai 23. sírban.

XIII. 16.: a nagyhegyi 4., a mogyoróshalmi 4., a pusztamérgesi 10. és a röszei 3—4. sírokban.

XIII. 17.: a zalotai 2. sírban.

XIII. 18.: a zalotai 4. sírban.

XIV. 3.: a mogyoróshalmi 1. sírban.

XIV. 5.: a kiszombori 36. sírban.

XIV. 6.: a kúnhegyesi és a nagykörösi sírokban.

XIV. 9.: a makkoserdei 164. sírban.

XIV. 10.: a kistókei 1., a nagyhegyi 3., a nagyvölgyparti (két példányban), a hortobágyhidi 2., a mogyoróshalmi 6., a pusztaszeri 24. sírokban.

XIV. 11.: a mogyoróshalmi 7. sírban.

XIV. 12.: a szőregi (A. temető) sírban.

XIV. 13.: a mogyoróshalmi 1. sírban.

XV. 4.: a zalotai 10. sírban.

XV. 8.: a nagykörösi sírban.

XV. 17.: a kiszombori 77. és az öthalmi 34. sírokban.

Állatalakot ábrázoló fibula a kiszombori 82. és a röszei 3—4. sírokban.

Egy sírban együtt fordultak elő: a kistőkei 1. sírban a XIII. 3. és a XIV. 10.; a nagyhegyi 4. sírban a XIII. 8. és XIII. 16.; a nagykörösi sírban XV. 8. és XIV. 6.; a mogyoróshalmi 1. sírban a XIV. 13. és a XIV. 3. fibulák.

Egy temetőben fordultak elő: Kistőkén XIII. 3., XIV. 10.; Nagyhegyen XIII. 8. (két példányban); XIV. 10., XIII. 16., XIII. 6.; Zalotán XIII. 3 (két példányban), XIII. 7., XIII. 13., XIII. 15., XIII. 17., XIII. 18.; Mogyorós halmon XIV. 3., XIII. 16., XIV. 10., XIV. 11.; Pusztamérgesen XIII. 10., XIII. 8., XIII. 16.; Felsőpusztaszeren XIII. 9., XIII. 12., XIV. 10.; Kiszomboron XIV. 5., XIII. 3. (három példányban), XIII. 8. (négy példányban); Makkos erdőn XIV. 9., XIII. 8.; Öthalom XIII. 3., XIII. 5. (három példányban); Boldogon XIII. 3. (három példányban).

E temetők közül, a kronológiai szétválasztás szempontjából fontos Zalotán két Commodus (176—192.) és egy Antoninus Pius (138—161.), Felsőpusztaszeren egy Antoninus Pius, Klárafalván két Marcus Aurelius (161—180.), Öthalmon egy Caracalla (198—217.), Kiszomborban két Marcus Aurelius és egy Caracalla érmet találtak.

Ha a fenti adatok alapján a temetőknek kronológiai helyzetét akarjuk megállapítani, akkor első csoportba azokat kell helyezniünk, melyekben a legkorábbi érmekkel a legfejlettebb fibula típusok kerültek elő.

I. 1. Ide sorozhatók a klárafalvi és boldogi temetők. A bennük talált érmek (két Marcus Aurelius) a csoport idejét a nevezett császár uralkodása tájára, tehát a Kr. u.-i 161—180. esztendőkre teszik. A fibula típusok közül már ebben az időben megjelenik a XIII. 3. és úgy látszik a XIV. 10. provinciális fibula típus is. Ez utóbbi helyzete azért kétséges, mert a klárafalvi temető fibulái között ott van a XVI. 8. is. Könnyen meglehet, hogy miatta a klárafalvi temetőt a következő periódusba kell helyezniünk; egy időre a zalotaival, amelyben ilyen típusú fibula szintén előfordult. A boldogi temetőben a XIV. 10. típus nincs meg.

Viszont igen sok éremnélküli sírban, az említett provinciális típus csak a XIII. 3.-mal fordult elő. Ilyenek a kistőkei, nagyhegyi, nagyvölgyparti hortobágyhídi temetők sírjai. Ha az bizonyul be, hogy a XIV. 10. fibula ebben a korábbi időben még nem jelent meg, akkor az utóbb felsorolt temetők a klárafalvival együtt a következő I. 2. periódusba kerülnének. Ebben az esetben a legkorábbi periódust a boldogi temetőn kívül a felsőjózsi és kisújszállási temetők anyaga képviseli, az egyetlen XIII. 3. fibula típussal. A mai leletanyag alapján ezt a kérdést még nem lehet eldönteni.

I. 2. Ebbe a csoportba tartozik a két Commodus éremmel datált zalotai temetőn kívül a felsőpusztaszeri és mogyoróshalmi síranyag. Egész sorozat új fibula típus lép itt fel, melyek közül a felsőpusztaszeri XIII. 9. és 12. típusai a legfejlettebbek. Koruk a zalotai érmek alapján a Commodus uralkodását követő időkre esik.

I. 3. Az öthalmi és kiszombori temetőkben talált Caracalla érmek határozzák meg a következő csoport korát, mely az említett érmek alapján a III. század elejére tehető. Két legjellemzőbb fibula típus a XIII. 5. és 8. Az említetteken kívül a berekháti, pusztamérgesi, makkoserdei és nagyhegyi temetők síranyaga is ide tartozik.

Nem lehet megállapítani a XV. 8. és a XIV. 6. fibulák korát. A hiteles sírok egyikében sem fordultak elő olyan mellékletekkel, amelyek alapján datálni tudnánk őket.

A mogyoróshalmi 1. sírból előkerült XIV. 13. típusú fibula, a temető kronológiai helyzete alapján, a II. század végére helyezhető.

Ugyanide kívánczik a fenti típussal egy sírból előkerült XIV. 3. fibula is, melyet Almgren említett munkája is körülbelül erre az időre helyez.

A korongos fibulák közül, az öthalmi és kiszombori sírokban való előfordulásuk alapján csupán a XV. 17. típusról állíthatjuk, hogy a III. század elején jelenik meg.

Ha a fenti megállapítások alapján hitelesen feltárt temetőink időhatározó mellékleteit akarjuk csoportosítani, akkor az alábbi képet kapjuk:

I. 1. csoportba tartoznak a boldogi, felsőjózsa, kisújszállási leletek s valószínűleg a klárafalvi, kistőkei, nagyvölgyparti és hortobágyhidi temetők. Koruk Marcus Aurelius császár uralkodási idejével esik egybe (161—180). Az érem melléklet nélküli temetők (felsőjózsa, kisújszállás) sem lehetnek korábbiak az aláhajtottlábú fibulák jelenléte miatt. Jellemző fibulája a XIII. 3. számú egytagú és egyelőre ennek a csoportnak idejére tesszük a XIV. 10. és XVI. 8. fibulákat is.

I. 2. Ide osztott temetők: a zalotai, mogyoróshalmi és felsőpusztaszeri. A három temető keletkezésének alsó határa Commodus császár uralkodásának ideje (176—192). Az egyes sírokból előkerült fibula típusok: XIII. 17., XIII. 18., XIII. 12., XIII. 9., XIII. 13., XIII. 7., XIII. 15., XIV. 3., XIII. 16., XIV. 11., XV. 4., XIV. 13. és a kúpos fibulák.

I. 3. Az öthalmi, berekháti, kiszombori, pusztamérgesi, makkoserdei és nagyhegyi temetők tartoznak ide. Keletkezésüknek legtávolabbi időpontja Caracalla császár uralkodásának ideje (198—217). A sírokban talált fibulák típusai a következők: XIII. 5., XIII. 8., XIII. 6., XIII. 10., XIV. 5., XIV. 9., XV. 17. és az állatalakokat utánzó fibulák.

A fenti időrendi egymásutánt a fibulák tipológiai fejlődése is igazolja. Különösen feltűnő a tűtartó fejlődése. A legkorábbiaknál az egyszerű aláhajtott láb van meg, melyet az aláhajtott lábból vezetett sodrony erősít a fibula kengyeléhez.

A második csoport fibuláinál találkozunk már a kéttagú példányokkal is és a tűtartó képzésénél, néha már az oldalt lehajlított lemez a fontos.

A harmadik csoport fibulái egy kivételével (XIII. 6.) kéttagúak s az aláhajtott láb helyett, a tűtartót, amely itt már tok, mindig a láb megszületéséből származó lemez lehajlításával alkották.

Feltűnő jelenség, hogy első emlékcsoportunknak egyetlen hiteles sírja sincs, mely Marcus Aurelius korát előző időkbe nyúlva vissza, jóllehet általában elfogadott tény, hogy az emlékcsoport jazyg törzsei már a Kr. u.-i I. század közepe táján megjelennek az Alföld területén.

Két szórványos anyagból előkerült fibulát mutat be a XIII. 1. és 2. ábrája. Mindkettő megelőzi az aláhajtottlábú és provinciális fibulákat is. Az első, a nagykörűi, amely jazyg-szarmata típusú mellékletekkel került elő, a második Ókécskéről való.

Ezidőszerint tekinthetjük őket a Kr. u.-i II. század végéig fennmaradt relictumoknak. De nem lehetetlen, hogy idővel korhatározó mellékleteként kell őket kezelnünk, mely esetben az Alföld településtörténetének arra a korára vetnek fényt, mely a jazyg törzsek megjelenésétől a II. század második feléig tart.

A fentebbiekben ismertetett emlékcsoport legkésőbbi emlékeit az általunk I. 3-ba osztott temetők anyaga képviseli. A Caracallát követő császárok korából nagyobb temetőnk eddig nincs. A kecskemétkörnyéki hasonló jellegű leletekben Gallienus és Probus érmek kerültek elő, a temesmegyei Vöröstemplom környékén Gallienus éremmel datált D-É. irányítású jazyg csontvázra találtak.

Valószínűleg a IV. század első feléből való a nyíregyházi lovas-kaszárnya építésekor előkerült, fejjel délnek fektetett csontváz.

Még későbbi a gombosi hún-avar temetővel egykorú három jazyg-szarmata csontváz. Legkésőbbi a szerbkeresztúri, Heraclius császár érmével datált (610—641. Kr. u.), jazyg sír.

II. csoport. A második csoport emlékei közé azokat a temetőket soroztuk, melyekben ugyancsak lapos sírokat találunk, de úgy a sírgödörnek, mint a csontváznak irányítása Ny-K.-i.

Ide számíthatók: Mórahalom (81) 13 sír, Podlukány dűlő (41) 3 sír, Mátételke (273) 2 sír, Szőreg (47) 1 sír, Újszentiván (50) 7 sír, Kishomok (67) 7 sír, Alsóközpont (73) 6 sír, Bilisits (75) 9 sír, Kenyérváró domb (77) 2 sír, Köröséri iskola (78) 2 sír, Püspöklele (131), Rívó dűlő (84) 10 sír.

E leletcsoport vizsgálatánál külön kell választanunk a temetők anyagát. Az első csoportban csupán a Ny-K. irányítású rendszeren kinyújtóztatott csontvázak, a másodikban illetve eltemetett csontvázak is előfordulnak.

II. 1. Ide tartoznak a mórahalmi, podlukánydűlői, mátételki, szőregi, kishomoki, alsóközponti, bilisitsi, köröséri, püspöklelei és rívódűlői temetők.

A sírok az első csoport sírjaihoz hasonlóan hossznegyszög alakúak. Irányításuk leginkább Ny-K.-i. Három esetben tudunk Ék-Dny.

irányítású sírgödörről (podlukányi három sír). D-É. irányítású sírok Rívó dűlőn az 1., 2., 7., 8., 9., Bilisitsen a 6—9. sírok. Az előbbi csoportban ismertetett vaskapcsok, melyek a koporsóba való eltemetést igazolnák, e csoportban sehol sem fordultak elő.

A mellékletek elhelyezésében nincs meg az a határozottság, amelyet az első csoport sírjainál tapasztaltunk. Ott az edény mindig a csontváz lábaihoz volt helyezve, itt a test legkülönbözőbb részei mellett találjuk.

A mórakalmi 2., 3., 4., 5., 10., 13. sírokban az alsó lábszár mellett, a podlukányi dűlő első sírjában a fejnél, a másik kettőben a lábnál, a mátételki két sírban a lábnál, a szőregi sírban a fejnél, a kishomoki 1. és 2. sírokban a lábnál, az alsóközponti 1., 2. és 5. sírokban a lábnál, a bilisitsi 3. sírban a térdnél, a rívódűlői 6. sírban a fej mellett, a 8. sírban a jobb karnál volt az edény.

Különös figyelmet érdemel a rívódűlői 2. sír, melyben a csontváznak úgy a fejnél, mint a lábainál volt egy-egy agyagedény.

A másik állandó jellegű melléklete volt az első csoportnak a bokák köré csavart gyöngyfűzér. A második csoport sírjaiban mind ritkábban jelentkeznék. A bokák körül csupán az alsóközponti 2. és a rívódűlői 4. sírban találták. Nagyobb számmal a mórakalmi 9. sírban fordultak elő, ahol a kézcsukló köré voltak csavarva. Igen sok gyöngyöt említ Tömörkény, a püspöktelei sírok leírásánál. Előfordulnak a nyakon is úgy az alsóközponti 2., mint a rívódűlői 1. sírban.

Igen kevés olyan melléklet van, amelyet korhatározás szempontjából használhatunk.

A kishomoki 2. sírból XIII. 11., a 3. sírből XIV. 10. a., b., az 5. sírből XIV. 15. a., b., a 7. sírből XIII. 8. a., b.; az alsóközponti 4. sírből XIV. 8., a 6. sírből XIII. 7. típusú bronzfibula, (ez utóbbiból vas tűszerkezettel), ugyanebből a sírből Hadrianus érme; a rívódűlői 4. sírből kampósskereszt alakú fibula, a 8. sírből ugyancsak kampósskeresztalakú fibula, a 9. sírből két csuklós korongos fibula; a mórakalmi 1. sírből idősebb Licinius érme (307—323. Kr. u.) került elő.

A kishomoki temető kronológiai szempontból használható mellékletei közül a XIII. 8. a., b. típusú fibula a korhatározó, amely a temető kezdetét a III. század első felére helyezi.

Alsóközponton a XIV. 8. és XIII. 7. típusú fibulák sem mondanak ellent a III. század első felére helyezésnek. Mindkét fibula bronzból készült, de bronz tűszerkezetük a használat következtében elpusztult s így vas tűszerkezettel helyettesítették. Ha a XIII. 7. fibula eredeti típusa, a II. század végére volt helyezhető, akkor e javított példánynak, feltételezhető hosszas használata indokolja a III. század első felére való datálást.

A rívódűlői kampósskeresztalakú fibulák analógiáit Almgren főként a dunavölgyi provinciák területéről ismeri s korukat a III. század első felére helyezi.¹⁾ Semmi okunk nincs arra, hogy ezt az időt a rívódűlői

¹⁾ Almgren, Studien über Nordeuropäischen Fibelformen, 1923. 104—105. lapokon.

fibulák számára későinek tartjuk s így e leletek kora is erre az időre tehető.

Utolsó éremmel datált temetőnk a mórakalmi; ennek 1. sírjából előkerült idősebb Licinius érme, adja meg a temető keletkezésének legkorábbi terminusát. A lelet az érem alapján a IV. század közepére tehető.

Itt említjük meg a hiressori (267) két sírleletet, amelyekben a Ny-K. irányítású csontvázak lábaihoz volt egy-egy edény helyezve s az elsőnek feje tájáról Diocletianus (284—305. Kr. u.) érme került elő; tehát kb. egykorú a mórakalmi temető sírjaival.

A fentebbiekből kitűnik, hogy a II. csoport különválasztását a temetkezési szokások változásán kívül a csoport későbbi kronológiai helyzete is indokolja.

A temetkezési szokás változásnak okát és magyarázatát adni, az ismertetett anyag alapján nem tudjuk, de bizonyos jelenségek figyelembevételével a megoldást az alábbiakban megkíséréljük.

II. 2. Említettük a Ny-K. irányú síroknak azon csoportját, melyben az ülte eltemetett csontvázak is megvoltak. Ide tartoznak a kenyérvárdombi és újszentiváni leletek.

A Kenyérváró dombon mindössze két sír került elő; az egyik hanyatt fekvő, vállánál edénnyel; a másik ülte eltemetett, melléklet nélkül.

Újszentivánon Reizner János tárta fel azt a 7 sírt, amelyekről az A. É. hasábjain számol be.²⁾ A közölt leírás szerint, a sírok egymástól 8—10 m távolságra szétszórva feküdtek. A hét csontváz közül egy ülte volt eltemetve s melléklete nem volt, a többi hat fejjel nyugatnak irányítva, hanyatt feküdt. A hat közül csak négynek volt melléklete. A 2. sír csontvázánál, a térd körül edény, a 3. sírban a koponya mellett vas lándzsa, a könyök körül edény, a 4. sírban a fej mellett edény, az 5. sírban a koponya alatt fésű volt.

Az előkerült és itt felsorolt leletek a fésű kivételével, semmiféle támpontot nem nyújtanak a temető megítélésénél, az egyetlen fésű pedig nem jogosít fel bennünket, határozott megállapítás kimondására.

Van azonban egy másik temetőnk, melyben a temetkezésnek ugyancsak a formáját találjuk, ugyanilyen típusú fésűkkel. Ebben a temetőben vannak egyéb leletek is, amelyek alapján jellege megállapítható.

Bodrogmonostorszeg határában, Gubitz Kálmán tárta fel e reánk nézve fontos temetőt. Az ásatás lefolyását és annak eredményeit az A. É. hasábjain ismertette.³⁾

Két ízben végzett ásatást. Első alkalommal egy már felbontott és hat hitelesen feltárt sír anyaga került napfényre.

1. sír. (Feldúlt). Nevezetesebb mellékletei: fülbevaló⁴⁾ és a combmellől agyagsupor.

²⁾ Archaeologiai Értesítő 1903. évf. 48—50. l.

³⁾ Archaeologiai Értesítő 1899. évf. 264—268. l. és u. o. 1902. évf. 338—342. l.

⁴⁾ Archaeologiai Értesítő 1899. évf. 265. l. 3. ábra.

2. sír. A csontváz mellett sarkantyú volt, amely a leírás alapján egészen olyanak tetszik, aminőket az alsósziléziai vandál leletekből ismerünk⁵⁾ s valószínű analógiáját az ardánházi sírokban lelt vassarkantyúban találhatjuk.⁶⁾

3. sír. Ülve eltemetett csontváz. Feje fölött edénycserép; a nyak körül gyöngyök; a jobb könyök táján fésű.

4. sír. Ülve eltemetett melléklet nélküli csontváz.

5. sír. A csontvázat megcsonkítva temették el. Hanyattfektetett váz, a fejét a lágyék fölött, 35 cm.-el magasabban, találták. A bal kar táján fésű, a lábfejen igen sok gyöngy volt.

6. sír. Minden melléklet nélkül.

7. sír. Feje mellett agyagedény feküdt.

A hanyattfektetett sírok irányítása kivétel nélkül Ny-K.-i volt.

Az 1902-ben ugyanitt végzett ásatás eredménye a következő:

1. sír. Ülve eltemetett leány csontváza. Bal oldalon az öv táján fésűt, a lábfejnél cserépedényt találtak. Ezen kívül bronzcsat,⁷⁾ három fibula,⁸⁾ s a lábfejek tájáról gyöngyök kerültek elő a sírból.

2. sír. Minden melléklet nélküli ülő csontváz.

3. sír. Ülő csontváz, gyöngy melléklettel.

4. sír. Feldúlt és kifosztott sír.

5. sír. Hanyattfekvő Ny-K. irányú csontváz. A medence és a lábvégek tájáról vas-, illetve ezüstcsatok kerültek elő.

A bodrogmonostorszegi leletek jellege első pillanatra elárulja, hogy germán nép hagyatékával van dolgunk. Összehasonlító anyagul a Csallány Gábor által feltárt berekháti germán sírmező mellékletkészlete kínálkozik. A berekháti sírmező több leletének előfutárját találjuk itt meg.

Ilyennek tekinthető a bodrogmonostorszegi első ásatás 1. sírjának fülbevalója,⁴⁾ melynek fejlettebb alakjai az említett berekháti temető 34. sírjából kerültek elő.⁹⁾ Megvan ez a rokonság a csatokban is. A bodrogmonostorszegi három csat,¹⁰⁾ szinte pontos másolata a berekháti 44. sír 6. sz. csatjának.¹¹⁾

Alig tagadható a második bodrogmonostorszegi ásatás 5. sírjából előkerült, trapézalakú szíjszorító lemezzel ellátott ezüst csat¹²⁾ és a berekháti 42. sír 1. sz. képen, ábrázolt csat közötti rokonság.¹³⁾

A berekháti temető 36. és 61. sírjában talált két fibulának¹⁴⁾ proto-

⁵⁾ Die Wandalen in Niederschlesien, Kurt Tackenberg. (Vorgeschichtliche Forschungen I Band, 2 Heft, Berlin, 1925.)

⁶⁾ Archaeologiai Értesítő 1908. évf. 260. l. VI. ábra. 2. sz.

⁷⁾ Archaeologiai Értesítő 1902. évf. 341. l. 1. ábra.

⁸⁾ U. o. 1902. évf. 341. l. 1., 2. és 3. ábrák.

⁹⁾ U. o. 1904. évf. 258. l. 1. és 2. ábrák.

¹⁰⁾ U. o. 1899. évf. 267. l. 7., 8., 9. ábrák.

¹¹⁾ U. o. 1904. évf. 161. l.

¹²⁾ U. o. 1902. évf. 341. l. 16. ábra.

¹³⁾ U. o. 1904. évf. 161. l.

¹⁴⁾ U. o. 1904. évf. 158. l. 6. sz. ábra és 162. l. 1. ábra.

tipusai, a bodrogmonostorszegi második ásatás első sírjából előkerült fibulák.¹⁵⁾ Ez utóbbiaknál a láb határozottan ötszögű. A berekháti példányoknál, a szabálytalan ötszög gömbös vége eltűnik és ezért a láb szabálytalan hatszöggé formálódik. A bodrogmonostorszegi fibulák feje körcikkalakú, ahol a gömb középpontját a fibula csúcsán alkalmazott gömböcske adja. A berekháti fibulák alakja már félkör s a gömböcskék, a félköralakú fejből kiugró, pálcás tagok végein vannak.

Végül, talán nem tévedünk, amikor a Csallány Gábor által kivételként említett három csontváznak, a többivel szembeni rendellenes helyzetét,¹⁶⁾ az ülve, illetve guggolva eltemetéssel magyarázzuk, amely körülmény megint csak a két temető rokonságát erősíti meg.

A berekháti temetőt Diculescu vandálnak tartja,¹⁷⁾ mely nézetét az alább kifejtendő okok miatt mi is elfogadjuk. Ez esetben pedig a temető kora a IV. század vége, vagy az V. század elejére helyezendő, főként a leletben előforduló lapos pajzsdudorok miatt,¹⁸⁾ amelyek a sziléziai IV. századi vandál leletekre jellemzők.¹⁹⁾ A temető korát Diculescu a Marcus Aureliustól Constantin-ig terjedő időre helyezi. Egyik ok ami miatt erre az időre datálja talán az, hogy ő a berekháti temetőben csontvázas és égetett temetkezésekről tud.²⁰⁾ Ez esetben volna alapja a fenti kronológiai megállapításnak. De a temetőt ismertető Csallány Gábor égetett temetkezésről nem szól,²¹⁾ ezért Diculescu fenti megállapítását helyesbíteniünk kell, s ezzel a temető korát is későbbi időre tesszük.

A bodrogmonostorszegi sírok, a bennük előforduló prototípusos mellékletek miatt, megelőzik a berekhátiakat. Nem lehetetlen, hogy már a III. század végén temetkeztek itt.

A bodrogmonostorszegi első ásatás alkalmával feltárt 2. sír sarkantyú melléklete, ismét csak a temető vandál volta mellett bizonyít.

De állításunkat más jelenségekkel is támogathatjuk. A sírok ismeretetésénél szöveltünk arról, hogy a temetőben a Ny-K. irányú, nyújtott helyzetben eltemetett csontvázakon kívül az ülve eltemetés is elég gyakran előfordult. Az első ásatás alkalmával feltárt 5. sírban pedig a hanyattfekvő, nyújtott csontvázat megcsonkítva temették el.

A jászalsószentgyörgyi kurgáncsoport első mellékhalomában, négy ugyanolyan módon megcsonkított csontvázat találtak, mint aminőt a bodrogmonostorszegi 5. sírban. A harmadik mellékhalomból pedig két ülve eltemetett csontváz került elő.²²⁾

¹⁵⁾ U. o. 1902. évf. 341. l. 2. ábra.

¹⁶⁾ U. o. 1903. évf. 16—17. l.

¹⁷⁾ Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Dr. Constantin C. Diculescu. (Mannus-Bibliothek Nr. 34. 1923.) 6—7. l.

¹⁸⁾ Archaeologiai Értesítő 1904. évf. 158. l. 38. és 39. sírokban, 163. l. 66. sírban.

¹⁹⁾ Die Gliederung der Wandalischen Kultur in Schlesien, Martin Jahn, 32. l. és 33. l. 105. ábra. (Schlesiens Vorzeit, Neue Folge VIII. Band).

²⁰⁾ Diculescu i. m. 7. l.

²¹⁾ Archaeologiai Értesítő 1903. évf. 16—17. l.

²²⁾ Archaeologiai Értesítő 1901. évf. 120—124. l.

Véleményünk szerint a jászalsószentgyörgyi főhalomba, jazyg főembert temettek el, akinek sírjába, a vandál szomszédság révén, több vandál jellegű tárgy is került.

Az a temetkezési szokás, hogy a halmot Ék-Dny. irányú sírűreg fölé hordták, továbbá az a jelenség, hogy a sírgödörből lócsontváz részek kerültek elő, mint látni fogjuk a jazyg-szarmata halmos temetőkre jellemző.

A főkurgán germánjellegű tárgyainak vandál jellegét, újabban, Fettich Nándor dr. mutatta ki.²³⁾ Állítását megerősíti a III. mellékhalomból előkerült lapos vandál pajzsdudor,²⁴⁾ amely legjobban a berekháti 66. sír pajzsdudorához hasonlít.¹⁸⁾

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy ami germán elem a jászalsószentgyörgyi kurgáncsoportból előkerült, az csak vandál lehet.

Látni fogjuk később, hogy sem a csonkítva, sem a guggolva eltemetés szokásával, nagyszámú halomleleteinkben nem találkozunk. Ezért a fenti két temetkezési formát, ugyanannak az idegen befolyásnak kell tulajdonítanunk, mely a pajzsdudor, az arany szíjvég és a csatok készítésére hatással volt. Talán jazyg főember vandál szolgálait temették itt el.

A jászalsószentgyörgyi temetkezésekkel kapcsolatban elmondottakat, a bodrogmonostorszegi és vele a berekháti temetők vandál jellegére nézve, bizonyítékkul fogadjuk el s főként ezért csatlakozunk Diculescu fön-
tebb említett nézetéhez.

Visszatérve a bodrogmonostorszegi leletekre, a sírok irányításában és a mellékletek elhelyezésében mindazokat a sajátosságokat megtaláljuk, melyek egyrészt a kenyérváródombi és újszentiváni, másrészt a kishomoki, mórakalmi stb. leletekben megvannak.

A fentiek alapján nem kételkedünk abban, hogy az újszentiváni, a vele területileg is érintkező szőregi és kenyérváródombi sírok, vandál leletek s a III. század végéről, vagy a IV. század elejéről valók.

Talán nem tévedünk akkor sem, amikor a II. 1. csoport temetőiben mutatkozó temetkezési szokás változását ugyancsak a vandálokkal való érintkezéssel magyarázzuk. A hatásnak fokenkénti érvényesülését mutatják a rívódülői és bilisitsi temetők, ahol még a D-É. irányítású sírbatétel is megvan, de egy esetben, mint láttuk, az edényeket a D-É. irányítású csontváznak nemcsak a lábainál, de a fejénél is megtaláljuk.

A mai leletek alapján arra még nem tudunk feleletet adni, hogy a II. 1. temetők halottaiban jazyg-szarmata szokásokat átvevő vandálokat, vagy pedig vandál szokásokat átvevő jazyg-szarmatákat lássunk-e?

Ma az utóbbi eset látszik valószínűbbnek, egyebek között főként azért, mert a vandál leletekben állandóan meglévő fésű, a kérdéses temetők anyagában nem fordult elő egyetlen egyszer sem, aminthogy nem ismerjük a fésűt egyetlen I. csoportba tartozó temető sírjából sem.

²³⁾ Der Schildbuckel von Herpály, Nándor Fettich, 258. l. stb. (Acta Archaeologica, Vol. I. Fasc. 3. Kobenhavn. 1930.)

²⁴⁾ Archaeologiai Értesítő 1901. évf. 125. l. 5. ábra.

Akármely irányban dől is el a kérdés, az bizonyos, hogy a II. csoport emlékei a III. század második felébe is átnyúlnak. Az alsó határt az öthalmi temető két guggolva és egy Ny-K. irányban nyújtóztatva eltemetett csontváza adja meg, melyek azt bizonyítják, hogy ez a temető a vandálok megjelenésekor még használatban volt.

A fennebb elmondott okok miatt nem osztjuk Kossina Gusztáv ama véleményét, hogy a nyíregyházi lovaskaszárnya mellett előkerült sír, vandál lenne és ugyanezek miatt vonjuk kétségbe az ardánházi sírok csontvázainak vandál voltát is.²⁵⁾

Kossina mindkettőt lakring-vandál emléknek tartja, akiknél a csontvázas temetkezés volt szokásban, akik Kr. u. 167-ben a jazygokkal szövetségben törnek be Dácia területére.²⁶⁾ Egyáltalában nem lehetetlen, hogy két, egymással szövetségben élő, nép harcosai, egymás fegyvereit viselik s ezért nem tartjuk döntő bizonyítéknak az ardánházi sírokban talált vandál fegyvereket. Épenúgy viselhette azokat jazyg, mint vandál harcos.

Nem tartjuk a kérdést eldöntöttnek mindaddig, amíg kétséget kizáróan lakring-vandál temetőből, D-É. irányítású csontvázak nem kerülnek elő.

Valószínűleg ebből az időből való a hódmezővásárhelyi határban előkerült XVI. 6. képen bemutatott fésű. Pontosabb leletkörülményei nem állapíthatók meg, de formája miatt figyelmet érdemel.

III. csoport. Néhány szót kell szólnunk végül az általunk harmadik csoportba osztott halmos temetőkről. Az alábbiakban a következő halomtemetőket és halom-sírokat ismertetjük: vajszkai (1), bácsmadarasi (2), vizesdiai (3), galgahévi (4), alsószentgyörgyi (5), hortobágyi (6—16), hosszúpályi (17), kandrahalmi (18), kistatárülési (19), szászteleki (20), geszterédi (21) és kabai (22) halmokat.

Mielőtt részletesebb ismertetésüket közölnénk, arra a szembeszökő tényre kell a figyelmet felhívunk, hogy ezek az u. n. halom-sírok, körülbelül ugyanazon a területen találhatók, mint az első csoportban tárgyalt, lapos sírokat tartalmazó, jazyg-szarmata temetők.

A nagy területen természetesen mutatkoznak hézagok, de ennek magyarázatát nem a halmok hiányában, hanem a feltárt halmok kevés számában kell keresnünk. A kérdéses halmok egy részét a feltárók ismertették az A. É. hasábjain.

Legdélibb fekvésű a vajszkai halmos temető. Cziráky Gyula tárta fel és ismertette.²⁷⁾ Az általa elmondottakat a következőkben foglalhatjuk össze.

A temető mintegy 100 halma, három csoportra különíthető el. Az első csoportnak 28, a másodiknak 21 halma van; legtöbb a halom a harmadik csoportban, kb. 50. Elhelyezkedésükben sorok észlelhetők, amelyek-

²⁵⁾ Zu meiner Ostgermanenkarte, Gustaf Kossina, 162—163. l. (Mannus, 16. Band. 1924.)

²⁶⁾ Diculescu i. m. 1. lap.

²⁷⁾ A. É. 1905, évf. 62—64. l.

nek iránya nagyjából É-D. Átmérőjük 11 és 15 m, mai magasságuk 70—120 cm között ingadozik. A csontvázakat 120—150 cm közötti mélységekben találta.

A sírgödrök alakja hossznegyszög; 50—60 cm-re vannak a szűz-talajba beásva. Irányuk D-É.; a csontváz feje minden sírban D.-nek, a lábak É.-nak voltak fektetve. Bár a feltárt 33 halom minden sírja fel volt dülve és csaknem teljesen ki volt fosztva, mégis megállapítható, hogy egy halomba, csak egy halottat temettek.

Az előkerült mellékletek nagyon rongáltak s korhatározásra már csak azért sem alkalmasak, mert valamennyi feldúlt sírűregből került elő, s nem volt eredeti helyzetben. Így nem állapítható meg, mi volt a halomban eltemetett csontváznak eredeti melléklete s mit hagytak ott esetleg véletlenül a sírfosztogatók.

A jobb megtartású mellékletek közül említünk egy köpüs vaslándzsa hegyet, egy antik bronzfibulát, bár ez is töredékes állapotban került elő, néhány fekete üveggyöngyöt és vörös színű római edénycserepeket.

Nagyjából ugyanez a helyzet a Bácsmadarastól délre levő Kígyósbara melletti legelőn feltárt néhány tumulusban is. Az ásatásokat itt Roediger Lajos vezette s ugyancsak ő tudósít bennünket az ásatás lefolyásáról és annak eredményeiről.²⁸⁾

Ebben a halmos temetőben, 72 halom van egy csoportban. A halmok soros elrendezése itt is mutatkozik, ha nem is osztható be minden halom a sorokba.

A halmok magassága 5 m-től, az alig észrevehetőig változik. A sírok mélysége nagyjából egyezik, a vajszkai halmok sírűreg mélységeivel. Hat halmot bontott fel Roediger, de egyben sem talált bolygatatlan csontvázat. Egyetlen felbontott tumulus sem nyújt határozott támpontot a sírűreg és csontváz irányítását illetőleg.

A 11. halomban megvolt ugyan az alsótest s a lábvégeknél a korongon készített edény, de kétséget ébreszt bennünk az alsó test in situ fekvése iránt, egyrészt a folyós, homokos talaj, melyen a csontváznak ez a része nyugodott, másrészt a mellékletként innen előkerült, oxidált vaskard, amely a leírás szerint az alsó lábszáron keresztbe feküdt, Ény-Dk. irányban. A kard e szokatlan helyzetének valószínű magyarázata a feldúlás alkalmával való bolygatás, amikor a homokos talajon nyugvó csontvázrész elmozdulása is könnyen lehetséges volt.

Nem találkoztunk a vajszkai halmoknál a koporsó deszka összefogására alkalmas XVI. 5. és 10. típusú vaskapcsokkal, amelyeket itt, a feltárt hat halom közül háromban, megtalált Roediger. Meg kell még említenünk a 19. halomból előkerült teljes fogazatú lókoponyát, továbbá a 14. és 19. halmokból előkerült borostyán és mészyöngyöket. A mellékletek között korhatározó itt sincs.

A halmos temetőeknek valószínűleg ehhez a csoportjához tartozik a

²⁸⁾ A. É. 1905. évf. 420—423. l.

Pusztá-Vizesdián feltárt néhány tumulus. Az ásatásokat Kisléghy Nagy Gyula végezte. 10 halmot bontott fel, amelyek közül a régészeti irodalom általában azt az ötöt ismeri, amelyekről az A. É. hasábjain esik szó.²⁹⁾ Ugyanezekről Milleker Bódog két helyen emlékezik meg.³⁰⁾ Kisléghy leírásából a következőket tudjuk meg.³¹⁾

Vizesdiáról a Nemzeti Múzeumba került anyag javarésze a sorrendben negyedik halomból került elő, 4 m mélységből. Az első két halom ki volt fosztva, a harmadikat az Anjou-korban temetőnek használták, az ötödikben népvándorláskori lovassírt talált.

A következő öt halom egyikében, 3 m mélységben, a halom közép-pontjában, Kisléghy egy ép faládát talált, amelyben két emberi alsó karcsont feküdt.

Hogy a sírgödrök milyen alakúak s a sírok milyen irányításúak voltak, egyik leírásból sem tudjuk meg pontosan.

A feldúlt első három halom mellékletei között említi Milleker³²⁾ azokat a vaskapsokat, amelyeket már Bácsmadarason láttunk. Ezek, valamint a 4. sírhalomnak jazyg-szarmata sírok anyagával azonos mellékletei,³²⁾ teszik valószínűvé a vizesdiai halmoknak a tárgyalt halmos temetőkhez való tartozását. A datálás szempontjából jelentősek azok az ezüst érmek, amelyek a 4. halomból kerültek elő. Az pedig, három Antoninus Pius (138—161. Kr. u.) és egy Marcus Aurelius (161—180. Kr. u.) érem.

A halmos temetőknek másik nagy csoportja a Hortobágyon van. Zoltai Lajos dr. itt 11 temetőt tárt fel, 219 sírhalommal.

Ugyancsak ő volt szíves ásatási jegyzeteit tanulmányozás végett részünkre átengedni. Minthogy az egész hortobágyi anyag összefoglaló leírása a közel jövőben jelenik meg, ezért részletes tárgyalásukat itt mellőzzük.

Nem mulaszthatjuk el azonban, hogy e temetők sírhalmainak néhány olyan jellegzetességére rá ne mutassunk, amelyek az eddig tárgyalt halmos temetőkkel való rokonságát kétségtelenné teszik.

A temetők külső formája teljesen egyezik a délmagyarországi temetőkével. Egy-egy temetőben a halmok száma 11—34 között ingadozik. A halmok méretei feltűnően egyeznek különösen a vajszkai halmok méreteivel.

A halmot itt is hossznegyszögalakú, szűzföldbe mélyített sírgödrök fölé emelték, de a gödröket valamivel nagyobb mélységig ásták le.

A sírok és benne a csontvázak irányítása az É-D. vonalat követi s attól 45°-nál nagyobb szög alatt sohasem hajlik el. A csontváz feje dél felé van fordítva.

Nagyon sok a bolygatott sír, a sírmellékletekről azonban, a szép számú ép és kevésbé bolygatott sírok révén eléggé tájékozódhatunk.

²⁹⁾ A. É. 1895. évf. 436. l.

³⁰⁾ D. R. II. 189. l.; D. R. III. rész. II. f. 266. l.

³¹⁾ Torontál vármegye I. 321—322. l. (Magyarország vármegyéi és városai.)

³²⁾ D. R. II. 189. l.

Állandó jellegű, mindig ugyanazon a helyen megjelenő mellékletek az agyagedény (néha kettő is) és a gyöngyök; az előbbi mindig a lábak végénél van; a gyöngyök a test egyéb részein is előfordulnak, leginkább a bokák körül.

A fibula mellékleteket az egy és kéttagú aláhajtott lábú fibulatípusok adják (XIII. 3., XIII. 8. a., b.). Valamennyire elűtőlük, de ebből a formakörből való a XIII. 14. típusú fibula, melyhez hasonló még kettő került elő az összes temetőkből.

Debrecen környékén a fentiekhez hasonló halmok egyebükt is vannak s jórészüket ugyancsak Zoltai Lajos dr. ásatta meg. Ide tartozik a Kandra halom. Közepében 2 m mélyen É-D. irányú feldúlt sírt találtak.³³⁾

A Szászteleken lévő halomban gyermekcsontvázat találtak. Korhatarozó a sírban talált XIV. 10. a., b. típusú fibula.³⁴⁾

Ebbe a csoportba sorozható a hosszúpályi 5. halom. Benne 190 cm mélyen, két É-D. irányú elporladt csontvázat találtak.³⁵⁾

S végül teljesen hasonló típusú temetkezésre bukkant Zoltai Lajos dr. a kabai Tatárülések négy halmában. Mind a négy fel volt dűlve. A nagy vaskampók, mint a deszkás sír kétségtelen bizonyítékai itt is megvoltak.³⁶⁾

A debrecenvidéki halmok csoportjába tartoznak a szabolcsvármegyei Geszteréd község határában feltárt halomsírok. Egy halmot Vécsey József br. ismertetett.³⁷⁾

E leírás és a mellékelt ábra alapján tudjuk, hogy a feltárt sírhalom ugyanolyan, mint a debreceni, vagy akár a délmagyarországi halom-sírok. Az É-D. irányítású sír ép úgy a szűzföldbe volt leásva, mint az előbbieknél és megvoltak a sírláda deszkáit összeerősítő vaskapcsok is. Egy pár vassarkantyú, kard stb. került belőlük elő.

Ugyancsak geszterédvidéki halmokról tudósít Rómer Flóris.³⁸⁾ Jelenlétében négy halmot bontottak fel, de csak háromnak írja le a mellékleteit. Valamennyi halom ki volt fosztva. Az első halomból említ egy lófejet, s vaskapcsokat, a másodikból borostyánkőkarikát, a harmadikból csontvázrészeket, vaskorhadványokat stb.

A fentiekhez hasonló jellegű halmokat tártak fel Fettich Nándor dr. és Szalay Ákos. Két halmot ásattak meg. Mind a kettő a pestvármegyei Galgahévíz mellett van. A belőlük előkerült leletek a R. N. 14/1930. szám alatt vannak leltározva. A halmokat itt is hosszúnégyszögalakú, szűzföldbe mélyített sírgödrök fölé hányták.

1. sz. halom. Mellékletei: 1. Kis félkörös bronz csat. 2. Kerek bronzgomb.

³³⁾ Jelentés. 1910. évf. 25. l.

³⁴⁾ Jelentés. 1910. évf. 25. l.

³⁵⁾ U. o. 40—42. l.

³⁶⁾ U. o. 1927. évf. 17—19. l.

³⁷⁾ A. É. régi f. I. köt. 49. l.

³⁸⁾ U. o. 181—184. l.

2. sz. halom. Mellékletek: 1. Ovális bronzkarika. 2. Az előbbinél nagyobb, kerek bronzkarika. 3. Oxidált vaslándzsahegy. 4. Vas pajzsdudor, töredékes állapotban. Analógiája a jászalsószentgyörgyi kurgánban talált pajzsdudor.

A már említett jászalsószentgyörgyi kurgáncsoportot, 1899-ben Hild Viktor tárta fel. A halomcsoportot egy fő- és három mellékhalom alkotta. Az első két mellékhalmot avatatlan kezek nyitották meg. Hild utólag a következőket tudta meg róluk.

Az első halom közepén, 4 m széles, 5 m hosszú, szabályos akna volt. Az átlók irányában négy csonkított, hanyattfektetett csontváz feküdt. A koponyák a sír északi oldalán voltak egymás mellé rakva. Egyik csontváz térdei fel voltak húzva.³⁹⁾

A második halomból, az előbbivel egyező aknában egy urna és egy bal oldalán fekvő zsugorított csontváz került elő.

A harmadik mellékhalomban az É-D. iránytól 8°-ra elhajló, az előbbiekhöz hasonló akna volt. Benne két ülve eltemetett csontvázat találtak.⁴⁰⁾

A főhalom közepén 6.80 m hosszú és 3.40 m széles sírűregből, gerendákból összerótt sírszekrény került elő. A sírgödör iránya az É-D. vonaltól 20°-ra hajlott el kelet felé. A kirabolt sírban össze-vissza hányva, ember- és lócsontokat találtak.⁴¹⁾

Alig kétséges, hogy a fentebbiekben ismertetett halom temetők a legszorosabb kapcsolatban vannak egymással. Bizonyítja az összefüggést a temetkezésnek egyöntetű módja. Valamennyi felsorolt halomsírukban a halmot a hossznégyszög alakú, szűzföldbe mélyített sírgödör fölé hordták. A sírgödörök irányításában az É-D. vonal az uralkodó.

A mellékletek tekintetében a délmagyarországi halomsírok nagyon szegényesek, azonban a bácsmadarasi II. halomnak a láb mellett elhelyezett edénye, a többi megegyező vonás mellett igazolja az északi és déli halom temetők közötti összefüggést. Egy fajta nép temetkezett mind a kettőben.

Amikor a halmos temetőknek az első csoportban ismertetett lapos temetőkkal való kapcsolatait vizsgáljuk, főként a debrecenvidéki halomsírok anyagára támaszkodhatunk.

Az előzőekben már elmondottak felmentenek bennünket attól, hogy a két csoport jellemző sajátságait újra elősoroljuk. Megvan az egyezés a sírok irányításában, a mellékleteknek elhelyezésében s maguknak a mellékleteknek hasonlóságában.

Egy feltűnő jelenség van csupán s ez az, hogy a halomsírokban keramikus anyagon kívül igen kevés provinciális hatás mutatkozik. A fibulák-nál pl. a szászteleki halomsír XIV. 10. a., b. fibuláján kívül egyetlen provinciális tipust sem ismerünk.

³⁹⁾ A. É. 1901. évf. 121—122. l.

⁴⁰⁾ U. o. 124—127. l.

⁴¹⁾ U. o. 131—135. l.

Feltűnően egyezik a két csoport érem anyaga. Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Commodus, Septimius Severus, Caracalla alkotnak sorozatot, mind a két fajta temetőben.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy az első és harmadik csoport emlékei között csupán a halom alá és a lapos sírokban temetkezés tekintetében van különbség és talán abban, hogy a halmos temetők emberei lovas és harcos nép voltak. Bácsmadarason, Geszteréden, Jászsalsószentgyörgyön lókoponyák és lócsontvázrészecskék, Geszteréden sarkantyú kerültek elő. A hortobágyi sírokban a kések, kardok s egy pajzsdudor a harcos jelleg mellett bizonyít.

Az előzőekben elmondottak alapján az első és harmadik emlékcsoport anyagát egyidőben élő, ugyanegy népnek, a jazyg-szarmatának tulajdonítjuk.

E megállapítás után nem csodálkozunk azon, hogy mindkét csoportot ugyanaz a sors érte. A Kr. u.-i III. század második felében, eddig megőrzött népi sajátosságainak egy részét, erős germán-vandál hatás alatt elvesztette. Ez a folyamat mindkét csoportban nagyjában ugyanazon körülmények között játszódott le.

Az őthalmi és rívódülői temetőkben észlelt jelenség, nevezetesen, hogy a jazyg-szarmata sírok között a germánoké is megjelenik, nem ismeretlen a halomsírok között sem. Utalunk mindjárt a jászsalsószentgyörgyi leletre, melyben a vandál elemet, az ülve és megcsónkítva eltemetett halottakban, már előbb kimutattuk.

Az a temetkezési-szokás változás, melyet a II. csoport ismertetésekor a vandáloknak tulajdonítottunk ugyancsak észlelhető halomsírajainkban is. Ny-K. irányú temetkezést találtak pl. a tiszacszlári Poty halomban,⁴²⁾ a császárszállási hármashalomban.⁴³⁾

Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy olyan alapról indulhassunk ki e tény magyarázatára, mint aminőt a lapos temetők esetében a bodrogmonostorszegi és berekháti temetők nyújtottak. Éppen ezért a kérdés behatóbb vizsgálatát itt meg sem kíséreljük és megelégszünk azzal, hogy csupán rámutatunk a problémára, melynek kielégítő megoldását csak legzetesebb anyag alapján kísérelhetjük meg.

De mutatkoznak vandál hatások a korábbi leletekben is. Hortobágyon a II. temető 10. sírjából került elő egy pajzsdudor,⁴⁴⁾ melynek kora a sziléziai analógiák alapján a Kr. u.-i III. századra tehető.⁴⁵⁾ Ugyancsak a hortobágyi temetőkből került elő, a vandál sírleletek tipikus melléklete, az olló⁴⁶⁾ és az a három fibula, amelyekről fennebb már szóltunk. (XIII. 14.)

⁴²⁾ Szabolcs Vármegye 388—389. l. (Magyarország vármegyéi és városai.)

⁴³⁾ U. o. 390—391. l.

⁴⁴⁾ Jelentés. 1911. évf. 30. l.

⁴⁵⁾ J. Martin i. m. 29. l., 80. ábra.

A felsorakoztatott, germán-vandál hatást mutató leleteket azonban nem tartjuk elegendőnek ahhoz, hogy rájuk hivatkozva, a hortobágyi temetőkben vandál hagyatékot lássunk. Kissé kevés a leletek száma ahhoz, hogy e felfogással szembeállítható érveket megdöntse.

Természetesnek tűnik fel, hogy 219 halomsírból 1 pajzsdudor, 1 olló és három germán hatást eláruló fibula került elő, tudva azt, hogy a két nép a jazyg-szarmata és a vandás egymás mellett is élt.

De ellentmond e feltevésnek, a halomsíraink és a velük egykorú lapos sírok között, az előzőekben már kimutatott összefüggés. Semmiféle bizonyítékunk nincs arra, hogy a vandálok a Kr. u.-i II. század végén, vagy a III. század elején az egész Alföldet megszállották volna. Sőt látjuk, hogy az I. csoport lapos sírjait, a III. század utolsó harmadában, befolyásolja az egészen más jellegű csontvázas vandál temetkezés.

Ugyancsak a halom temetők vandál volta ellen bizonyít szerintünk a vandál leletekben gyakran előforduló fésű hiánya. A halom sírokból egyetlen fésűt sem ismerünk.

Beninger E. a magyarországi vandál leletek tanulmányozása alapján arra az eredményre jut, hogy a vandálok között a III. században az égett temetkezés az uralkodó; a IV. században válik csak általánossá a csontvázas sírbatétel.⁴⁷⁾ Ezt a megállapítását a II. csoport tárgyalásakor elmondottak miatt mi is elfogadjuk. De hogy ez esetben a debreceni temető csontvázas sírjai, melyeknek korát Beninger is csak a III. század közepéig tudja felvinni,⁴⁸⁾ nem lehetnek vandál emlékek, az kétségtelen. De nem tulajdoníthatjuk őket a lakring-vandáloknak sem, akikről tudjuk, hogy náluk kezdettől fogva a csontvázas temetkezés volt szokásban.

Mellékelt térképiünkön fel van tüntetve az Apatintól a csurogi határig húzódó kis római sánc, amelynek limes voltát Buday Árpád dr. bizonyította be.⁴⁹⁾

Az 1. számmal jelölt háromszög, a vajszkai halmos temető helye, tehát a limes és a Duna folyása közötti területre esik. A fenti dolgozat megállapításai szerint épen ez a területrészt az, amelyen Kr. u. 173-tól kb. Kr. u. IV. század második feléig semmiféle település nem volt megengedve, amit a terület pomœrium jellege magyaráz.

Semmi okunk nincs azt feltételezni, hogy a vajszkai halmos temető a IV. századon túl fekvő időkben keletkezett. Meg volt az ott 173 előtt. Ez esetben pedig alig tételezhető fel, hogy azok a lakring-vandálok, akik északkelet felől Kr. u. 167 táján lépnek a történeti Magyarország területére, hat esztendő alatt lejutottak volna az Alföld legdélebben fekvő részére és itt megtelepedve a kb. 100 sírhalmos temetőt megtöltötték volna.

⁴⁶⁾ Jelentés, 1914—1915. évf. 7. l.

⁴⁷⁾ E. Beninger, Der Wandalenfund von Czêke-Cejkov. (Annalen d. Naturhist. Mus. in Wien, 1931.) 213. l.

⁴⁸⁾ U. o. 208. l.

⁴⁹⁾ Dolgozatok — Travaux, 1913. évf. 17—78. l.

A déli és északi halmos temetőknek fennebb kimutatott összefüggése kizárja annak lehetőségét, hogy a hortobágyi temetőkbe lakring-vándálok temetkezzenek akkor, amikor a délmagyarországi temetőknél erről szó sem lehet.

Beninger E. a hortobágyi halmos temetők keramikus anyagában fedezi fel a czékei vandál lelet egyik edénytípusának előfutárját.⁵⁰⁾ A két lelet között fennálló ilyen vonatkozású összefüggés sem bizonyít a hortobágyi halmos temetők vandál volta mellett.

Nem vonjuk kétségbe, hogy a kérdéses edénytípus provinciális hatás alatt alakult ki, de a kialakítást éppen a hortobágyi temetőben meglévő prototípusok miatt, nem a vandálok végezték, hanem a jazyg-szarmaták s a vandálság csak tőlük vette át. A kérdést határozottan csupán a jazyg-szarmata csoport keramikus anyagának tanulmányozása döntheti el. Főként a fenti határozott formában kialakult probléma miatt nem tárgyaltuk emlékcsoportunk keramikus anyagát. A kor agyagművességére vonatkozó adatok teljes összegyűjtése után külön dolgozatban fogunk a kérdéssel behatóbban foglalkozni.

A számunkra hozzáférhető anyag ismertetésével feladatunkat nem tekintjük befejezettnek. A csoportok különválasztását és a csoportok kronológiai helyzetének megállapítását azon az alapon végeztük, amely a jelen esetben egyedül alkalmas, helytálló következtetések levonására. Ez azonban nem teszi feleslegessé az egyébb, sír- és telepanyag tanulmányozását. E mellékleteket az eredmények megállapításánál már most is számba vettük, ha a dolgozatban erről külön nem is emlékeztünk meg.

Azért nem beszéltünk róluk részletesebben, mivel éppen e leletek beható vizsgálata van hivatva feleletet adni arra a kérdésre, mi az, amit ez emlékcsoportban római provinciális, germán és eredeti jazyg hagyatéknak kell tartanunk. E három irányú hatásnak a legaprólékosabb részletekig menő vizsgálata sokkal nagyobb feladat, hogysem azt e dolgozat keretein belül megkísérelhettük volna. A kronológiai szempontot tartottuk csupán szem előtt, amikor a legjellegzetesebb darabokat vizsgáltuk.

A korongos, zománcos fibulák kérdését szerettük volna részletesebben tárgyalni. Sajnos annyira kevés hiteles sírból származó anyag felett rendelkezünk, hogy e tervünkről ez alkalommal le kellett mondani. A szórványos anyagokból előkerült példányok és A. Riegel munkájának erre a kérdésre vonatkozó része,⁵¹⁾ bizonyos alapot nyújtottak volna ugyan a kérdés behatóbb tanulmányozására, de mivel összes eredményeinket a hiteles anyagból levonható tanulságok alapján állapítottuk meg, ebben a kérdésben sem akartunk kivételt tenni.

A fent elmondottak miatt nem kíséreltük meg az előkerült szórvány anyagnak a csoportokba való beosztását sem. A leletkörülmények megfigyelésének hiányában az anyag stilisztikus sajátosságait csak akkor

⁵⁰⁾ Beninger i. m. XVII. t. 21. ábra.

⁵¹⁾ Alois Riegel: Spätromische Kunstindustrie. Wien, 1927. 350. stb. 1

vehetjük figyelembe, ha a hiteles sírok tanulmányozása alapján felállított három csoport teljes leletkészlete, már ebből a szempontból is fel lesz dolgozva.

Amikor csupán az Alföld területének szóbanforgó leleteit ismertettük, nem gondoltunk egy pillanatig sem arra, hogy a történeti Magyarország az az egyetlen területe, amelyen a tárgyalt emlékcsoport leletei előkerülhetnek. Biztosan megvannak Pannoniában és Dáciában is a jazyg csoport emlékei, amint azt az ismertetett dunántúli két lelőhely is bizonyítja. Természetes azonban, hogy itt éppen a többi római anyag miatt, már a szétválasztás nehézsége következtében sem részesülhetett kellő figyelemben.

Azzal, hogy épen az Alföld leleteivel foglalkoztunk, olyan bázist kívántunk teremteni, amely támpontot nyújthat az igazi provinciális területek ilyen vonatkozású emlékeinek felkutatásánál. Itt az Alföldön sokkal könnyebb feladat az emlékcsoport jellemző sajátosságait kimutatni, mint a római tartományi területen, ahol a római élet alakító hatása erősebben érvényesült.

A dáciai leletek fogják eldönteni a jazyg törzsek bevándorlás-irányának kérdését. Az itt talált nyomok alapján a keletre fekvő területeken is könnyebb lesz emlékcsoportunk útját nyomozni. A Pannoniai emlékek vizsgálata pedig a nyugat felé való terjeszkedés tekintetében adhat felvilágosítást.

Párducz Mihály.